T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN DİJİTAL UÇURUM FARKINDALIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYLİN GÜNAY

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN DİJİTAL UÇURUM FARKINDALIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYLİN GÜNAY

TEZ DANIŞMANI:
DOÇ. DR. BAHATTİN YALÇINKAYA

İSTANBUL, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **III**
ÖZET ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **VI**
TABLO LİSTESİ ..... **VIII**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **X**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **6**
1. DİJİTAL UÇURUMUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 6
1.1. Dijital Uçurumun Tanımı ve Kapsamı 6
1.2. Dijital Uçurumun Tarihçesi ve Gelişimi 12
1.3.Dijital Okuryazarlığın Dijital Uçurum Üzerindeki Rolü 24
1.4. Dijital Uçurum ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 26
İKİNCİ BÖLÜM **32**
2. DİJİTAL UÇURUM KAPSAMINDA ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN DÖNÜŞÜMÜ 32
2.1. Üniversite Kütüphanelerinin Dijitalleşme Süreci 32
2.2. Dijital Dönüşüm Sürecinde Değişen Üniversite Kütüphanecilerin Sorumlulukları 37
2.3. Üniversite Kütüphanelerinin Akademik Dijital Uçurum Üzerindeki Etkisi 40
2.4. Üniversite Kütüphanelerindeki Dijital Uçurum ile ilgili Uygulamalar 46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **53**
3. SAHA ÇALIŞMASI 53
3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 53
3.2. Araştırma Soruları ve Hipotezleri 54
3.3. Veri Toplama ve Analiz 55
3.4. Bulgular 58
3.4.1. Demografik Bulgular 59
3.4.2. Dijital Okuryazarlık Farkındalığına İlişkin Betimsel Bulgular 63
3.4.3. Dijital Uçurum Farkındalığına İlişkin Betimsel Bulgular 67
3.4.4. Kütüphanelerdeki Dijital Uçurum Uygulamalarına İlişkin Betimsel Bulgular 70
3.5. Araştırma Hipotezleri Bulguları 74
3.5.1. Ana hipotez bulguları 74
3.5.2.Yardımcı hipotez bulguları 75

3.6. Değerlendirme 83
SONUÇ VE ÖNERİLER 98
KAYNAKÇA 102
EKLER 112

ÖN SÖZ

Bu tez, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin dijital okuryazarlık yeterlikleri, dijital uçurum farkındalık düzeyleri ve dijital uçurumla mücadeleye yönelik kütüphane uygulamalarına ilişkin değerlendirmelerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında geliştirilen anket formu, 2025 yılı içerisinde 362 üniversite kütüphanecisine uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, kütüphanecilerin bireysel farkındalıkları ile kurumsal uygulamalar arasındaki ilişki çerçevesinde analiz edilmiştir.

Tez sürecimin başından sonuna kadar akademik rehberliğini ve manevi desteğini daima yanımda hissettiğim her zaman bana destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Bahattin Yalçınkaya'ya en içten teşekkürlerimi sunarım. Anlayışı ve yol göstericiliğine minnettarım.

Tez sürecini kararlılıkla sürdürebilmemde, yapıcı yaklaşımı ve teşvik edici tutumuyla destek olan Kütüphane Direktörümüz Tuba Akbaytürk Çanak' a ve Akademik ve Kullanıcı Hizmetleri Yöneticisi Kamil Yeşiltaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamın her aşamasında görüşlerine başvurduğum, süreç boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim ve ne zaman bir konuda takılsam kendisine başvurduğum, elinden gelenin fazlasını yaparak desteğini esirgemeyen Serhat Uran'a içten bir teşekkür borçluyum. Diğer bir teşekkürüm de Harika Baş Güler'e olacak, bu süreçte kendisinin tecrübesine sık sık danıştım.

Son olarak, tez süreci boyunca anlayışıyla desteğini her koşulda desteğini yanımda hissettiğim, zorlandığım anlarda kendime olan inancımı yeniden hatırlamama yardımcı olan Burak Alparslan'a ve hayatım boyunca, hangi koşulda olursam daima yanımda olduğunu bilmenin verdiği güvenle yol aldığım sevgili babam Uğur Günay'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

Aylin Günay

İSTANBUL, 2025

ÖZET

Dijital çağda bilgi ve iletişim teknolojilerinin gündelik yaşamdan çalışma hayatına kadar her alanda belirleyici hâle gelmesi, bireylerin bu teknolojilere erişim düzeyleri, onları kullanma becerileri ve dijital kazanımlara ulaşma imkânları arasındaki farkları daha görünür kılmaktadır. "Dijital uçurum" bu eşitsizlikleri tanımlayan çok katmanlı bir kavramdır. Dijital uçurum yalnızca teknik erişim değil, dijital becerilerdeki farklılıklar ve bu becerilerle elde edilen faydalar arasındaki dengesizlikleri de kapsamaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin dijital okuryazarlıklarını, dijital uçurum farkındalık düzeylerini ve çalıştıkları kurumlardaki dijital uçurumu engellemeye yönelik uygulamaları incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada karma yöntem kullanılmış, 362 kütüphaneciye çevrim içi anket uygulanmıştır. Anket formu, dijital okuryazarlık, dijital uçurum farkındalığı ve üniversite kütüphanelerinde dijital uçurum uygulamaları olmak üzere üç ana ölçekte yapılandırılmış, veriler betimleyici istatistikler ve korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, kütüphanecilerin dijital uçurum konusunda genel olarak yüksek düzeyde farkındalığa sahip olduklarını ortaya koymuştur. Katılımcılar, dijital uçurumu yalnızca teknik altyapı eksikliğiyle değil aynı zamanda bireylerin dijital becerileri, eğitim düzeyleri, yaş, cinsiyet ve coğrafi koşullarıyla ilişkilendirmiştir. Bu durum, dijital uçurumun çok boyutlu ve toplumsal bir sorun olarak algılandığını göstermektedir. Buna karşılık, katılımcıların çalıştıkları kütüphanelerdeki uygulamalara yönelik sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, üniversite kütüphanelerinde dijital uçurumu engellemeye yönelik kurumsal uygulamaların yeterince gelişmediği gözlemlenmiştir. Özellikle dijital beceri geliştirme eğitimleri, cihaz desteği ve politika ve prosedür gibi alanlarda eksiklikler bulunmaktadır.

Sonuç olarak, bireysel farkındalık düzeyinin kurumsal uygulamalara tam olarak yansımadığını ortaya konulmuştur. Bireysel duyarlılığın kurumsal dönüşüme katkı sağlayabilmesi için üniversite kütüphanelerinin dijital uçurumu azaltmayı hedefleyen tüm paydaşlar için kapsayıcı, planlı ve sürdürülebilir politikalara yönelmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital uçurum, dijital eşitsizlik, üniversite kütüphaneleri

ABSTRACT

In the digital age, the growing influence of information and communication technologies across all aspects of life from everyday activities to professional environments has made the differences in individuals' levels of access to these technologies, their ability to use them, and their opportunities to benefit from digital resources more visible. The “digital divide” is a multi-layered concept that defines these inequalities. It encompasses not only disparities in technical access but also differences in digital skills and the imbalance in the benefits derived from those skills.

This study aims to examine the digital literacy levels, digital divide awareness, and the practices implemented to mitigate the digital divide among librarians working in university libraries in Türkiye. A mixed-methods approach was employed, and an online survey was conducted with 362 librarians. The survey instrument was structured around three main dimensions: digital literacy, digital divide awareness, and institutional practices regarding the digital divide in university libraries. The data were evaluated using descriptive statistics and correlation analysis.

The findings revealed that librarians generally possess a high level of awareness regarding the digital divide. Participants associated the digital divide not only with the lack of technical infrastructure but also with individuals’ digital skills, educational levels, age, gender, and geographical conditions. This indicates that the digital divide is perceived as a multidimensional and societal issue. In contrast, when examining the responses to questions about the practices in their respective libraries, it was observed that institutional efforts to address the digital divide in university libraries are not sufficiently developed. There are notable deficiencies in areas such as digital skills training, device support, and institutional policies and procedures.

These findings demonstrate that individual levels of awareness are not fully reflected in institutional practices. For individual sensitivity to contribute meaningfully to institutional transformation, university libraries need to adopt inclusive, well-planned, and sustainable policies that aim to reduce the digital divide for all stakeholders.

Keywords: Digital divide, digital inequality, university libraries

KISALTMALAR LİSTESİ

Age : Adı Geçen Eser
AI : Artificial Intelligence (Yapay zekâ)
ALA : American Library Association (Amerikan Kütüphane Derneği)
Bkz. : Bakınız
BTK : Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
BİT : Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BBY : Bilgi ve Belge Yönetimi
DLF : Digital Library Federation (Dijital Kütüphane Federasyonu)
df : Degrees of Freedom (Serbestlik derecesi)
Ed. : Editör
Eurostat : Statistical Office of the European Union (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
F : F Değeri
GDD : Gender Digital Divide (Cinsiyete Bağlı Dijital Uçurum)
GETEM : Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı
H : Kruskal-Wallis H-value (Kruskal-Wallis H değeri)
IFLA : International Federation of Library Associations and Institutions (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu)
ILMS : Integrated Library Management Systems (Bütünleşik Kütüphane Yönetim Sistemleri)
IoT : Internet of Things (Nesnelerin interneti)
ITU : International Telecommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği)
LMS : Learning Management Systems (Öğrenme Yönetim Sistemleri)
ML : Machine Learning (Makine Öğrenmesi)
n : Frequency / Number of Participants (Frekans / Kişi sayısı)
NTIA : National Telecommunications and Information Administration (Ulusal Telekomünikasyon ve Bilgi İdaresi)
OECD : Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
Ort. : Ortalama
p : Significance Level (Anlamlılık düzeyi)
RDM : Research Data Management (Araştırma Veri Yönetimi)

s.	:	Sayfa
SDGs	:	Sustainable Development Goals (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri)
SPSS	:	Statistical Package for the Social Sciences
SS	:	Standard Deviation (Standart Sapma)
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UN	:	United Nations (Birleşmiş Milletler)
U	:	Mann Whitney U Testi
URAP	:	University Ranking by Academic Performance (Akademik Başarıya Göre Üniversite Sıralaması)
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Dijital uçurumun çok boyutlu yapısı 13
Tablo 1.2 Cinsiyete göre internet üzerinden eğitim, mesleki ve özel amaçlar için yapılan öğrenme faaliyeti gerçekleştiren bireylerin oranı 20
Tablo 2.1. Dijital uçurumun üniversite kütüphanelerini etkileyen engel türleri 40
Tablo 2.2 URAP 2024-2025 dünya sıralamasında en yüksek puan alan ülkemizdeki 10 üniversite ve göstergeler bazında puanları 46
Tablo 3.1. Güvenilirlik katsayısı değerleri 57
Tablo 3.2. Likert tipi ölçekli soruların Cronbach's Alpha güvenilirlik indeks değerleri 57
Tablo 3.3. Verilerin normallik analizi 59
Tablo 3.4. Cinsiyet dağılımı 59
Tablo 3.5. Yaş grubu dağılımı 60
Tablo 3.6. Eğitim durumu 60
Tablo 3.7. Bölüm bilgisi 60
Tablo 3.8. Kütüphane türü 61
Tablo 3.9. Kütüphane birim bilgisi 61
Tablo 3.10. Toplam çalışma süresi 62
Tablo 3.11. Çalışılan bölge 62
Tablo 3.12. Üniversite türü 63
Tablo 3.13. Temel dijital kullanıcı farkındalığına ilişkin katılımcı görüşler 63
Tablo 3.14. Temel dijital kullanıcı farkındalığına ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalama 64
Tablo 3.15. Veri güvenliği ve yasal unsurlara ilişkin katılımcı görüşleri 65
Tablo 3.16. Veri güvenliği ve yasal unsurlara ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalaması 66
Tablo 3.17. Dijital uçurum farkındalığına ilişkin katılımcı görüşleri 68
Tablo 3.18. Dijital uçurum farkındalığına ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalaması 69
Tablo 3.19. Kütüphanelerdeki dijital uçurum uygulamalarına ilişkin katılımcı görüşleri 71
Tablo 3.20. Kütüphanelerdeki dijital uçurum uygulamalarına ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalaması 73
Tablo 3.21. Dijital uçurum: farkındalık-uygulama ilişkisi testi 75
Tablo 3.22. Dijital okuryazarlık ve yaş ilişkisi testi 75

Tablo 3.23. Dijital okuryazarlık ve eğitim düzeyi ilişkisi testi 76
Tablo 3.24. BBY bölümü mezuniyetinin dijital uçurum farkındalığına etkisi testi 77
Tablo 3.25. Cinsiyete göre dijital uçurum farkındalığı testi..... 77
Tablo 3.26. Çalışma süresine göre dijital uçurum farkındalığı testi..... 78
Tablo 3.27. Üniversite türüne göre uygulama düzeyi testi..... 79
Tablo 3.28. Coğrafi bölgelere göre uygulama düzeyi testi 80
Tablo 3.29. Dijital eşitsizliğe yönelik tutumda cinsiyet farklılıkları testi 81
Tablo 3.30. Dijital gelişim eğiliminde üniversite türü farkı testi 81
Tablo 3.31. Hipotez kabul red tablosu..... 83

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Dijital uçurumu belirleyen faktörler 10
Şekil 1.2. 2005'ten 2024'e kadar küresel nüfusun internet erişim yüzdesi 15
Şekil 1.3. Ülkeler arası sabit genişbant hız dağılımı grafiği (Haziran 2024) 16
Şekil 1.4. 2023 yılına göre ülkelere göre en az temel dijital becerilere sahip bireyler (%16-74 yaş aralığındaki bireyler) 19
Şekil 1.5. 2024 yılına göre 16-74 yaş aralığındaki bireylerin kamu otoritelerine ait bir web sitesi veya uygulamayı son 12 ay içinde kullanma oranlarını 23
Şekil 1.6. Yıllara göre e-devlet kullanıcı sayısı 24
Şekil 1.7. 2024 yılında kadın ve erkek nüfusun internet kullanım oranları 30
Şekil 2.1. Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi hizmetleri 47
Şekil 2.2. İstanbul Teknik Üniversitesi Mustafa İnan Kütüphanesi bilgi okuryazarlığı eğitimi hizmeti 48
Şekil 2.3. Harvard Üniversitesi Kütüphanesi dijital burs programı 49

GİRİŞ

Günümüzde bilgi, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel nitelik taşıyan en önemli kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bilgi toplumlarında bilgi, diğer maddi kaynaklar gibi ekonomik bir değer olarak ancak toplumlara eşit biçimde dağıtılmamıştır.[1] Her bireyin bilgiye erişimi ve bilgi üretim sürecine katılımı, bireyin eğitsel, ekonomik ve sosyal olanaklarını belirleyen temel bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Buna karşılık dijital teknolojilere erişimdeki eşitsizlikler, bilgi ve iletişim araçlarına ulaşım, bu araçları kullanma becerileri ve dijital okuryazarlık düzeylerinde farklılıklar doğurarak önemli bir küresel sorun haline gelmiştir. Bu kapsamda dijital uçurum kavramı, ilk kez elektronik haberleşme imkânlarına erişenlerle erişemeyenler arasındaki farkı tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmıştır. Dijital uçurum kavramı ilk kez Amerikan Ulusal Telekomünikasyon ve Enformasyon İdaresi (NTIA – National Telecommunications and Information Administration)nin 1999 tarihli raporunda dijital uçurum, "yeni teknolojilere erişim sağlayanlar ve sağlayamayanlar arasındaki ayrım" olarak tanımlanmıştır.[2] Zaman içinde bu tanım genişlemiştir. Dijital uçurum günümüzde sadece teknik altyapıya erişim eksikliğinden ibaret görülmeyip, teknolojiyi kullanma becerisi, dijital içerik üretimi ve bu içerikten kazanılan faydalar gibi boyutları da kapsayan çok katmanlı bir eşitsizlik sorunu olarak ele alınmaktadır.[3]

Dijital uçurum, bireylerin ve toplulukların dijital hizmetlerden eşit ölçüde yararlanmasını engellediği için bir bilgi ve habersizlik uçurumuna dönüşmektedir. Scheeder'e göre, dijital uçurum zengin ile fakir, erkek ile kadın, kentsel ile kırsal, yüksek ile düşük becerili bireyler arasında kronikleşen bir bilgi boşluğuna yol açmaktadır.[4] Başka bir ifadeyle, dijital teknolojilere ve internete ulaşamayan ya da erişim imkânı olsa bile yeterli beceri ve alt yapı desteği bulunmayan "dezavantajlı" gruplar eğitim, sağlık, kamu hizmetleri gibi yaşamsal alanlarda bilgiye ulaşımda da dezavantajlı konuma düşmektedir. Bilgiye

[1] Emel Baştürk Akca ve Buket Kaya, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar," *Intermedia International e-Journal*, III/5 (2016), s. 316.
[2] U.S. Department of Commerce, National Telecommunications and Information Administration (NTIA), "Falling Through the Net: Defining the Digital Divide", https://www.ntia.gov/sites/default/files/data/fttn99/index.html [Erişim tarihi: 05.05.2025].
[3] Elif Çevik ve Mehmet Toplu, "Dijital Eşitsizliğin Hibrit Eğitimdeki Yansımaları," *Türk Kütüphaneciliği*, XXXVII/4 (2023), s. 270–271.
[4] Donna Scheeder, "Development and Access to Information: Libraries and the Sustainable Development Goals," *Online Searcher*, Ocak/Şubat 2019, https://www.infotoday.com/OnlineSearcher/Articles/The-Searchers-Viewpoint/Development-and-Access-to-Information-Libraries-and-the-Sustainable-Development-Goals-129674.shtml [Erişim tarihi: 26.05.2025].

erişimdeki bu yeni boyutlu eşitsizlikler, dünyada sürdürülebilir kalkınma gündeminin de önemli bir parçası haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler'in 2030 Gündemi[5], "Hiç kimse geride kalmasın" ilkesiyle, tüm ülkelerin kalkınma planlamasında eğitim ve bilgi altyapısına erişimi merkeze almaktadır. Girişimleri üstlenen kütüphaneler de BM karar alma süreçlerinde yer alarak, bilgi erişiminin tüm sürdürülebilirlik hedeflerinin temeli olduğunu vurgulamıştır. Dünyada 4 milyardan fazla insanın internet erişimi bulunmamaktadır. Bu durum, kadın-erkek ve kent-kırk arasındaki uçuruma paralel olarak ortaya çıkan ciddi bir bilgi yoksulluğu sorunu demektir. Dijital uçurumu daraltmamak, toplumun önemli kesimlerini küresel bilgi birikiminden mahrum bırakarak kalkınmayı aksatmaktadır.[6]

Buna karşılık, hızlı dijital dönüşümler birçok kurum ve kuruluşun hizmet ve yapılarını yeniden şekillendirmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle üniversite kütüphaneleri gibi bilgi merkezleri, değişen kullanıcı profillerine ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmek için faaliyetlerini dijital çağa uygun hale getirme mecburiyetindedir. Kütüphaneler tarih boyunca insan düşünce ve bilgi birikimlerinin saklandığı, korunduğu ve erişime sunulduğu kurumlar olmuştur. Kütüphaneler bu işlevlerini yerine getirirken toplumsal yapının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bilginin geçmişten bugüne taşınmasında köprü görevi üstlenirler. Gelişen dünyada kütüphaneler, sundukları hizmetleri teknolojiye uyumlu biçimde sürekli güncellemeye çalışmaktadır.[7] Dolayısıyla kütüphaneler varlıklarını sürdürebilmek için dijital yenilikleri benimsemeli ve kullanıcılarının dijital gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde dönüşmelidir.

Üniversite kütüphaneleri özel bir misyon taşımaktadır. Bulundukları eğitim kurumu ve topluluğunun araştırma ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamada güvenilir bilgi kaynakları sunmakla görevlidir. Bu kapsamda üniversite kütüphaneleri, üniversite öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının araştırmalarını destekleyecek güncel ve nitelikli bilgi hizmetleri sağlamalıdır.[8] Üstelik dijital çağla birlikte kütüphaneler geleneksel koleksiyonlarının ötesine

[5]Council of Europe. "UN 2030 Agenda – Sustainable Development Goals." https://www.coe.int/en/web/programmes/un2030-agenda [Erişim tarihi: 09.04.2025]
[6] Scheeder, "Development and Access to Information."
[7] Burak Beygirci, Mücahit Özdemir ve Tuğba Birkin, "Dijital Çağda Üniversite Kütüphaneleri: Bartın Üniversitesi Kütüphanesi Örneği," içinde *Dijital Süreçlerin Bilgi Profesyonellerine Yansıması: Değişen Özellik ve Beklentiler*, der. Lale Özdemir Şahin ve Ahmet Altay (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2023), s. 126–128.
[8] Jale Baysal, *Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş* (İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1991), s.12.

geçerek elektronik veri tabanları, online arşivler, uzaktan erişim hizmetleri gibi çevrim içi olanaklar sunan "dijital kütüphane" konseptine dönüşmüştür.

Üniversite kütüphaneleri dijitalleşme süreçlerinde önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da bu dönüşüm tüm kullanıcı gruplarına eşit erişim sağlamaktan henüz uzaktır. Sosyo-ekonomik koşullar, bölgesel farklılıklar ve erişim altyapısındaki dengesizlikler dijital hizmetlerden yararlanma düzeyini doğrudan etkilemektedir. Kütüphane personelinin dijital okuryazarlıklarındaki kurumsal farklılıklar ise, hizmetin niteliğinde bölgesel dengesizliklere yol açmaktadır. Üniversite kütüphanelerindeki dijital kaynakların erişilebilirliği, kullanıcı desteği ve içerik kalitesi, yalnızca bireysel öğrenme değil, üniversitenin genel akademik performansı açısından da belirleyici hâle gelmiştir. Bu nedenle dijital uçurum, yalnızca bireyler arası değil, kurumlar arası rekabet gücünü de etkileyen yapısal bir eşitsizlik alanı olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma kapsamında dijital uçurum Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde görev yapan üniversite kütüphanecilerinin farkındalık düzeyleri ve kütüphanelerdeki uygulama pratikleri üzerinden değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin Türkiye kapsamındaki çalışmaların büyük ölçüde genel sosyolojik ya da eğitim temelli olduğu için üniversite kütüphaneleri odağında yapılan araştırmaların ise oldukça sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle çalışma, literatür alt yapısını güçlendirmek amacıyla ağırlıklı olarak uluslararası kaynaklara ve sektör raporlarına dayandırılmıştır.

Kaynak taraması için Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi ve Marmara Üniversitesi Kütüphanesinin koleksiyonları kullanılmıştır. Türkiye'deki tez çalışmaları için Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi üzerinden taramalar yapılmıştır. Yabancı dildeki tezler için ProQuest Dissertations & Theses veri tabanı referans alınmıştır. Ayrıca Türk Kütüphaneciliği, Bilgi Dünyası gibi süreli yayınlar ile TR Dizin, Dergipark, Academic Search Complete, Library, Information Science & Technology Abstracts, Credo Reference, EBSCO eBook Collection ve Google Scholar gibi veri tabanları kapsamlı biçimde incelenmiştir. Uluslararası dijital eşitsizlik verileri ve karşılaştırmalı göstergeler için ITU (International Telecommunication Union), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), Statista gibi kuruluşların yayınladığı raporlardan yararlanılmıştır. Kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerindeki rolü, dijital eşitsizlik politikaları ve

bilgiye erişim hakkı gibi temalara ilişkin IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) tarafından yayımlanan belgeler çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Tarama sürecinde, Türkçe anahtar kelimeler olarak “dijital uçurum”, “dijital eşitsizlik”, “dijital bölünme”, “dijital dışlanma”, “dijital kapsayıcılık”, “dijital beceri”, “dijital okuryazarlık”, “bilgiye erişim eşitsizliği”kullanılmıştır. İngilizce taramalar için ise “digital divide”, “digital inequality”, “digital exclusion”, “digital inclusion”, “digital skills”, “digital literacy” ve “access to information” gibi kavramlar kullanılmıştır.

Araştırma yöntemi olarak karma yöntem tercih edilmiş hem kapsamlı literatür taramasına hem de nicel veri toplama tekniği olan anket çalışmasına yer verilmiştir. Anket çalışmasında araştırmanın evrenini, Türkiye genelindeki üniversite kütüphanelerinde görev yapan üniversite kütüphanecileri oluşturmaktadır. Anket formu, demografik veriler, dijital farkındalık düzeyi, dijital beceriler ve kurumsal uygulamalara ilişkin çoktan seçmeli ve Likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Elde edilen veriler betimsel istatistiksel analizler yoluyla değerlendirilmiş ve hipotez testleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma, veri güvenliği ve araştırma etiği kurallarına uygun biçimde yürütülmüştür.

Araştırmanın ana hipotezi, “Katılımcıların dijital uçurum farkındalık düzeyleri arttıkça, görev yaptıkları üniversite kütüphanelerinde dijital eşitsizlikle mücadeleye yönelik uygulama düzeyleri de artmaktadır” şeklinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda, anket verilerinin analizinde dijital farkındalık ile kurumsal uygulamalar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve bireysel farkındalık düzeylerinin kurumsal hizmet yaklaşımlarına yansıma düzeyi değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışması, giriş, sonuç ve öneriler bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dijital uçurum kavramına kapsamlı bir kuramsal çerçevede yer verilmiştir. Bu kapsamda dijital uçurumun tanımı, tarihsel gelişimi, sosyolojik boyutları ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilişkisi açıklanmıştır. Ayrıca dijital uçurumun erişim, beceri ve kazanım olmak üzere üç temel boyutu üzerinde durulmuştur. Dijital eşitsizliklerin toplumsal yansımaları yaş, cinsiyet, engellilik gibi değişkenler temelinde analiz edilmiştir.

İkinci bölümde, üniversite kütüphanelerinin dijital dönüşüm sürecindeki rolü ve bu dönüşümün dijital uçurum üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bu bölümde, üniversite

kütüphanelerinin bilgiye erişim, dijital hizmetler ve kullanıcı eğitimi kapsamındaki konumları, dijital beceri eksikliği ve eşitsizliklerle mücadele kapasiteleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, akademik kütüphanecilerin değişen sorumlulukları ve profesyonel yetkinliklerinin dijital uçurum farkındalığı üzerindeki etkisi de tartışılmıştır. Ayrıca Türkiye'deki üniversite kütüphanelerine ilişkin mevcut uygulamalar ve kurumsal stratejiler incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümü saha araştırmasına ayrılmıştır. Bu bölümde Türkiye genelindeki üniversite kütüphanelerinde görev yapan bilgi ve belge profesyonellerine uygulanan anket çalışmasına yer verilmiştir. Araştırma kapsamında toplam 1749 kişilik evrene ulaşılmış, 362 geçerli yanıt elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların dijital uçurum farkındalık düzeyleri, dijital okuryazarlık becerileri ve görev yaptıkları kurumlarda uygulanan dijital eşitsizlik politikalarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar olup olmadığı test edilmiş, hipotez analizleri ile istatistiksel değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda dijital uçurumla mücadelede üniversite kütüphanelerine yönelik öneriler sunulmuştur. Tez çalışmasının Türkiye'de üniversite kütüphaneleri bağlamında dijital eşitsizlikleri anlamaya yönelik literatüre katkı sağlaması ve üniversitelerde daha kapsayıcı dijital hizmet politikalarının geliştirilmesine öncülük etmesi beklenmektedir. Dijital uçurumun yalnızca bireysel değil, kurumsal ve yapısal düzeyde de ele alınmasını sağlayan bu araştırmanın, bilgi hizmetlerinin eşitlikçi dönüşümüne yönelik yol gösterici bir çerçeve sunması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİJİTAL UÇURUMUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Dijital teknolojiler, bireylerin bilgiye erişiminden toplumsal etkileşim biçimlerine, eğitim olanaklarından ekonomik ve kamusal fırsatlara kadar hayatın her alanında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ancak bu dönüşüm, toplumun tüm kesimlerine eşit düzeyde ulaşmamaktadır. Dijital imkânlara erişim ve bu imkânları etkili biçimde kullanabilme düzeyleri bireyler, topluluklar ve ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Bu eşitsizlikleri anlamlandırmak üzere literatürde dijital uçurum kavramı geliştirilmiştir. Dijital uçurum, yalnızca internet ve dijital cihazlara fiziksel erişimle sınırlı kalmayan aynı zamanda bireylerin dijital beceri düzeylerini, dijital kazanımlara erişim kapasitelerini ve dijital teknolojilerle kurdukları ilişki biçimlerini içeren çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Bu bölümde dijital uçurumun tanımı, tarihsel gelişimi ve farklı düzeyleri (erişim, beceri ve kazanım) ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Bireylerin dijital beceri ve okuryazarlık düzeylerindeki eşitsizliklerin dijital uçurumu nasıl etkilediği değerlendirilecektir. Ayrıca, dijital uçurumun Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals-SDGs) ile ilgili ilişkisi değerlendirilecektir.

1.1. Dijital Uçurumun Tanımı ve Kapsamı

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), insanlık tarihindeki en kapsamlı dönüşüm süreçlerinden birini temsil etmektedir. Geçmişte toplumların gelişimi malzeme kullanımına dayalı çağlar (Taş, Bronz, Demir) ve ardından gelen sanayi devrimleriyle şekillenirken, günümüzde bilgi üretimi ve dijital iletişim, toplumsal yapının merkezine yerleşmiştir.[9] Dijitalleşme, iletişimden eğitime, sağlıktan kamu hizmetlerine kadar pek çok alanda bilgiye erişim biçimlerini yeniden tanımlamış ve bireylerin yaşam pratiklerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Ancak bu dönüşüm, toplumun tüm kesimlerine eşit şekilde yansımamaktadır. Dijital teknolojilere erişim ve bu teknolojileri etkili biçimde kullanabilme düzeyleri, bireyler ve toplumsal gruplar arasında ciddi farklar yaratmaktadır. Bu eşitsizlik yalnızca fiziksel erişimle sınırlı kalmayıp, dijital beceriler, kullanım amaçları ve fayda üretme kapasitesi gibi

[9] Martin Hilbert, "Digital Technology and Social Change: The Digital Transformation of Society from a Historical Perspective," *Dialogues in Clinical Neuroscience*, XXII/2 (2020), s. 189.

boyutları da içermektedir. Bu nedenle, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki bu farklılıkları ifade eden dijital uçurum kavramı, dijitalleşme sürecinin en önemli toplumsal sorun alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır.[10]

Dijital eşitsizliğin en yaygın ve somut görünümlerinden biri olan dijital uçurum, farklı dillerde ve yazınlarda çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Türkçede zaman zaman "sayısal uçurum" veya "dijital bölünme" olarak da adlandırılan bu kavram, İngilizcede sıklıkla "digital divide" ve "digital gap" gibi ifadelerle karşılık bulmaktadır. Başlangıçta yalnızca internet ve dijital cihazlara fiziksel erişim eksiklikleri temelinde ele alınan dijital uçurum, zamanla bireylerin dijital teknolojileri nasıl ne sıklıkla ve ne amaçla kullandıklarına ilişkin nitel farklılıkları da içerecek şekilde genişlemiştir. Günümüzde bu kavram, yalnızca dijital araçlara sahip olup olmamayı değil, aynı zamanda dijital becerilerdeki eşitsizlikleri ve dijital hizmetlerden yararlanma düzeyindeki farklılıkları da kapsayan, çok boyutlu bir toplumsal sorunu ifade etmektedir.

Dijital uçuruma yönelik bu kavramsal genişleme, konuyla ilgili akademik çalışmalara, ulusal ve uluslararası kuruluşların raporlarına açık biçimde yansımaktadır. Aşağıda yer verilen tanımlar, dijital uçurumun temel boyutlarını, bu boyutların hangi faktörlerle şekillendiğini ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini ortaya koymak açısından kuramsal bir çerçeve sunmaktadır.

Van Dijk'e göre, dijital uçurum, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki farklılıkları ifade etmektedir. Ancak bu erişim, yalnızca teknolojinin fiziksel olarak varlığıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda bireylerin teknolojiyi kullanma motivasyonu, dijital becerileri ve teknolojiyi etkili bir şekilde kullanabilme olanaklarını da kapsayan daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır.[11]

Norris'e göre dijital uçurum, üç temel boyutta incelenmektedir. İlk olarak, küresel dijital uçurum, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dijital altyapı ve internet erişimi farklılıklarını kapsamaktadır. İkinci boyut olan toplumsal dijital uçurum, aynı toplum içindeki bireylerin ekonomik olanaklarına bağlı olarak dijital teknolojilere erişim

[10] Richard Heeks, "Beyond the Digital Divide: Digital Inequality Conceptualization and Negative Digital Inclusion in the Global South," *Information Technology for Development*, XXVIII/4 (2022), s. 689.
[11] Jan A. G. M. Van Dijk, *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*, SAGE Publications, London, 2005, s.31-42.

düzeylerinde ortaya çıkan eşitsizliklere işaret eder. Üçüncü boyut ise, erişime sahip bireyler arasında görülen kullanım farklılıklarını konu edinir.[12] Bu kapsamda, özellikle dijital okuryazarlık becerilerindeki eşitsizlikler, bireylerin dijital teknolojileri etkin, eleştirel ve üretken biçimde kullanabilme kapasitelerinde belirgin ayrışmalara neden olmaktadır. Böylece dijital uçurumun yalnızca erişimle değil, kullanım yeterliliğiyle de derinleştiği görülmektedir.

Hargittai'ye göre dijital uçurum, başlangıçta yalnızca Internet erişimine sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki teknik bir ayrım olarak değerlendirilmişse de zamanla bu sınırlı yaklaşım yetersiz kalmış ve kavram çok katmanlı bir yapıya evrilmiştir. Günümüzde dijital uçurum, yalnızca erişim düzeyindeki farkları değildir. Bireylerin dijital teknolojileri kullanma biçimleri, sahip oldukları dijital beceriler ve bu süreçte yararlanabildikleri sosyal destek mekanizmaları gibi nitel boyutları da içeren karmaşık bir toplumsal eşitsizlik alanı olarak ele alınmaktadır.[13]

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (United Nations-Habitat) tarafından yayımlanan bir rapora göre dijital uçurum, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi olan ve bu teknolojileri kullanma becerisine sahip bireylerle, bu imkânlardan yoksun kalanlar arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu tanım yalnızca internet bağlantısını değil, dijital okuryazarlık düzeylerini ve internete erişim sağlayan cihazlara sahip olma durumunu da kapsamaktadır. Raporda ayrıca dijital uçurumun, teknik altyapı eksikliğinden ibaret olmadığı görülmektedir. Sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizlikleri yansıttığı ve bu eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği vurgulanmaktadır. Dijital uçurumun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu belirtilmekte ve fiziksel, mekânsal, kültürel, demografik ve sosyoekonomik koşulların bu olgunun oluşumunda belirleyici faktörler olduğu ifade edilmektedir.[14] Nitekim Birleşmiş Milletler'in 2020 tarihli World Social Report (Dünya Sosyal Raporu) da küresel düzeyde giderek artan eşitsizliklerin dijital teknolojiler aracılığıyla daha da derinleşebileceğine dikkat çekmektedir. Raporda, dijitalleşmenin eşitlikçi potansiyellerine rağmen, özellikle dijital

[12] Pippa Norris, *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 4.
[13] Eszter Hargittai, "Second-Level Digital Divide: Differences in People's Online Skills," *First Monday*, VII/4 (2002) https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/942/864 [Erişim tarihi: 02.02.2025].
[14] United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), *Addressing the Digital Divide: Acting Towards Digital Inclusion*, s. 64–66, https://unhabitat.org/sites/default/files/2021/11/addressing_the_digital_divide.pdf [Erişim tarihi: 02.02.2025].

yeterlilikten yoksun birey ve topluluklar için dışlayıcı sonuçlar doğurabileceği vurgulanmaktadır. Bu durum, dijital uçurumun sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle doğrudan ilişkili olduğu bir yapısal eşitsizlik alanı olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.[15]

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD), dijital uçurumu bireylerin dijital teknolojilere (örneğin internet ve bilgisayar) erişim ve bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanma becerilerindeki farklılıklar olarak tanımlamaktadır. OECD'ye göre, dijital uçurum, sosyoekonomik durum, eğitim düzeyi, yaş ve coğrafi konum gibi birden fazla faktörden etkilenmektedir.[16]

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), dijital uçurum kavramını "sayısal uçurum" olarak ifade etmektedir. BTK'ya göre sayısal uçurum, farklı coğrafi bölgeler ve sosyoekonomik koşullar arasında, bireylerin ve ticari işletmelerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminde ortaya çıkan adaletsizlikleri tanımlamaktadır. Bu adaletsizlikler hem ülkeler arasında hem de ülkelerin kendi içindeki toplumsal yapılar arasında önemli farklılıklar gösterebilmektedir.[17]

Tanımlarda ortak olarak vurgulandığı üzere, dijital uçurum, bireyler, topluluklar ve toplumlar arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve bu teknolojileri etkili biçimde kullanma yeterlilikleri açısından ortaya çıkan yapısal eşitsizlikleri kapsamaktadır. Bu kavram, yalnızca fiziksel erişim farklarının yanı sıra aynı zamanda bireylerin dijital teknolojilere yönelik motivasyonlarını, dijital beceri düzeylerini, sosyal destek mekanizmalarına ulaşımını ve dijital araçları anlamlı biçimde kullanabilme kapasitelerini içeren çok boyutlu bir toplumsal sorunu tanımlamaktadır.

Dijital uçurumun oluşumunda ve derinleşmesinde sosyoekonomik, kültürel, mekânsal ve demografik faktörler etkili rol oynamaktadır. Bu durum, dijital uçurumu yalnızca teknik bir eksiklik değil, aynı zamanda mevcut toplumsal eşitsizlikleri daha da artıran çok katmanlı bir sorun alanı hâline getirmektedir. Bu çok boyutlu yapının daha somut

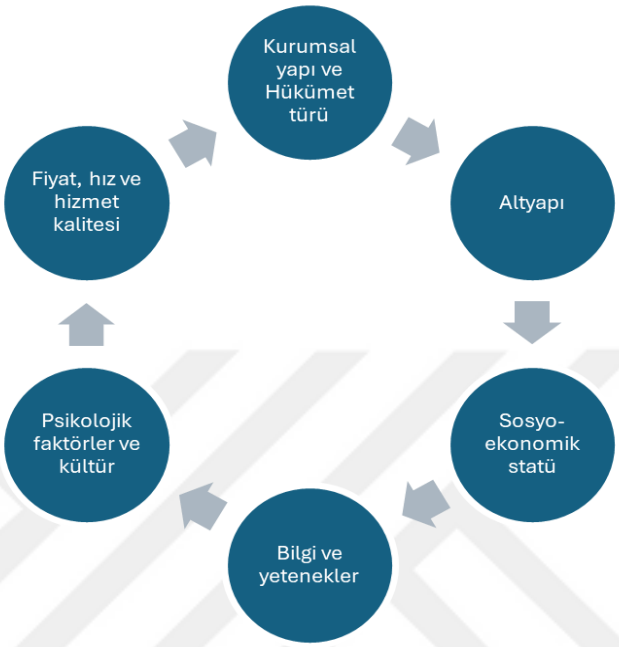
---

[15] United Nations, *Inequality in a Rapidly Changing World: World Social Report 2020* (New York: UN Department of Economic and Social Affairs, 2020), s. 20.

[16] Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), "Digital Economy Outlook Report," https://www.oecd.org/digital/digital-economy-outlook/ [Erişim tarihi: 08.02.2025].

[17] Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), *Sayısal Uçurumun Önlenmesi Raporu*, https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/slug/sayisal-ucurumun-onlenmesi.pdf [Erişim tarihi: 08.02.2025].

biçimde anlaşılabilmesi için, dijital uçurumu etkileyen başlıca faktörleri bir arada ele alan analitik bir çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 1.1. Dijital uçurumu belirleyen faktörler [18]

Şekil 1.1. dijital uçurumun oluşumunu ve derinleşmesini etkileyen yapısal ve bireysel etkenleri sistematik biçimde göstermektedir. Kurumsal yapıdan altyapı olanaklarına, sosyoekonomik statüden bireysel bilgi ve becerilere, kültürel algılardan hizmet kalitesine kadar uzanan bu faktörler, dijital eşitsizliğin neden tek boyutlu bir mesele olarak ele alınamayacağını ortaya koymaktadır. Özellikle altyapı yetersizlikleri, gelir düzeyi ve dijital yetkinlik gibi temel değişkenler, bireylerin dijital teknolojilere erişim ve fayda sağlama düzeylerini belirlerken, psikolojik ve kültürel faktörler, bireylerin dijital teknolojilere yönelik tutumlarını, motivasyonlarını ve kullanım alışkanlıklarını şekillendirmektedir.

Bu nedenle, dijital uçurumu yalnızca teknik bir sorun değil, çok katmanlı bir toplumsal eşitsizlik biçimi olarak değerlendirebilmek için, sosyolojik kuramsal yaklaşımlara başvurulması yerinde olacaktır. Bu yaklaşımlar arasında öne çıkan Pierre Bourdieu'nün sermaye kuramı, dijital uçurumun yalnızca erişim eksiklikleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıların, güç ilişkilerinin ve eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alan

[18] László Várallyai, Miklós Herdon ve Szilvia Botos, "Statistical Analyses of Digital Divide Factors," *Procedia Economics and Finance*, XIX (2015), s. 367.

olduğunu göstermesi açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Bourdieu, toplumsal eşitsizlikleri açıklamak için dört temel sermaye türü tanımlamaktadır. Bunlar:[19]

- Ekonomik sermaye (gelir, maddi kaynaklar),
- Kültürel sermaye (bilgi, eğitim, kültürel alışkanlıklar),
- Sosyal sermaye (aile, arkadaş, meslekî çevre gibi sosyal ağlardan elde edilen kaynaklar)
- Sembolik sermaye (itibar, tanınırlık gibi sosyal değerler).

Bu sermaye türleri, bireylerin toplum içindeki konumunu belirlemekle kalmaz, aynı zamanda dijital teknolojilere erişim ve kullanım olanaklarını da etkiler. Örneğin, bir bireyin teknolojik araçlara sahip olabilmesi ekonomik sermayesine, bu araçları etkin biçimde kullanabilmesi ise kültürel sermayesine bağlıdır. Ayrıca sosyal sermaye, bireyin karşılaştığı teknolojik sorunları aşabilmesi için destek alabileceği kişilerle ilişkili olduğu için dijital katılımın devamlılığı açısından belirleyicidir[20].

Bu bakış açısına göre, dijital eşitsizlikler yalnızca teknolojik araçlara sahip olma ya da internet erişimiyle sınırlı değildir. Bireylerin teknolojiyi nasıl kullandıkları, ne sıklıkla ve hangi amaçlarla kullandıkları gibi etkenler de dijital uçurumun derinleşmesinde rol oynar. Ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye düzeyleri, bireylerin dijital kaynaklara erişim biçimlerini ve bu kaynakları ne ölçüde anlamlı şekilde kullanabildiklerini belirler. Dolayısıyla, dijital uçurumu azaltmaya yönelik politikaların yalnızca fiziksel erişimi sağlamaya odaklanması yetersiz kalmaktadır. Bireylerin kültürel ve sosyal sermayelerini desteklemeye yönelik bütüncül yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir.[21]

Bourdieu'nün sermaye kuramı, dijital uçurumun toplumsal sermaye biçimleri aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini gösterirken, bu eşitsizliklerin dijital ağlar bağlamında nasıl şekillendiğini açıklamak üzere Manuel Castells'in ağ toplumu yaklaşımı önemli bir tamamlayıcı kuramsal zemin sunmaktadır. Castells ağ toplumunu, toplumsal ilişkilerin,

[19] Pierre Bourdieu, "The Forms of Capital," içinde *Education: Culture, Economy, Society*, ed. A. H. Halsey et al. (Oxford: Oxford University Press, 1997), s. 46–51.
[20] Şaban Yarcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı," *Akademik İncelemeler Dergisi*, VI/1 (2011), s. 123–125.
[21] Neil Selwyn, "Reconsidering Political and Popular Understandings of the Digital Divide," *New Media & Society*, VI/3 (2004), s. 352–354.

üretim biçimlerinin ve kültürel etkileşimin dijital ağlar aracılığıyla şekillendiği yeni bir toplumsal form olarak tanımlamaktadır. Bu yapı içerisinde bilgiye ve dijital kaynaklara erişim, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda yapısal bir eşitsizlik unsuruna dönüşmektedir. Dijital ağlara dahil olmayan bireyler, yalnızca bilgiye ulaşamamakla kalmayıp ekonomik, kültürel ve siyasal süreçlere katılma hakkından da mahrum kalmaktadır.[22]

Castells, The Internet Galaxy adlı eserinde dijital uçurumu küresel ölçekte çok boyutlu bir eşitsizlik sorunu olarak ele alır. Castells'e göre, dijital erişimdeki eşitsizlikler yalnızca bireylerin teknolojiye sahip olup olmamasıyla sınırlı değildir. Bu teknolojileri ne ölçüde etkili kullanabildikleri de belirleyici bir faktördür. Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bireyler, kamusal erişim noktalarındaki artışa rağmen dijital kaynaklara yeterince entegre olamamaktadır. Bu durum, teknolojiye katılımın ötesinde bir sosyal kapsayıcılık (social inclusion) meselesi yaratmaktadır.[23]

Yukarıda ele alınan sosyolojik yaklaşımlar, dijital uçurumun yalnızca bireysel erişim sorunlarıyla değil, aynı zamanda toplumsal yapıların ve ilişkilerin yeniden üretimiyle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu kuramsal çerçeve, dijital uçurumun günümüzde neden çok boyutlu bir eşitsizlik sorunu olarak değerlendirildiğini ortaya koysa da kavramın bu noktaya nasıl evrildiğini anlamak için tarihsel gelişim sürecine de bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki bölümde, dijital uçurumun ortaya çıkışı, kavramsal dönüşümleri ve tarihsel bağlamda nasıl şekillendiği incelenecektir.

1.2. Dijital Uçurumun Tarihçesi ve Gelişimi

Dijital uçurum kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki eşitsizlikleri ifade eden temel bir çerçeve olarak 1990'lı yılların ortalarından itibaren akademik ve politik söylemlerde yer almaya başlamıştır. İlk olarak fiziksel erişim olarak ele alınan bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Bu bakış açışı dijital uçurumun tarihsel gelişimi içerisinde birinci seviye dijital uçurum olarak adlandırılmaktadır.[24] Birinci seviye dijital uçurum, temel olarak bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim imkânlarını, altyapı yeterliliği, cihaz sahipliği ve bağlantı olanakları çerçevesinde ele almaktadır.

---

[22] Manuel Castells, *The Rise of the Network Society*, 2. bs. (Oxford: Blackwell, 2000), s. 21–25.
[23] Manuel Castells, *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society* (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. 248–261.
[24] Jan A. G. M. van Dijk, *The Digital Divide* (Cambridge: Polity Press, 2020), s. 61.

2004 yılından itibaren dijital uçurum kavramı, yalnızca fiziksel erişim eksikliğiyle sınırlı bir durum olarak ele alınmaktan çıkmış ve bireylerin dijital becerileri ile internet kullanım düzeyleri arasındaki farklılıklar da bu kapsamda değerlendirilmeye başlanmıştır.[25] Bu kapsamda, ikinci seviye dijital uçurum kavramı, bireyler arasındaki çevrim içi beceri farklarına odaklanarak dijital teknolojileri etkin şekilde kullanabilenler ile kullanamayanlar arasındaki ayrımı vurgulamaktadır. Dijital becerileri yüksek bireyler, interneti bilgiye erişim, eğitim ve ekonomik fırsatları değerlendirme amacıyla aktif bir şekilde kullanabilirken, beceri düzeyi düşük bireyler bu teknolojileri daha sınırlı kullanmaktadır. Bu durum, yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde dijital uçurum tartışmaları, yalnızca erişim ve kullanım farklılıklarıyla sınırlı kalmayıp, dijital teknolojilerin bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel fırsatlarına etkisini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Üçüncü seviye dijital uçurum olarak adlandırılan bu aşama, bireylerin dijital teknolojilere erişimi ve kullanımının, refah düzeyleri, ekonomik durumları ve toplumsal katılımları üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Özellikle eğitim, sağlık ve istihdam gibi kritik alanlarda, dijital becerilere sahip bireyler daha fazla fırsata erişebilirken, dijital uçurumun dezavantajlı tarafında kalan bireyler için bu durum sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu süreç, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda ülkeler ve bölgeler arasındaki ekonomik kalkınma farklılıklarını da etkileyerek dijital eşitsizliklerin küresel boyutta yeniden üretilmesine yol açmaktadır.[26]

Tablo 1.1. Dijital uçurumun çok boyutlu yapısı

Birinci Seviye	İkinci Seviye	Üçüncü Seviye
Dijital Erişim Uçurumu	Dijital Beceriler Uçurumu	Dijital Kazanımlar Uçurumu
İnternet ve cihaz erişimi	Dijital beceriler ve okuryazarlık	Ekonomik ve sosyal faydalar
Altyapı farklılıkları	Kullanım alışkanlıkları	Eğitim ve istihdam etkisi

Tablo 1.1, dijital uçurumun üç temel düzeyde evrilen yapısını ortaya koymaktadır. Dijital uçurumun üniversite kütüphanelerini etkileyen yapısal engelleri, erişim,

[25] Age., s. 74-82.
[26] Age., s. 88.

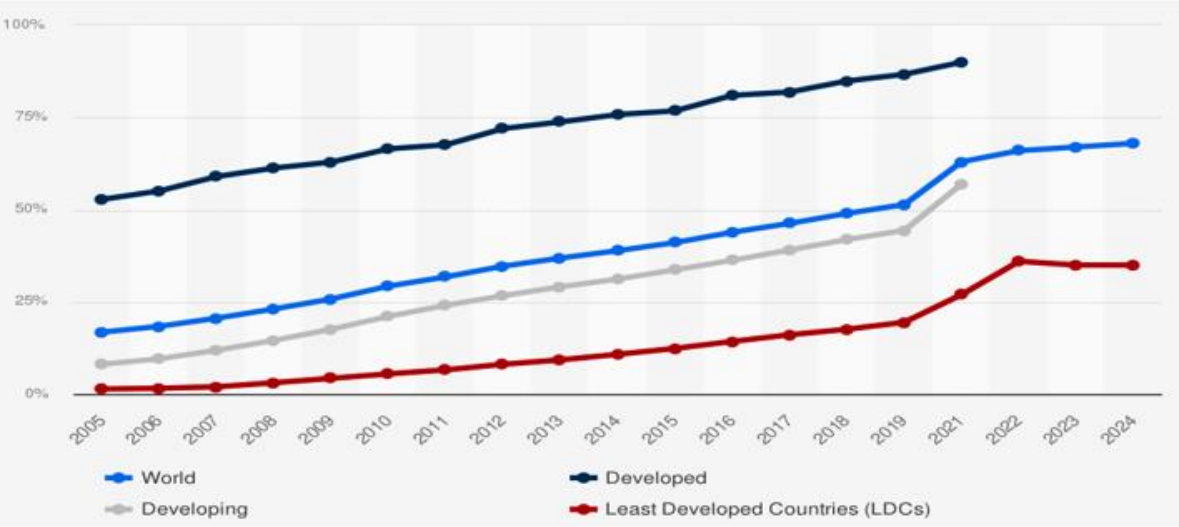
kullanım/beceri ve kazanım olmak üzere üç temel düzeyde incelenebilir. Bu sınıflandırma, Van Dijk'in dijital eşitsizlikleri ardışık ve nedensel bir erişim modeline (motivasyonel, maddi, beceriye dayalı ve kullanım erişimi) göre açıklayan kuramsal yaklaşımına dayanmaktadır.[27]İlk düzey olan erişim temelli dijital uçurum, bireylerin internet bağlantısı, dijital cihaz sahipliği ve gerekli altyapıya erişim imkânları bakımından karşılaştıkları farklılıkları ifade etmektedir. Bu düzeydeki eşitsizlikler, çoğunlukla coğrafi konum, ekonomik durum ve teknik altyapı yetersizlikleriyle ilişkilidir. İkinci düzey ise, dijital teknolojilere erişim sağlandıktan sonra ortaya çıkan kullanım farklılıklarına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin dijital beceri düzeyleri, çevrim içi etkileşim deneyimleri ve teknolojiyi ne amaçla ve ne kadar etkin kullandıkları belirleyici hâle gelmektedir. Üçüncü düzey dijital uçurum ise, dijital teknolojilerin bireylerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerine işaret eder. Bu aşamada, dijital yeterlilikler, bireylerin eğitimde fırsat eşitliğine erişimi, sağlık hizmetlerinden yararlanma kapasitesi, ekonomik faaliyetlere katılımı ve toplumsal yaşama aktif biçimde dâhil olabilmesi açısından kritik rol oynamaktadır. Dolayısıyla dijital uçurumun bu çok katmanlı yapısı, yalnızca teknik donanım ya da bireysel beceri meselesi olarak görülmemelidir. Aynı zamanda toplumsal eşitlik, kapsayıcılık ve kalkınma bağlamında ele alınması gereken bütüncül bir sorun alanı olarak değerlendirilmelidir.

1.2.1. Birinci Seviye: Dijital Erişim Uçurumu

Dijital uçurumun ilk ve temel seviyesi olan dijital erişim uçurumu, bireylerin ve toplulukların bilgi ve iletişim teknolojilerine fiziksel erişim düzeylerindeki belirgin farklılıkları ifade etmektedir. Bu seviyede internet bağlantısının varlığı ve hızı, çeşitli dijital cihazlara (bilgisayarlar, akıllı telefonlar vb.) sahip olma imkanı ve mevcut teknolojik altyapı gibi somut teknik erişim koşulları kritik bir rol oynamaktadır. Paul Attewell, birinci seviye dijital uçurumu açıkça dijital cihazlara ve internete erişimdeki eşitsizlik olarak tanımlamaktadır.[28] Benzer şekilde Warschauer ve Matuchniak, bir bilgisayar ve bir internet bağlantısı sağlanarak çözülebilecek temel teknik erişim sorunu olarak dijital erişim uçurumunu tanımlanmaktadır.[29] Bu temel erişim eşitsizlikleri, farklı ülke ve bölgelerdeki

[27] Van Dijk, *The Deepening Divide*, s. 87–94.
[28] Paul Attewell, "The First and Second Digital Divides," *Sociology of Education*, LXXIV/3 (2001), s. 252.
[29] Mark Warschauer ve Tina Matuchniak, "New Technology and Digital Worlds: Analyzing Evidence of Equity in Access, Use, and Outcomes," *Review of Research in Education*, XXXIV/1 (2010), s. 191.

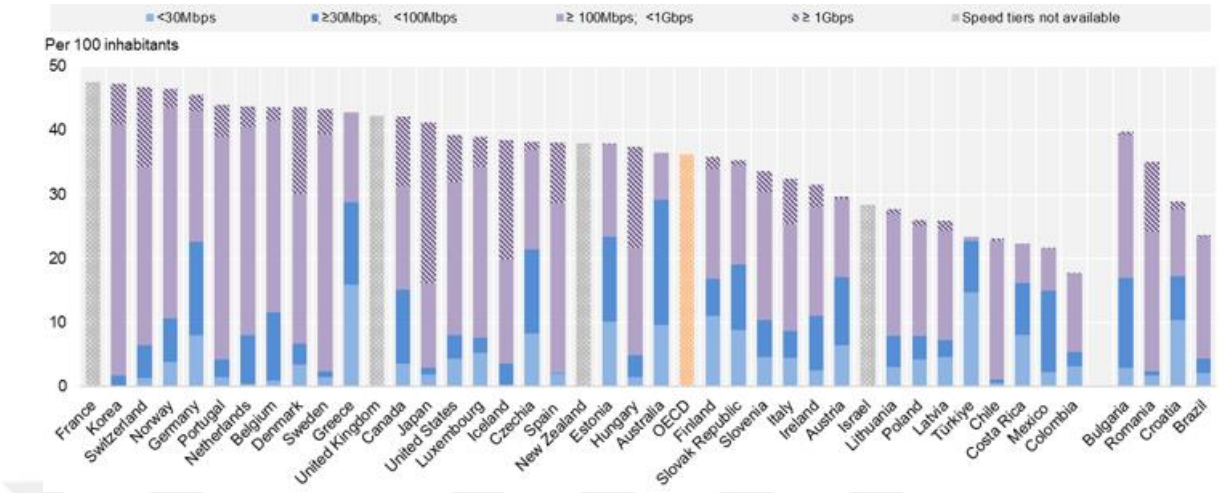
Internet kullanım oranlarında da belirgin şekilde gözlemlenmektedir.

Şekil 1.2. 2005'ten 2024'e kadar küresel nüfusun internet erişim yüzdesi [30]

Birleşmiş Milletler Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (ITU) 2024 yılı verilerine göre, internet erişimi açısından en az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkelerin kırsal ve kentsel bölgeleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Şekil 1.2'de sunulan grafik, 2005-2024 yılları arasında küresel internet erişim oranlarının ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre nasıl değiştiğini göstermektedir. Veriler, dünya genelinde internet kullanımının artış eğiliminde olduğunu ortaya koymakla birlikte, bu artışın ülkeler arasındaki ekonomik kalkınma düzeyi ve dijital altyapı kapasitesine bağlı olarak eşit biçimde dağılmadığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde internet erişimi, 2005 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde artmış ve 2024 yılı itibarıyla nüfusun büyük bir çoğunluğuna ulaşmıştır. Bu yüksek oran, güçlü dijital altyapı, yüksek gelir düzeyi, yaygın dijital okuryazarlık ve geniş bant internet hizmetlerinin erişilebilirliği gibi etmenlerle açıklanabilir. Özellikle 2015 sonrasında, bu ülkelerde erişim oranının %75'in üzerine çıkması, dijital kapsayıcılığın büyük ölçüde sağlandığını göstermektedir.

[30] Statista, "Global Population Internet Penetration Rate by Market Maturity from 2005 to 2024," https://www.statista.com/statistics/209096/share-of-internet-users-worldwide-by-market-maturity/ [Erişim tarihi: 26.02.2025].

Şekil 1.3 Ülkeler arası sabit geniş bant hız dağılımı grafiği (Haziran 2024) [31]

Şekil 1.3'te yer alan ve (OECD) tarafından Haziran 2024 itibarıyla yayımlanan sabit geniş bant hız kademelerine göre ülke dağılımı, dijital uçurumun birinci seviyesi olan fiziksel erişim farklılıklarının güncel ve ölçülebilir bir değerlendirmesidir. Grafik, her 100 kişiye düşen sabit geniş bant internet aboneliklerinin hangi hız aralıklarında yoğunlaştığını ortaya koymakta ve ülkeler arasındaki altyapı temelli uçurumu somutlaştırmaktadır. Gelişmiş OECD ülkelerinde 100 kişiye düşen sabit internet aboneliği oranı yüksek olduğu gibi, bu aboneliklerin büyük çoğunluğu da 100 Mbps ve üzeri hızlara ulaşabilmektedir. Örneğin Kore, İsviçre, Hollanda ve Portekiz gibi ülkelerde 100 kişiden en az 30'unun 100 Mbps üzeri bağlantıya sahip olması, bu ülkelerde teknik altyapının geniş halk kitlelerine eşit biçimde ulaştığını göstermektedir.

Bununla birlikte, söz konusu olumlu tablolara rağmen gelişmiş ülkelerde dijital uçurumun tamamen ortadan kalktığı söylenemez. Sosyoekonomik, coğrafi ve demografik değişkenler, dijital erişim eşitsizliklerinde belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin, Birleşik Krallık'ta yürütülen bir araştırma, büyükşehirlerde yaşayan, düşük gelirli, etnik azınlıklara mensup ve düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin yoğunlaştığı bölgelerde dijital erişim olanaklarının sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, dijital eşitsizliklerin yalnızca

[31] Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), "Fixed Broadband Subscriptions by Advertised Speed Tiers per 100 Inhabitants (June 2024)," *Broadband Portal*, https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/broadband-statistics.html [Erişim tarihi: 01.05.2025].

bireysel ekonomik koşulların yanı sıra aynı zamanda mekânsal konum, kültürel kimlik ve eğitsel geçmiş gibi çok katmanlı toplumsal değişkenlerle ilişkili olduğunu göstermektedir.[32]

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2024 yılı verilerine göre, 16-74 yaş grubundaki bireylerde internet kullanım oranı %88,8'e yükselmiştir. Bu oran, 2023 yılında %87,1 düzeyindeyken bir yıllık süreçte artış göstermiştir.[33] Buna karşılık, Şekil 1.4'te gösterildiği üzere Türkiye'de hem sabit geniş bant yaygınlığı hem de bağlantı kalitesi açısından ciddi eşitsizlikler mevcuttur. 100 kişiye düşen sabit bağlantı oranı yaklaşık 23,4 düzeyindeyken, bu bağlantıların yalnızca %0,7'si 100 Mbps ve üzerindedir, %14,7'si ise 30 Mbps'nin altında kalmaktadır. Bu durum ülkemiz için, yalnızca bireysel dijital katılımı değil, aynı zamanda eğitim, istihdam ve kamu hizmetlerine erişim gibi alanlarda da yapısal bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Her ne kadar tablolar gelişmiş ülkelerde dijital erişim uçurumunun olumlu yönde ilerleme kaydettiğini ortaya koysa da güncel çalışmalar bu görünümün tüm toplumsal kesimler için geçerli olmadığını göstermektedir. Dijitalleşmenin gelişmiş ülkelerde hızla yaygınlaşması, ilk bakışta dijital uçurumun azaldığı izlenimini verse de mevcut toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren bir mekanizma olarak da işlev görebilmektedir. Makroekonomik düzeyde değerlendirildiğinde, dijital dönüşüm süreci özellikle yüksek dijital becerilere ve eğitim düzeyine sahip bireyler lehine avantaj üretmektedir. Bu durum ücret kutuplaşması, mesleki ayrışma ve gelir eşitsizliğinde artış olarak yansımaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar, gelişmiş ülkelerde dahi iyi yönetişim uygulamalarının dijitalleşmenin eşitsizlik azaltıcı etkisini otomatik olarak sağlamadığını aksine dijital kaynakların sosyoekonomik olarak daha güçlü grupların elinde yoğunlaştığını göstermektedir.[34] Bu bulgular, dijital erişim türlerinin (örneğin mobil internet ile sabit geniş bant farkı) ve bu alanlara yönelik yönetişim politikalarının, gelişmiş ekonomilerde dahi yeni eşitsizlik dinamikleri yaratma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle dijital eşitsizlik, yalnızca teknik altyapı farklılıkları değildir. Bireylerin bu teknolojilerle kurdukları ilişki biçimlerini ve kullanım

[32] Claire Powell ve Luke Burns, *Digital Divide: Mapping the Geodemographics of Internet Accessibility Across Great Britain* (arXiv, Ağustos 2021), s. 26–28, https://arxiv.org/abs/2108.07699 [Erişim tarihi: 01.05.2025].
[33] Türkiye İstatistik Kurumu, *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2024*, Bülten No: 53492, 27 Ağustos 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492 [Erişim tarihi: 01.05.2025].
[34] T. L. Ho, L. H. Ngoc ve T. H. Ho, "Digital Inclusion or Exclusion? Exploring the Moderating Role of Governance in Digitalization's Impact on Income Inequality in Developing Countries," *Research in Globalization*, X (2025), s. 6–8.

yetkinliklerini de kapsayan çok katmanlı bir soruna dönüşmektedir. Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte, dijital uçurum tartışmaları fiziksel erişim farklılıklarından, bireylerin dijital becerileri ve internet kullanım pratiklerine odaklanan daha ileri düzeydeki eşitsizliklere yönelmiştir. Ancak, geniş bant internetin birçok ülkede yaygınlaşmasına rağmen, dijital erişim uçurumu önemini korumaktadır. İnternet bağlantısına sahip olmak, dijital katılım için temel bir unsur olsa da bireylerin teknolojiyi etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanabilmeleri için gerekli donanım ve yazılım unsurlarına erişimleri de belirleyici bir faktördür.[35] Bu kapsamda ikinci seviyede yer alan dijital beceriler uçurumu, dijitalleşmenin toplumsal etkilerini anlamada kritik bir aşamayı temsil etmektedir.

1.2.2. İkinci Seviye: Dijital Beceriler Uçurumu

Dijital uçurumun ikinci seviyesi, dijital beceriler uçurumu, temel olarak bireylerin dijital teknolojileri etkili ve verimli bir şekilde kullanma yetkinliklerindeki farklılıkları ifade etmektedir. Dijital erişim olanaklarının artmasına rağmen, bireylerin dijital okuryazarlık düzeyleri, teknolojiye erişimlerini anlamlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma kapasiteleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu uçurum, bireylerin bilgiye erişim, çevrim içi platformlarda etkin rol alma ve dijital ortamda üretkenlik sağlama yeteneklerini doğrudan etkilemektedir.

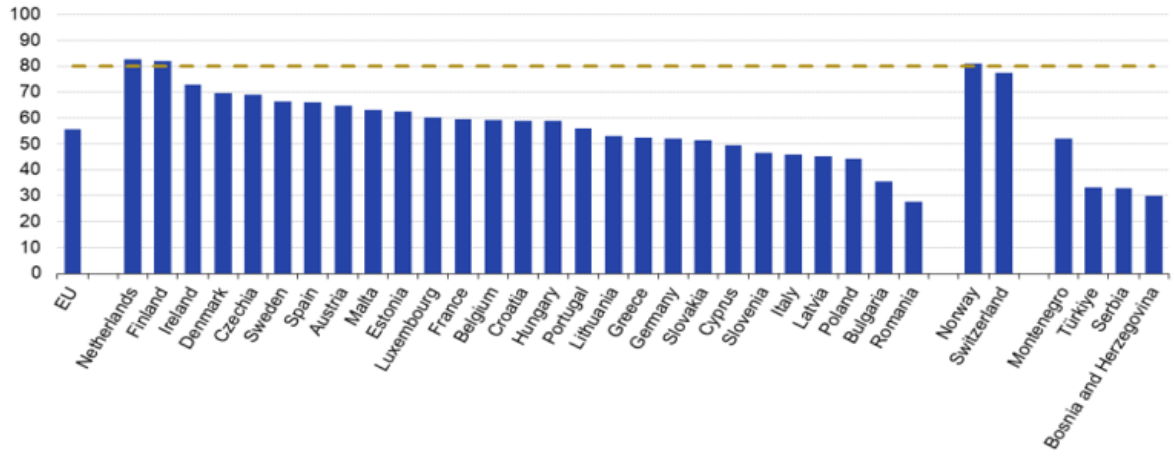
Ezster Hargittai 2002 yılındaki çalışmasında, dijital uçurumun kapsamını sadece bireyin interneti kullanıp kullanmadığını dikkate alan ikili bir sınıflandırmayla sınırlandırmanın doğru bir yöntem olmayacağına değinmiştir. Çalışmasında bireylerin çevrim içi becerilerindeki farklılıklara odaklanarak dijital eşitsizliğin yalnızca erişimle sınırlı olmadığını, aynı zamanda dijital yetkinlikler açısından da önemli farklılıklar barındırdığını ortaya koymaktadır.[36]

Bu bireysel yetkinlik odaklı yaklaşım, Helsper'in geliştirdiği Karşılıklı Alanlar Modeli (Corresponding Fields Model) sayesinde bireylerin çevrimdışı toplumsal konumlarının dijital beceriler üzerindeki belirleyici rolüyle tamamlanmaktadır. Helsper'in modeline göre dijital dışlanma, yalnızca teknik yeterlilik eksikliğiyle değil, bireylerin çevrimdışı yaşamlarında sahip oldukları ekonomik, kültürel, sosyal ve kişisel kaynaklarla

[35] Alexander J. A. M. van Deursen ve Jan A. G. M. van Dijk, "The First-Level Digital Divide Shifts from Inequalities in Physical Access to Inequalities in Material Access," *New Media & Society*, XXI/2 (2019), s. 356.
[36] Hargittai, "Second-Level Digital Divide."

doğrudan ilişkilidir. Bireylerin dijital beceri düzeyleri, eğitim, kültürel sermaye, sosyal destek ağları ve dijital teknolojilere yönelik tutum gibi faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir. Helsper, bu yaklaşımı Pierre Bourdieu'nün sermaye kuramına dayandırarak, dijital katılımın bireylerin toplumsal konumlarıyla belirlendiğini savunur. Bu çerçevede dijital eşitsizlikler, bireysel değil yapısal kökenli toplumsal farklılıkların dijital ortama yansıması olarak değerlendirilmektedir.[37]

Helsper'in modeli dijital teknolojilere erişimin ötesinde, bireylerin bu teknolojileri nasıl, hangi amaçlarla ve ne ölçüde kullandıkları sorularını merkeze alır. Bu kapsamda dijital beceri farklılıklarının ülkeler düzeyinde nasıl çeşitlendiğini gösteren ulusal ve uluslararası güncel istatistikler bu farklılıkların boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Şekil 1.4. 2023 yılına göre ülkelere göre en az temel dijital becerilere sahip bireyler (%16-74 yaş aralığındaki bireyler) [38]

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından 2023 yılı verilerine dayanarak yayımlanan güncel istatistiklere göre Avrupa ülkeleri arasında en az temel dijital becerilere sahip bireylerin oranı önemli farklılıklar göstermektedir. Türkiye bu alanda Avrupa ortalamasının gerisinde yer almaktadır ve birçok Avrupa ülkesine kıyasla daha düşük bir dijital beceri seviyesine sahiptir. Mevcut veriler incelendiğinde, Türkiye'de internet erişimi olan aktif nüfusun oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, dijital

[37] Ellen J. Helsper, "A Corresponding Fields Model for the Links Between Social and Digital Exclusion," *Communication Theory*, XXII/4 (2012), s. 404–410.
[38] Eurostat, "Skills for the Digital Age," https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Skills_for_the_digital_age [Erişim tarihi: 26.02.2025].

okuryazarlık ve ikinci seviye dijital uçurum kavramları yalnızca internete erişimle sınırlı değildir. Bireylerin dijital teknolojileri nasıl ve ne ölçüde kullandıkları önemlidir. Bilgiye erişim, bilgiyi değerlendirme ve interneti güvenli kullanım becerileri gibi faktörler, dijital uçurumun ikinci seviyesini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu durum, ulusal ölçekteki araştırmalarla da ortaya konmaktadır. TÜİK verilerine göre, dijital teknolojilere erişimi olan bireylerin bu teknolojileri ne tür amaçlarla kullandıklarına ve dijital becerilerdeki farklılıkların ülke içindeki yansımalarına ışık tutmaktadır. TÜİK 2024 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na göre[39], son üç ay içinde internet üzerinden eğitim, mesleki ya da özel amaçlarla herhangi bir öğrenme faaliyeti gerçekleştiren bireylerin oranı %13,9'da kalmıştır. Üstelik bu oran, bir önceki yıla kıyasla 4,9 puanlık bir düşüş göstermektedir. Cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin katılım oranı %13,7, kadınların ise %14,1'dir. Bu veriler, internet erişiminin yaygın olmasına karşın, dijital ortamın öğrenme, gelişim ve üretkenlik odaklı kullanılmadığını göstermektedir. Aynı raporda bireylerin en çok kullandıkları dijital platformların başında %86,2 ile WhatsApp, %71,3 ile YouTube ve %65,4 ile Instagram gelmektedir. Cinsiyet ayrımına göre ise erkekler %89,5 ile WhatsApp, %74,7 ile YouTube, %67,0 ile Instagram kullanırken, kadınların kullanım oranları sırasıyla %82,9, %68,0 ve %63,9'dur.

Tablo 1.2. Cinsiyete göre internet üzerinden eğitim, mesleki ve özel amaçlar için yapılan öğrenme faaliyeti gerçekleştiren bireylerin oranı [40]

	Öğrenme faaliyeti			**Çevrim içi bir kurs alma**			**Çevrim içi kurs alma dışında çevrim içi öğrenme materyallerini kullanma**			**Sesli veya görüntülü çevrim içi araçları kullanarak eğitimciler veya öğrencilerle iletişim kurma**		
Yıl	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**
2020	**14.8**	13.3	16.4	**8.0**	7.6	8.5	**8.6**	7.8	9.5	**9.2**	8.2	10.2
2021	**17.1**	16.4	17.8	**10.7**	10.8	10.5	**13.7**	13.0	14.4	**-**	-	-
2022	**15.9**	15.6	16.3	**7.7**	8.1	7.3	**10.7**	10.7	10.7	**10.6**	9.8	11.4
2023	**18.7**	18.1	19.4	**8.2**	8.0	8.4	**11.2**	10.5	12.0	**13.3**	12.6	14.1
2024	**13.9**	13.7	14.1	**6.0**	6.1	6.0	**9.7**	9.4	10.1	**7.9**	7.5	8.2

[39] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2024*, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492.

[40] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Cinsiyete Göre Son 3 Ay İçinde İnternet Üzerinden Eğitim, Mesleki ve Özel Amaçlar İçin Yapılan Öğrenme Faaliyeti Gerçekleştiren Bireylerin Oranı," *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2024*, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492.

Tablo 1.3'teki bulgular dijital beceriler düzeyinde yaşanan eşitsizliklerin sadece teknik bilgi eksikliğinden kaynaklanmadığını aynı zamanda bireylerin eğitim düzeyi, toplumsal konumu, yaşadığı çevre ve kültürel birikimi gibi çok boyutlu faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle öğrenme odaklı dijital faaliyetlerin sınırlı kalması, dijital teknolojilerin yalnızca erişim amacıyla değil, etkinlik, üretkenlik ve kişisel gelişim açısından da farklı şekillerde kullanıldığını göstermektedir. Yıllar içinde gözlemlenen dalgalanmalar, bireylerin dijital araçları eğitim ve öğrenme için kullanma eğilimlerinin tutarlı ve yaygın olmadığını ortaya koymaktadır. Dijital katılımın istikrar kazanmasının yalnızca teknik erişime değil, kullanıcıların bu ortamlarda kendilerini geliştirme olanaklarına da bağlı olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle dijital beceri farklarının giderilmesi, yalnızca altyapının genişletilmesiyle mümkün olamaz. Aynı zamanda bireylerin dijital ortamda öğrenme ve üretme kapasitelerini güçlendirecek sosyal politikaların geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

1.2.3. Üçüncü Seviye: Dijital Kazanımlar Uçurumu

Üçüncü seviye dijital uçurum, bireylerin internet kullanımını çevrimdışı avantajlara dönüştürme kapasitelerindeki farklılıkları ifade eder.[41] Üçüncü seviye dijital uçurumda dijital kullanımın kazanç veya kayıplarındaki bölünmelere değil, bu kazanç ve kayıpların çevrimdışı etkilerine odaklanılmaktadır.[42] Bu kapsamda, bireylerin internet erişimi ve kullanım düzeyleri benzer olsa da bazı gruplar internetten ekonomik, sosyal ve eğitim gibi alanlarda daha fazla fayda sağlamaktadır.

Van Dijk, dijital uçurumun en güçlü belirleyicileri arasında bireyin yaşını ilk sıraya koymaktadır. bunu cinsiyet ve engellilik durumu gibi sosyo-demografik özelliklerin izlediğini belirtmektedir.[43] Bu faktörleri ise bireyin gelir düzeyi, eğitim durumu ve istihdam gibi ekonomik koşulları takip etmektedir. Böylece dijital teknolojilere erişim ve bu teknolojileri etkin kullanma becerisi büyük ölçüde bireyin toplumsal ve ekonomik konumuyla şekillenmektedir. Dijital uçurum, özellikle yaşlı bireyler, düşük eğitim seviyesine

[41] Alexander J. A. M. van Deursen ve Ellen J. Helsper, "The Third-Level Digital Divide: Who Benefits Most from Being Online?" içinde *Communication and Information Technologies Annual: Digital Distinctions and Inequalities*, X/1 (2015), s. 45.
[42] Alıntılayan: Daniela Ferreira et al., "The Three Levels of the Urban Digital Divide: Bridging Issues of Coverage, Usage and Its Outcomes in VGI Platforms," *Geoforum*, CXXIV/3 (2021), s. 197.
[43] Jan van Dijk, *Ağ Toplumu*, çev. Özgür Sakin (İstanbul: Kafka Yayınları, 2008), s. 274–277.

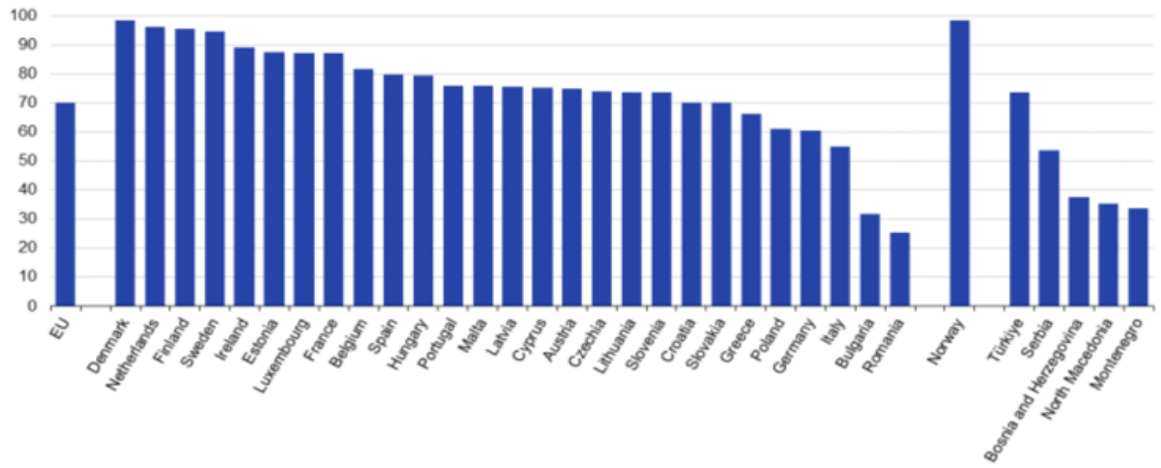
sahip kişiler ve ekonomik olarak dezavantajlı gruplar için ciddi riskler taşımaktadır.[44] Yüksek eğitimli ve gelir düzeyi yüksek bireyler interneti daha etkin kullanarak iş bulma, uygun fiyatlı ürünler satın alma ve devlet hizmetlerinden daha iyi yararlanma gibi somut çevrimdışı kazanımlar elde edebilmektedir.[45] Dijital beceri eksikliği yaşayan bireyler ise çevrim içi topluluklarda aktif biçimde yer alamadıkları için sosyal ilişkilerden dışlanma ve yalnızlık riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.[46]

Günümüzde kamu hizmetlerinin büyük ölçüde dijital platformlara taşınması, bireylerin sadece dijital araçlara erişim sağlamasını değil, bu araçları bilinçli ve etkili biçimde kullanabilmesini de gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda dijital yeterlilik bireylerin bilgiye ulaşma, çevrim içi işlemler yapma, haklarını arama ve kamu hizmetlerinden yararlanma gibi günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen alanlarda önemli bir beceri olarak öne çıkmaktadır. Dijital becerilerde yaşanan eksiklikler, bireylerin dijital ortamlarda aktif bir şekilde yer almalarını güçleştirmekte ve kamu hizmetlerine erişimlerini sınırlandırmaktadır.

Dijital vatandaşlık kavramı, bireylerin dijital dünyada haklarını ve sorumluluklarını bilerek hareket etmelerini, teknolojiyi etik ve güvenli bir şekilde kullanmalarını ifade etmektedir. Ancak bu kavram henüz istenilen düzeyde gelişmemiş olup, bireylerin dijital haklarını bilmesi, çevrim içi güvenliğini sağlaması ve dijital araçları etkin kullanabilmesi için farkındalık çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dijitalleşmenin etkisiyle e-birey, dijital vatandaş ve dijital kültür gibi kavramlar literatürde giderek daha fazla yer bulmaktadır. Günümüzde toplumun büyük bir kısmı, kamu hizmetlerinden ticarete ve sosyal etkileşime kadar pek çok alanda dijital araçları aktif şekilde kullanmaktadır. E-devlet sistemleri, çevrim içi bankacılık uygulamaları, e-ticaret platformları ve sosyal medya, günlük yaşamın vazgeçilmez bileşenleri haline gelmiştir. Böylece bilgiye erişim süreci yalnızca tüketimle sınırlı kalmayıp, bireylerin bilgi üretimine katılımını da içeren çift yönlü bir yapıya dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm, bireylerin asgari düzeyde dijital becerilere sahip olmasını zorunlu hale getirmiştir. Özellikle resmi süreçlerde çevrim içi güvenliğin sağlanması, ilgili

[44] Zehra Alakoç Burma ve Asena Ayça Özdemir, "Ülkelerin Gelir Düzeyleri ve Ağa Hazırlık Endeksi Bileşenlerinin Dijital Göçmen Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medya Kullanımlarına Etkileri," *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2024/1, s. 5.
[45] van Deursen ve Helsper, "The Third-Level Digital Divide," s. 46.
[46] Qinghai Li, Hao Li ve Pengfei Hu, "A Tale of the Digital Divide at Three Levels: The Impact on Chinese Residents' Subjective Relative Deprivation in the Digital Era," *Information Technology for Development*, CXXIV/3 (2025), s. 200–202.

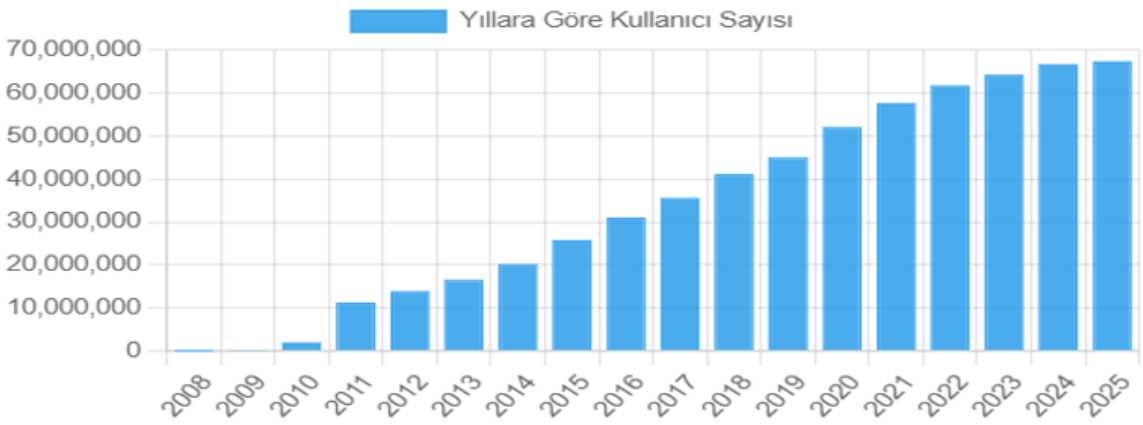
mevzuata uygun işlemlerin gerçekleştirilmesi ve dijital araçların bilinçli bir şekilde kullanılması önem arz etmektedir.[47]

Şekil 1.5. 2024 yılına göre 16-74 yaş aralığındaki bireylerin kamu otoritelerine ait bir web sitesi veya uygulamayı son 12 ay içinde kullanma oranlarını[48]

Eurostat tarafından hazırlanan Şekil 1.4.'teki grafik, Avrupa ülkelerindeki bireylerin kamu otoritelerine ait web sitelerini veya uygulamalarını kullanım oranlarını göstermektedir. Grafik incelendiğinde, bazı ülkelerde bu oranın oldukça yüksek olduğu, bazılarında ise Avrupa ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Türkiye, elektronik kamu hizmetlerinin kullanım oranı açısından Avrupa ortalamasına yakın bir konumda yer almakta olup, birçok Avrupa ülkesine kıyasla daha yüksek bir kullanım oranına sahiptir. Bu durum, Türkiye'de e-devlet hizmetlerine erişimin yaygınlaştığını ve vatandaşların dijital kamu hizmetlerini etkin şekilde kullandığını göstermektedir.

[47] Bahattin Yalçınkaya ve Mehmet Oytun Cibaroğlu, "Dijital Vatandaşlık Algısının İncelenmesi: Ampirik Bir Değerlendirme," *Business & Management Studies: An International Journal*, VII/4 (2019), s. 1189–1191.
[48] Eurostat, "Individuals Who Used a Website or App of a Public Authority in the Last 12 Months, 2024," *Eurostat Statistics Explained*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained [Erişim tarihi: 03.03.2025].

Şekil 1.6. Yıllara göre e-devlet kullanıcı sayısı [49]

Şekil 1.6'daki grafik, Türkiye'de e-devlet kullanıcı sayısının yıllar içinde istikrarlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Dijitalleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, kamu hizmetlerine erişim giderek daha fazla çevrim içi platformlar üzerinden sağlanmakta ve vatandaşların e-devlet kullanım oranları artmaktadır. Başlangıçta sınırlı bir kullanıcı kitlesine hitap eden e-devlet hizmetleri, zamanla daha geniş kesimlere ulaşmış ve dijital okuryazarlığın yaygınlaşmasıyla birlikte kullanım oranları yükseliş göstermiştir. Özellikle kamu hizmetlerinin dijital ortama taşınması, erişilebilirliğin artırılması ve mobil uygulamaların yaygınlaşması, bireylerin kamu hizmetlerinden faydalanma biçimlerini dönüştürmüştür. Bu gelişmeler, Türkiye'de dijital kamu hizmetlerinin artık yalnızca bir alternatif değil, temel hizmet kanalı haline geldiğini göstermektedir.

1.3.Dijital Okuryazarlığın Dijital Uçurum Üzerindeki Rolü

Dijital okuryazarlık, bireylerin bilgiye erişme, değerlendirme, kullanma ve üretme yetkinliklerini içeren kapsamlı bir kavramdır. Paul Gilster, kavramı ilk tanımlayanlardan biri olarak dijital okuryazarlığı, bireyin dijital bilgi kaynaklarını anlamlı şekilde analiz edebilme ve kullanabilme kapasitesi olarak tanımlamaktadır.[50] Bu tanım dijital ortamda bilgiye erişimin tek başına yeterli olmadığını, bu bilgilerin işlenebilmesinin de kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Bawden'a göre dijital okuryazarlık, geleneksel okuryazarlığın dijital

[49] T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, "e-Devlet İstatistikleri," *T.C. e-Devlet Kapısı*, https://www.turkiye.gov.tr/edevlet-istatistikleri?kullanici=Istatistikleri [Erişim tarihi: 03.03.2025].
[50] Paul Gilster, *Digital Literacy* (New York: Wiley, 1997), s. 25–32.

ortama taşınmış hâlidir ve bilgi okuryazarlığı ile medya okuryazarlığını da içermektedir.[51] Hargittai'ye göre ise dijital okuryazarlık, bireylerin çevrim içi içeriklere ulaşma, anlama, üretme ve kullanma becerileri ile ilişkilidir.[52]

American Library Association (Amerikan Kütüphane Derneği- ALA) dijital okuryazarlığı, bireylerin farklı teknolojileri bilgi arama, değerlendirme ve yaratma süreçlerinde uygun ve etkili bir şekilde kullanabilme, dijital gizlilik ve bilgi yönetimi gibi konuların farkında olma ve bu becerileri kullanarak toplumsal hayata aktif katılım sağlama yetisi olarak tanımlamaktadır.[53] Dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili tanımlar ve açıklamalar incelendiğinde, kavramın dijital teknolojilerle ilgili diğer okuryazarlık türlerini de kapsayan geniş kapsamlı bir beceriler bütünü olduğu görülmektedir.[54]

Dijital okuryazarlık, dijital uçurumun özellikle ikinci ve üçüncü düzeylerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bireyler dijital araçlara fiziksel olarak erişim sağlayabiliyor olsalar dahi, bu araçları etkin, eleştirel ve üretken biçimde kullanabilmeleri büyük ölçüde sahip oldukları dijital okuryazarlık düzeyine bağlıdır. Bu doğrultuda teknik donanıma erişim, dijital eşitlik için gerekli fakat tek başına yeterli olmayan bir koşul olarak değerlendirilmelidir. Özellikle düşük gelir ve eğitim seviyesine sahip bireylerin dijital teknolojileri daha çok yüzeysel ve pasif biçimlerde kullanma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum dijital eşitsizliklerin daha derin ve karmaşık hâle gelmesine neden olmaktadır.[55] Hargittai ve Hsieh'in çalışmasına göre, aynı altyapı koşullarına sahip bireyler arasında dahi ciddi dijital beceri farklılıkları gözlenmektedir. Bu durum, dijital uçurumun yapısal eşitsizliklerden çok, yetkinlik farklarıyla da ilişkili olduğunu ortaya koyar.[56]

---

[51] David Bawden, "Origins and Concepts of Digital Literacy," *Digital Literacies: Concepts, Policies and Practices*, der. Colin Lankshear ve Michele Knobel (New York: Peter Lang, 2008), s. 17–32.
[52] Hargittai, "Second-Level Digital Divide."
[53] American Library Association, "Digital Literacy Taskforce, Digilit Definition One-Pager," *ALA Digital Literacy Taskforce Proceedings*, haz. Marjke Vasier, 2011.
[54] Erol Tuncay, *Yaşam Boyu Öğrenme, Bilgi Okuryazarlığı, Dijital Okuryazarlık ve Yenilikçilik İlişkisi: Üniversite İdari Personeli Üzerinde Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze 2021, s. 23.
[55] Laura Robinson ve diğerleri, "Digital Inequalities and Why They Matter," *Information, Communication & Society*, XVIII/5 (2015), s. 569–582.
[56] Eszter Hargittai ve Yuli Patrick Hsieh, "Digital Inequality," içinde *The Oxford Handbook of Digital Technology and Society*, ed. William H. Dutton (Oxford: Oxford University Press, 2021), s. 265–284.

Gerçek dijital katılım ve fayda, bireylerin dijital içerikleri analiz etme, yorumlama, üretme ve etik biçimde kullanma becerilerini içeren dijital okuryazarlık kapasitesiyle mümkündür. Bu nedenle, dijital okuryazarlık eksikliği, bireyleri yalnızca dijital araçların pasif kullanıcıları hâline getirirken, yüksek okuryazarlık düzeyleri, bireylerin dijital ortamda etkin, yaratıcı ve bilinçli aktörler olmalarını sağlamaktadır. Dijital beceriler yalnızca internet kullanımını değil, bireylerin siber güvenlik, bilgi gizliliği ve veri koruma farkındalığını da kapsamalıdır. Bilgi güvenliği yönetim sistemleri, kullanıcıların dijital okuryazarlık seviyelerini doğrudan etkileyen bir faktör olarak ele alınmalıdır.[57]

Bu kapsamda dijital okuryazarlık, bireylerin yalnızca bilgiye ulaşmalarını değil, bu bilgiyi güvenli, eleştirel ve üretken biçimde kullanmalarını mümkün kılan bütüncül bir yetkinliktir. Dijital okuryazarlığın toplumsal düzeyde güçlendirilmesi, yalnızca bireysel gelişim açısından değil, aynı zamanda dijital eşitsizliklerin giderilmesi ve daha kapsayıcı bir dijital toplumun inşa edilmesi açısından da stratejik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle eğitim politikalarından dijital hizmet sunumuna kadar birçok alanda dijital okuryazarlık perspektifinin yerleşmesi, dijital uçurumla mücadelede temel bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

1.4. Dijital Uçurum ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Dijitalleşmenin hızla yaygınlaştığı günümüzde, bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine eşit biçimde erişimi, sürdürülebilir toplumsal kalkınmanın temel koşullarından biri haline gelmiştir. Toplumun farklı kesimleri arasında dijital imkânlara erişim ve kullanım düzeylerindeki farklılıkları ifade eden dijital uçurum, yalnızca teknolojik bir sorun olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet, fırsat eşitliği ve kapsayıcılık gibi alanları doğrudan etkileyen çok boyutlu bir mesele olarak değerlendirilmektedir.[58] Bu kapsamda dijital uçurumun azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca çevresel değil, sosyal ve ekonomik boyutlarına da katkı sağlayan kritik bir adımdır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals-SDGs), Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen ve küresel ölçekte sürdürülebilir

[57] Burcu Yılmaz ve Fahrettin Özdemirci, *Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği: eBelge–eArşiv–eDevlet–Bulut Bilişim–Büyük Veri–Yapay Zekâ*, derl. Bahattin Yalçınkaya, M. Altay Ünal, Burcu Yılmaz ve Fahrettin Özdemirci (Ankara: Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi, 2019), s. 45.
[58] Swapnil Singh, Uma Shankar Singh ve Malgorzata Nermend, "Sustainability in a Digitized Era: Analyzing the Moderation Effect of Social Strata and Digital Capital Dependence on Digital Divide," *Sustainability*, XIV/21 (2022), s. 2.

kalkınmayı sağlamak amacıyla belirlenen 17 hedeften oluşmaktadır. Bu hedefler, yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizliklerin azaltılması, kaliteli eğitime erişimin sağlanması, iklim değişikliği ile mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme gibi sosyal, ekonomik ve çevresel unsurları kapsamaktadır. SDG'ler, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutunu dengeli bir şekilde ele alarak, toplumların uzun vadeli refahını sağlamayı amaçlamaktadır. [59]

Birinci seviye dijital uçurum, ekonomik eşitsizlikleri yansıtırken, gelir düzeyine bağlı olarak bireylerin dijital teknolojilere erişim imkanlarını belirlemektedir. İkinci seviye, bireyler arasındaki eğitimsel farklılıkları ortaya koymakta olup, dijital okuryazarlık eksikliği nedeniyle bireylerin bilgiye erişimini, akademik ve mesleki gelişimlerini sınırlamaktadır. Üçüncü seviye dijital uçurum ise, dijital teknolojilere erişim ve kullanımın toplumsal kazanımlara dönüşme sürecinde yaşanan eşitsizlikleri içermekte olup, geniş anlamda sosyal adaletsizliği etkileyerek ekonomik fırsatlara, demokratik katılıma ve toplumsal bütünleşmeye doğrudan etki etmektedir.

Dijital uçurumun birinci seviyesi olan dijital erişim eşitsizliğinin temelinde yer alan kavramlardan biri de literatürde dijital yoksulluk olarak adlandırılmaktadır. Dijital yoksulluk kavramı ekonomik ve sosyal sorun olarak bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim eksikliğini ifade etmektedir.[60] Dijital yoksunluk, yalnızca teknolojik araçlara ulaşamama anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda bireylerin çevrim içi kamu hizmetlerinden, uzaktan eğitimden ve dijital istihdam olanaklarından mahrum kalmaları gibi çok boyutlu sosyal dışlanma risklerini de beraberinde getirmektedir. Bu durum, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden SDG 1: Yoksulluğa Son ilkesiyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü dijital araçlara erişimin olmaması, bireylerin yoksulluk döngüsünü kırabilecek kaynak ve fırsatlara ulaşmasını ciddi şekilde sınırlandırmaktadır.

Ayrıca, SDG 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı hedefinin 9.c alt maddesi, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin artırılmasını ve en az gelişmiş ülkelerde evrensel, uygun fiyatlı internet hizmetlerine erişimin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, dijital

[59] United Nations, "Sustainable Development Goals," https://sdgs.un.org/goals [Erişim tarihi: 04.03.2025].
[60] Alıntılayan: Mira Assadi, "Yeni Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Dijital Yoksulluk," *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/1 (Nisan 2024), s. 412.

uçurumun azaltılması, mobil şebeke kapsama oranlarının artırılması ve dijital altyapının güçlendirilmesi sürdürülebilir kalkınma açısından kritik öneme sahiptir.[61]

İkinci seviye dijital uçurum, bireyler arasındaki dijital beceri ve okuryazarlık düzeylerindeki farklılıkları ifade etmekte ve bu durum eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açmaktadır. İnternet ve teknolojik araçların kullanımı belirli bir ekonomik sermayeyi gerektirdiğinden, bireylerin bu araçlara erişim düzeyi ve onları etkin bir şekilde kullanabilmesi, sosyal refah seviyelerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Toplumsal dezavantajlara sahip bireylerin dijital becerilerinin daha sınırlı olabileceği öne sürülmektedir.[62] Bu kapsamda, dijital uçurum, SDG 4: Nitelikli Eğitim hedefi kapsamında eğitimde eşitsizlikleri artıran bir sorun olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde SDG 4 kapsamında değerlendirebileceğimiz diğer örnek uygulamalar çeşitli bakanlıklar tarafından yürütülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yaşlı bireylerin dijital ve finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmek amacıyla 2021 yılında başlattığı bir proje kapsamında, 43 ildeki huzurevlerinde toplam 1.923 kişiye dijital okuryazarlık eğitimi vermiştir. Eğitimlerde cep telefonu ve bilgisayar kullanımı, e-devlet uygulamalarına erişim, internet bankacılığı gibi temel dijital beceriler ele alınmıştır. Ayrıca 9 huzurevinde kurulan "Dijital Bahar Odaları" aracılığıyla yaşlı bireylerin teknoloji ile doğrudan etkileşim kurmaları hedeflenmiştir.[63]Aynı zamanda Ankara Üniversitesi ve Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü iş birliğiyle yürütülen "Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi 6" projesi kapsamında, yaşlı bireylerin dijital becerilerinin geliştirilmesine yönelik çevrim içi kurslar, rehberlik hizmetleri ve destekleyici eğitim içerikleri sunulmuştur.[64]

Dijital uçurumun toplumsal cinsiyet boyutu, özellikle SDG 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği hedefi çerçevesinde değerlendirilmesi gereken kritik bir mesele olarak öne

[61] Küresel Amaçlar, "Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı," https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/ [Erişim tarihi: 05.03.2025].
[62] Ahmet Kaysılı, "Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi," *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, V/3 (2023), s. 1426.
[63] T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Kurumlarımızdaki 1923 Yaşlıya Dijital Okuryazarlık Eğitimi Verildi," *aile.gov.tr*, 6 Ocak 2024, https://www.aile.gov.tr/haberler/kurumlarimizdaki-1923-yasliya-dijital-okuryazarlik-egitimi-verildi/.[Erişim tarihi: 05.03.2025].
[64] T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi YAŞAM Merkezi, "Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi-6 Projesi Kapanış Toplantısı," *yasam.ankara.edu.tr*, 26 Aralık 2023, https://yasam.ankara.edu.tr/2023/12/26/aktif-yaslanma-ve-dijital-beceriler-avrupa-yetiskin-ogrenimi.[Erişim tarihi: 05.03.2025].

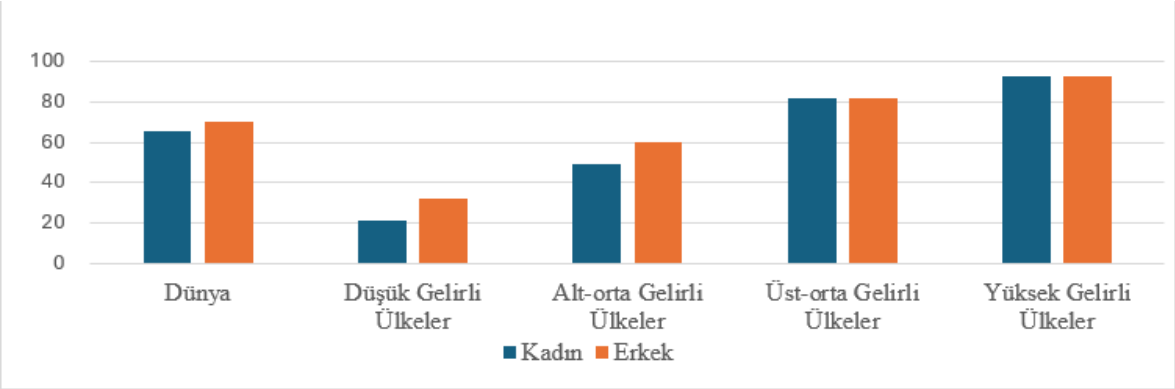
çıkmaktadır. Dijital uçurumun üçüncü seviyesi olan dijital kazanımlar uçurumu kapsamında, dijital teknolojilerin bireylere sağladığı somut faydalardan yararlanma noktasında kadınlar ve kız çocukları, erkek nüfusa kıyasla daha fazla dezavantajla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, literatürde Cinsiyete Bağlı Dijital Uçurum (GDD – Gender Digital Divide) olarak tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne göre dijital cinsiyet uçurumu, kadınların insan hakları ihlallerinin hem bir sonucu hem de bir nedenidir. Kadınlar, ekonomik durum, yaş, cinsiyet, etnik köken ve sosyal normlar gibi faktörler nedeniyle bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde ayrımcılıkla karşılaşırken, bu eşitsizlik onların kamusal hayata, ekonomiye ve topluma katılımını da kısıtlamaktadır.[65] Konu ile ilgili yapılan bir akademik araştırmanın sistematik literatür taramasına göre, GDD yalnızca teknolojik eşitsizliğin yanı sıra aynı zamanda kültürel normlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyoekonomik faktörlerle şekillenen çok boyutlu bir eşitsizlik biçimidir.[66] Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınların teknolojiye katılımındaki dezavantajlı konumları, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, aile içindeki sorumlulukları ve eğitim veya istihdam olanaklarındaki sınırlamalar çerçevesinde değerlendirilmektedir.[67]

Gelişmekte olan ülkelerde kadınların ve kız çocuklarının bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi ve kullanımı, yetersiz teknolojik altyapı, sınırlı eğitim ve kurumsal destek, toplumsal cinsiyet rolleri ve kamusal erişim alanlarının uygun olmaması gibi yapısal faktörler tarafından kısıtlanmaktadır. Bu eşitsizlik, aşırı yoksulluk ve ataerkil toplumsal yapılarla daha da pekişmektedir. Ayrıca, düşük özgüven, bilgi ve iletişim teknolojilerinin faydalarına dair bilinç eksikliği ve toplumsal kalıp yargılar gibi psikolojik engeller de kadınların ve kız çocuklarının bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımını sınırlandırmaktadır. Erkeklerin bilgi ve iletişim teknolojilerine daha fazla erişim ve kullanım becerisine sahip

[65] United Nations Human Rights Council, *Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet: Ways to Bridge the Gender Digital Divide from a Human Rights Perspective*, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/35/9 (2017), s. 6.
[66] Iris Cristina Peláez-Sánchez, Carlos Enrique George Reyes ve Leonardo David Glasserman-Morales, "Gender Digital Divide in Education 4.0: A Systematic Literature Review of Factors and Strategies for Inclusion," *Future in Educational Research*, I/2 (2023), s. 130–133.
[67] Amy Antonio ve David Tuffley, "The Gender Digital Divide in Developing Countries," *Future Internet* 6, no. 4 (2014): s.680.

olması, dijital eşitsizliği derinleştirerek toplumsal cinsiyet temelli bir dijital uçurum yaratmaktadır.[68]

Şekil 1.7. 2024 yılında kadın ve erkek nüfusun internet kullanım oranları [69]

ITU verilerine göre, gelir düzeyine göre ülkeler arasındaki dijital cinsiyet uçurumu incelendiğinde, küresel ölçekte kadınların internet kullanım oranının erkeklere kıyasla daha düşük olduğu, ancak bu farkın genel anlamda çok büyük boyutlara ulaşmadığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, düşük ve alt-orta gelir grubundaki gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde dijital cinsiyet uçurumunun küresel ortalamaya kıyasla daha belirgin olduğu ve kadınların dijital eşitsizliklere daha fazla maruz kaldığı görülmektedir.

Dijital uçurum, doğası gereği yalnızca bireyler arasındaki teknik erişim farklarını değil, aynı zamanda daha geniş çaplı sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizlikleri de yansıtan yapısal bir sorundur. Bu yönüyle dijital uçurumun kendisi, SDG 10: Eşitsizliklerin Azaltılması hedefiyle doğrudan ilişkilidir. Dijital teknolojilere erişim, kullanım ve bu teknolojilerden elde edilen faydalar, bireylerin yaş, cinsiyet, engellilik durumu, gelir düzeyi, eğitim seviyesi gibi birçok toplumsal belirleyene bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, yalnızca bireysel düzeyde değildir. Bölgeler, ülkeler ve hatta kıtalar arası kalkınmışlık farklarında da kendisini göstermekte, böylece dijital uçurum küresel eşitsizliklerin hem bir sonucu hem de yeniden üreticisi haline gelmektedir. Dolayısıyla dijital uçurumun azaltılmasına yönelik her politika ve uygulama, aynı zamanda toplumsal

[68] Sumanjeet Singh, "Bridging the Gender Digital Divide in Developing Countries," *Journal of Children and Media*, XI/2 (2017), s. 302.
[69] International Telecommunication Union (ITU), *The Gender Digital Divide*, https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2024/11/10/ff24-the-gender-digital-divide/ [Erişim tarihi: 05.03.2025].

kapsayıcılığı, fırsat eşitliğini ve dijital adaleti hedefleyen SDG 10'un gerçekleştirilmesine yönelik bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİJİTAL UÇURUM KAPSAMINDA ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Günümüzde dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, bireylerin, kurumların ve toplumların işleyiş biçimlerinde köklü değişimlere yol açmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik araçların kullanımı ile ilişkilendirilemez. Bilgiye erişim, iletişim, hizmet sunumu ve karar alma süreçleri gibi temel işlevlerin dijital altyapılar aracılığıyla yeniden yapılandırılmasını da içermektedir. Dijitalleşme sürecinin etkisiyle şekillenen bu dönüşüm, teknik unsurların ötesinde ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla da çok katmanlı bir yapıyı oluşturur. Literatürde "dijital dönüşüm" olarak tanımlanan bu süreç, organizasyonlar için stratejik uyumun sağlanması ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde edilmesi açısından kritik bir gereklilik haline gelmiştir. Dijital dönüşüm, dijital teknolojilerin bir organizasyonun süreçlerine, yapısına ve değer yaratma yöntemlerine entegre edilmesiyle köklü değişimlerin tetiklendiği, bu sayede stratejik uyumun sağlandığı ve rekabet avantajının güçlendirilmeye çalışıldığı çok katmanlı bir dönüşüm süreci olarak tanımlanmaktadır.[70] Vial, bu tanımı pek çok farklı dijital dönüşüm yaklaşımını inceleyerek oluşturduğu bütüncül bir çerçeveye dayandırmaktadır. Bu kapsamda, yükseköğretim kurumlarının temel bileşenlerinden biri olan üniversite kütüphaneleri de dijital dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenmektedir. Bilgi hizmetleri, insan kaynağı ve kullanıcı etkileşimleri dijitalleşmenin yön verdiği yeni bir düzene kavuşmaktadır. Bu bölümde, üniversite kütüphanelerinin dijitalleşme süreçleri, hizmet modellerindeki dönüşüm, kütüphane personelinin değişen roller ve dijital beceriler karşısındaki durumu, akademik dijital uçurumun farklı boyutları ve Türkiye ile dünyadan iyi uygulama örnekleri çerçevesinde kapsamlı biçimde ele alınacaktır.

2.1. Üniversite Kütüphanelerinin Dijitalleşme Süreci

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda üniversitelerin amaçları arasında bilimsel araştırmalar yürütmek, bilgi ve teknoloji üretmek, bu bilgileri topluma aktarmak, ulusal kalkınmaya katkıda bulunmak ve uluslararası iş birlikleriyle evrensel bilim dünyasında yer

[70] Gregory Vial, "Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda," *The Journal of Strategic Information Systems*, XXVIII/2 (2019), s. 125.

almak gibi hedefler belirtilmiştir.[71] Bu kapsamda, ülkemizde üniversitelerin bilgi üretimi ve topluma katkı misyonu, doğrudan üniversite kütüphanelerinin hizmetleriyle desteklenmektedir.

ALA, akademik kütüphaneler, yükseköğretim kurumlarıyla bağlantılı olup, bu kurumların öğrencileri, akademik personeli ve araştırmacıları için bilgi ve araştırma hizmetleri sunan kütüphanelerdir.[72] Benzer biçimde, IFLA üniversite kütüphanelerini yükseköğretim kurumlarına ait olup, öğrenme ve araştırma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bilgi hizmetleri sunan kurumlar olarak tanımlamaktadır.[73] Akademik kütüphaneler kapsamında değerlendirilen üniversite kütüphaneleri, üniversitelerde bilgiye erişimi desteklemek, araştırmaları kolaylaştırmak ve eğitim süreçlerini güçlendirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Hem dijital uçurumla mücadelede hem de üniversitelerin yukarıda belirtilen amaçlarını gerçekleştirmesinde stratejik öneme sahiptir.

Üniversite kütüphanelerinin hizmet kalitesini artırmak, değişen kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamak ve akademik ortamdaki rollerini sürdürebilmek için dijital teknolojileri benimsemesi gerekmektedir. Bu dönüşüm, kütüphanelerin yalnızca bilgi depoları olmaktan çıkıp, dinamik, teknolojiye adapte olmuş bilgi merkezleri ve akademik girişimin aktif ortakları haline gelmesini ifade etmektedir.[74] Dijital dönüşümün bilgi hizmetleri üzerindeki etkisi, dijital kütüphane kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

William Y. Arms'a göre, dijital kütüphaneler, bilgiye erişim ve kullanımını kolaylaştırmak amacıyla dijital koleksiyonların oluşturulması, yönetimi ve korunmasını içeren sistemlerdir.[75]

Dijital Kütüphane Federasyonu (Digital Library Federation – DLF)'na göre, dijital kütüphaneler, dijital kaynaklardan oluşan koleksiyonların seçilmesi, düzenlenmesi, entelektüel erişime açılması, yorumlanması, dağıtılması, bütünlüğünün korunması ve uzun

---

[71] Türkiye Cumhuriyeti, *Yükseköğretim Kanunu*, Kanun No: 2547, Kabul Tarihi: 4 Kasım 1981, *Resmî Gazete*, 6 Kasım 1981, Sayı: 17506; Tertip: 5, Cilt: 21, s. 3. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2547&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5.

[72] American Library Association, "Academic Libraries," *American Library Association*, https://www.ala.org/tools/research/librarystats/academic [Erişim tarihi: 17.03.2025].

[73] International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), "Library Map of the World Definitions," https://librarymap.ifla.org/images/files/librarymapoftheworld_definitions_en.pdf [Erişim tarihi: 20.05.2025].

[74] Yixin Lu ve Shengguang Lin, "How Can We Promote Digital Transformation in College Libraries? A Study on Readers' Intention to Adopt Digital Services," *Sustainability*, XVII/8 (2025), s. 2.

[75] William Y. Arms, *Digital Libraries* (Cambridge, MA: MIT Press, 2000), s. 28-31.

vadede erişilebilirliğinin sürdürülebilmesi için gerekli fiziksel, teknik ve beşerî kaynakları sağlayan kurumsal yapılardır. Bu yapılar, uzman personel desteğiyle, söz konusu koleksiyonları tanımlanmış kullanıcı topluluklarına ekonomik, etkili ve sürdürülebilir biçimde sunmayı amaçlamaktadır.[76]

Dijital kütüphaneler, bilgiye erişimin sınırlarını genişleten, bilginin korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayan dinamik yapılara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, özellikle yükseköğretim kurumları bünyesinde faaliyet gösteren üniversite kütüphanelerinde derinlemesine hissedilmektedir. Üniversite kütüphaneleri, sadece bilgi kaynaklarını sunan mekânlar olmaktan çıkarak, dijital içeriklerin üretildiği, yönetildiği ve kullanıcıların bu içeriklerle etkileşime geçtiği öğrenme ve araştırma merkezlerine evrilmiştir. Dijital dönüşüm, bu kurumların bilgi hizmetlerini yeniden yapılandırmalarını, kullanıcı ihtiyaçlarına daha hızlı ve sürdürülebilir çözümler sunmalarını zorunlu kılmıştır. Bilgiye ulaşılabilirlik açısından devrim niteliğinde olan bu dijitalleşme, bilgiye erişimde fırsat eşitliğini güçlendirme potansiyeline sahiptir.[77] Günümüzde kütüphaneler, dijital ekipmanlara, hizmetlere ve beceri eğitimlerine erişim sağlayarak dijital uçurumun aşılmasında kritik bir köprü görevi görmektedir.[78] Ancak bu potansiyelin ve görevin her kullanıcıya eşit biçimde yansıdığı söylenemez. Dijital altyapı, erişim becerileri ve kullanım farkları, üniversite kütüphanelerinde hizmet alan kullanıcılar arasında dijital eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, bilgiye erişimin niteliği ve akademik başarı üzerinde belirleyici etkiler yaratabilmektedir.

Dijital dönüşüm süreci, üniversite kütüphanelerinin yalnızca fiziksel koleksiyonlara erişim sağlayan yapılar olmaktan çıkarak dijital içeriklere erişimi yöneten, açık bilim uygulamalarını destekleyen ve araştırma verisi yönetimi gibi alanlarda da hizmet sunan bilgi merkezlerine dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Artan bilgi üretimi, elektronik kaynaklara olan yönelim ve kullanıcıların değişen bilgi davranışları, kütüphanelerin hizmet modellerini yeniden şekillendirmesini zorunlu kılmaktadır. Yaşar Tonta'nın da vurguladığı üzere, bu

[76] Digital Library Federation, *A Working Definition of Digital Library*, 1998, https://old.diglib.org/about/dldefinition.htm [Erişim tarihi: 25.03.2025].
[77] Arms, *Digital Libraries*, s. 58.
[78] Kira Allmann, Grant Blank ve Annique Wong, *Libraries on the Front Lines of the Digital Divide: The Oxfordshire Digital Inclusion Project Report* (Oxfordshire: Oxfordshire Digital Inclusion Project, 2020), s. 2.

dönüşüm kütüphaneleri hem içerik sağlayıcı hem de araştırma destekleyici birer akademik ortak konumuna getirmiştir.[79]

Bu dönüşüm ile birlikte üniversite kütüphaneleri, araştırma veri yönetimi RDM (Research Data Management) süreçlerinde aktif rol üstlenmekte ve aynı zamanda öğrenme yönetim sistemleri LMS (Learning Management Systems) gibi dijital eğitim platformlarıyla entegrasyon sağlayarak öğretim faaliyetlerini doğrudan desteklemektedir. Bu çerçevede geliştirilen dijital hizmet modelleri, kullanıcı ihtiyaçlarına duyarlı, erişilebilir ve bütünleşik bir akademik öğrenme ortamının oluşmasına katkı sunmaktadır.[80]

Üniversite kütüphanelerinde dijital dönüşüm, hizmet verimliliğini artırmak, kullanıcı odaklı deneyimleri güçlendirmek, erişim olanaklarını genişletmek ve dijital çağın hızla değişen akademik gereksinimlerine bütüncül çözümler üretmek amacıyla yapılandırılmaktadır. Bu kapsamda kütüphanelerinin işlevlerini yeniden şekillendiren teknolojiler iki temel grupta değerlendirilebilir.

İlk grupta yer alan teknolojiler, kütüphane hizmetlerinin iç yapısını ve bilgi akış süreçlerini dönüştürmeye yöneliktir. İkinci grupta yer alan teknolojiler ise kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen erişim, etkileşim ve hizmet sunum araçlarını kapsamaktadır [81]Bu kapsamda Yapay zekâ (AI) ve makine öğrenmesi (ML), kütüphane hizmetlerinin dönüşümünde özellikle kataloglama, indeksleme ve referans işlemlerinde otomasyon sağlayarak bilgiye erişim süreçlerini hızlandırmaktadır. Aynı zamanda kullanıcı davranışlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş bilgi öneri sistemlerinin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu teknolojiler, metadata üretimi, kaynak keşfi, kitap önerisi sistemleri ve sanal referans hizmetlerinde aktif biçimde kullanılmaktadır. Bibliyografik veri analizi gibi süreçleri de daha verimli hâle getirmektedir.[82] Büyük veri uygulamaları ise, kullanıcı alışkanlıklarını analiz etme yoluyla kaynak tahsisi ve hizmet planlamasında kütüphane yönetimlerine veri temelli karar alma imkânı sunmaktadır. Bunun yanı sıra, nesnelerin

[79] Yaşar Tonta, *Üniversite Kütüphanelerini Yeniden Düşünmek*, sunum, YÖK Toplantısı, Ankara, 9–10 Haziran 2014, https://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/Yayinlar/tonta-ankara-YOK-universite_kutuphanelerini_yeniden_dusunmek-9-10-haziran-2014-v5-3.pdf [Erişim tarihi: 05.03.2025].

[80] Xiaoyan Sun, J. C. Orillo ve J. D. Quinto, "Utilization of Learning Commons in University Libraries: Basis for an Innovative Library Feature Enhancement Plan," *International Information & Library Review*, 19 Mart 2025, s. 14.

[81] Lu ve Lin, "How Can We Promote Digital Transformation," s. 2–3.

[82] Rajesh Kumar Das ve Mohammad Sharif Ul Islam, *Application of Artificial Intelligence and Machine Learning in Libraries: A Systematic Review* (arXiv, 2021), s.7-9, https://arxiv.org/abs/2112.04573 [Erişim tarihi: 01.05.2025].

interneti (IoT) teknolojileri, akıllı cihazların entegrasyonu sayesinde fiziksel kaynaklara erişimi kolaylaştırmaktadır. Kullanıcı davranışlarına ilişkin verilerin toplanması ile hizmetlerin gerçek zamanlı ve dinamik biçimde yeniden yapılandırılmasını mümkün kılmaktadır. Bu teknolojilerin bulut bilişim altyapılarıyla bütünleşik biçimde kullanılması, hizmet verimliliğini ve kullanıcı deneyimini artıran önemli bir unsur hâline gelmektedir.[83]

İkinci grupta yer alan teknolojiler ise kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen erişim, etkileşim ve hizmet sunum araçlarını kapsamaktadır. Bulut bilişim, dijital kaynaklara mekândan bağımsız ve ölçeklenebilir biçimde erişim sağlayarak hem operasyonel esnekliği artırmakta hem de sürdürülebilir bir hizmet altyapısı oluşturmaktadır. Mobil teknolojiler ve sosyal medya, kullanıcılarla daha yakın ve anlık iletişim kurulmasına, hizmetlerin duyurulmasına ve geri bildirim mekanizmalarının etkinleştirilmesine olanak tanımaktadır. Son olarak, keşif araçları ile bütünleşik kütüphane yönetim sistemleri (Integrated Library Management Systems), dijital kaynaklara erişim süreçlerini sadeleştirmekte ve kullanıcıların aradıkları bilgiye daha hızlı ulaşmalarını sağlamaktadır. Bu teknolojiler, yalnızca hizmet sunumunu iyileştirmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda üniversite kütüphanelerinin dijital çağda kullanıcı odaklı ve veri temelli yapılar hâline gelmesini desteklemektedir.[84]

Günümüzde bilgi kullanıcıları, bilgiye dijital ortamlardan, mobil cihazlar aracılığıyla, anında ve kişisel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış biçimde erişmeyi beklemektedir.[85] Bu beklentiler, yalnızca teknolojik gelişmelere ayak uydurma zorunluluğunu değil, aynı zamanda dijital hizmetlerin tüm kullanıcı gruplarına eşit koşullarda sunulması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Üniversite kütüphaneleri, dijital erişim olanaklarını yaygınlaştırarak ve bireyselleştirilmiş hizmet modelleri geliştirerek, dijital uçurumun olumsuz etkilerini azaltma ve bilgiye erişimde fırsat eşitliğini güçlendirme sorumluluğunu üstlenmelidir.

---

[83] *Transformative Effects of IoT, Blockchain and Artificial Intelligence on Cloud Computing: Evolution, Vision, Trends and Open Challenges* (arXiv, Kasım 2019), s. 3–7, https://arxiv.org/abs/1911.01941 [Erişim tarihi: 01.05.2025].

[84] Sarah Nakaziba ve Patrick Ngulube, "Harnessing Digital Power for Relevance: Status of Digital Transformation in Selected University Libraries in Uganda," *School of Nursing & Midwifery, East Africa*. https://ecommons.aku.edu/eastafrica_fhs_sonam/498/ [Erişim tarihi: 09.05.2025].

[85] Tracie D. Hall, "Digital Equity in the 21st Century Library: Implications for Academic Libraries," *ACRL 2021 Virtual Conference*, 13–16 Nisan 2021, s. 3. https://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/conferences/confsandpreconfs/2021/DigitalEquityinthe21stCenturyLibrary.pdf [Erişim tarihi: 01.04.2025].

2.2. Dijital Dönüşüm Sürecinde Değişen Üniversite Kütüphanecilerin Sorumlulukları

Dijital dönüşüm süreci, üniversite kütüphanelerinin yalnızca teknik altyapılarını değil, aynı zamanda personel rollerini, hizmet anlayışlarını ve mesleki beceri gerekliliklerini köklü biçimde dönüştürmektedir. Geleneksel kataloglama, fiziksel koleksiyon yönetimi ve referans hizmetleri gibi işlevler, yerini dijital kaynak yönetimi, çevrim içi kullanıcı rehberliği, açık erişim süreçlerine katkı ve veri okuryazarlığı gibi alanlara bırakmaktadır. Bu değişim, kütüphanecilerin yalnızca bilgiye aracılık eden kişiler olmaktan çıkarak, dijital içerik yöneticisi, araştırma destekçisi ve öğrenme rehberi gibi roller üstlenmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle akademik kütüphanelerde, dijital yayıncılık, araştırma veri yönetimi ve açık bilimle ilgili sorumluluklar giderek daha fazla kütüphane personelinin görev tanımına dâhil olmaktadır. Güncel araştırmalar, akademik kütüphanecilerin hem öğrencilere hem de öğretim üyelerine yönelik dijital beceri eğitimi sunduğunu ve açık erişim politikalarının geliştirilmesinde aktif rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.[86]

Konu ile ilgili yapılan bazı değerlendirmelerde, kütüphanelerin teknolojik değişime uyum sağlayabilmesinin yalnızca altyapıya değil, personelin dijital becerilerinin gelişimine ve hizmet süreçlerinde esneklik kazanmasına bağlı olduğu vurgulanmaktadır.[87]Ancak dijital dönüşüm, personel açısından önemli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Dijital sistemlere adaptasyon düzeylerinde gözlenen eşitsizlik, yeni teknolojilere yönelik bilgi eksikliği, değişime karşı direnç ve teknik altyapı eksiklikleri, dijital hizmetlerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.[88] Bazı personelin dijital araçlara erişiminin sınırlı olması, hizmet sunumunda birimler arasında kalite farklarına neden olmaktadır. Bu durum, kurumsal standartlaşmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle dijital platformlarda kullanıcı rehberliği, bilgi arama stratejileri ve çevrim içi etkileşim gibi görevlerde uzmanlık gerektiren becerilerde gözlenen yetersizlik, hizmetlerin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Dijital medya ve bilgi okuryazarlığına ilişkin eşitsizlikler de önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, Subaveerapandiyan ve Maurya'nın çalışmasında, dijital

[86] Bvumai Musarurwa, Josiline Chigwada ve Blessing Chiparausha, "Changing Roles of Librarians in a Digital Age: Sub-Saharan Experience," *SCECSAL XXII Conference Proceedings* (2016), s. 175–180.
[87] Saskia Hoving, "Academic Libraries Adapting to Change and New Technologies," The Link (Springer Nature), 17 Şubat 2025, https://www.springernature.com/gp/librarians/the-link/technology-blogpost/academic-libraries-adapting-change/27738546 [Erişim tarihi: 09.04.2025].
[88] Musarurwa et al., "Changing Roles...," s. 180.

becerilere yönelik eğitimlerin hem sayıca hem de erişilebilirlik açısından yetersiz olduğu ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durumun dijital hizmet uçurumunu derinleştirdiği belirtilmektedir[89]. Weeks'in bulguları[90], kütüphane personelinin dijital yeterlilik düzeylerinde önemli farklılıklar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bazı çalışanların yeni teknolojilere karşı sınırlı deneyime sahip olması, sistemlere olan güven eksikliğiyle birleştiğinde hizmet sunum süreçlerinde aksamalara yol açabilmektedir. Bununla birlikte, dijital kaynaklara erişim, çevrim içi rehberlik ve kullanıcı eğitimi gibi alanlarda görev yapan personelin, özellikle yoğun dönemlerde artan talepleri karşılamakta zorlandığı görülmektedir. Bu durum, kütüphanelerde kullanıcı memnuniyetinin sürekliliğini tehdit etmektedir.

Mesleki gelişim imkânlarının süreklilik göstermemesi, zaman ve bütçe kısıtlarının personelin eğitime erişimini engellemesi ve kariyer gelişimi fırsatlarının sınırlı kalması da dijital dönüşüme personel düzeyinde direnç oluşturabilecek nedenler arasındadır. Kurumsal düzeyde ise teknik destek eksiklikleri, eşit donanım ve yazılım erişiminin sağlanamaması ve sistem arızalarına müdahale süreçlerinin yavaş ilerlemesi, kütüphane hizmetlerinin verimliliğini düşüren unsurlar arasında yer almaktadır. [91]

Bu değerlendirmeler, dijital dönüşüm sürecinin üniversite kütüphanelerinde yalnızca teknolojik kapasitenin artırılmasıyla sınırlı olmadığını, insan kaynağının dijital değişime ne ölçüde entegre olabildiğiyle de yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kütüphane personelinin bilgi ve beceri düzeylerindeki eşitsizlikler, dijital dönüşümün kurumsal ölçekte dengeli ve sürdürülebilir şekilde uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, kurum içindeki dijital uçurumun derinleşmesine neden olmaktadır. Dijital uçurum yalnızca kullanıcılar arasında değil, hizmet sağlayıcılar arasında da bilgiye erişim, teknolojik donanım ve dijital yeterlikler bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu durum hizmet sunum kalitesinde belirgin eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu nedenle dijital dönüşüm süreçlerinde personelin sahip olduğu dijital yetkinlikler, mesleki gelişim fırsatları ve teknik destek altyapısı gibi unsurlar

[89] A. Subaveerapandiyan ve A. Maurya, "Digital Media and Information Literacy: A Way to Paperless Society," *arXiv preprint*, 2022, https://arxiv.org/abs/2210.09349.
[90] Joan Weeks, *Bridging the Staff Digital Divide in the Library Workplace with EDIA* (sunum, IFLA WLIC 2022, Dublin, 26 Temmuz 2022), s. 3–7.
[91] Subaveerapandiyan ve Maurya, *Digital Media and Information Literacy:* A Way to Paperless Society.

kritik bir rol oynamaktadır. Aşağıda bu unsurlar, üniversite kütüphanelerinde dijital uçurumu derinleştiren başlıca personel kaynaklı engeller çerçevesinde ele alınacaktır.

Dijital yetkinliklerde personel içi farklılıklar:

Kütüphane personeli arasında dijital teknolojilere ilişkin bilgi düzeyi, adaptasyon kapasitesi ve teknolojiye duyulan güven bakımından önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu durum, dijital sistemlerin kurumsal ölçekte etkin biçimde benimsenmesini ve standartlaştırılmış hizmet sunumunu güçleştirmektedir.

Kullanıcı destek hizmetlerinde operasyonel kısıtlılıklar:

Personelin çevrim içi bilgi kaynakları, dijital platformlar ve teknik araçlar konusundaki sınırlı yetkinlikleri, kullanıcı rehberliği, teknik danışmanlık ve dijital okuryazarlık eğitimlerinde kaliteyi düşürebilmekte, özellikle yüksek kullanıcı talebinin olduğu dönemlerde hizmet sunumunun yetersiz kalmasına neden olabilmektedir.

Mesleki gelişim fırsatlarının sınırlılığı:

Dijital dönüşüm bağlamında gerekli olan bilgi ve becerilere erişim için sunulan sürekli mesleki eğitim olanakları hem sayıca yetersizdir hem de zaman ve bütçe sınırlılıkları nedeniyle personel açısından erişilebilir değildir. Bu durum, bireysel gelişimi ve kurumsal kapasiteyi doğrudan sınırlamaktadır.

Kurumsal altyapı ve teknik destek açıkları:

Dijital araçlara ve yazılımlara kurum içinde eşit erişimin sağlanamaması, bilişim desteğinin yetersizliği ve teknik arızalara müdahaledeki gecikmeler, personelin dijital hizmetleri istikrarlı, güvenli ve etkili biçimde sunmasını engelleyen yapısal sorunlar arasında yer almaktadır.

Değişime direnç:

Dijital dönüşüm süreciyle gelen belirsizlik ve yeni beceri edinme zorunluluğu, bazı çalışanlarda teknolojiye karşı kaygı ve direnç gelişmesine yol açabilmektedir. Bu durum, hem dijital uygulamaların benimsenmesini geciktirmekte hem de personelin kurumsal dönüşüm süreçlerine katılımını azaltmaktadır.

2.3. Üniversite Kütüphanelerinin Akademik Dijital Uçurum Üzerindeki Etkisi

Dijital uçurumun üç düzeyli yaklaşımı hem üniversiteler arasında hem de üniversitelerin kendi içindeki dijital olanak farklılıklarını bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Türkiye'de ve dünyada üniversiteler, dijital kaynaklara erişim olanakları, teknik altyapı düzeyleri, dijital koleksiyon kapasiteleri ve nitelikli insan kaynağı gibi unsurlar açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte, aynı üniversite bünyesinde yer alan farklı fakülteler, bölümler veya kullanıcı grupları arasında da dijital kaynaklara erişim, kullanım becerileri ve hizmetlerden yararlanma açısından çeşitli düzeylerde eşitsizlikler yaşanabilmektedir.

Tablo 2.1. Dijital uçurumun üniversite kütüphanelerini etkileyen engel türleri

Birinci Seviye (Erişim Engeli)	İkinci Seviye (Beceri Engeli)	Üçüncü Seviye (Kazanım Engeli)
Sosyoekonomik	Dijital okuryazarlık	Katılım ve başarı
Coğrafi	Spesifik beceri açıkları	Araştırma verimliliği
Fiziksel engellilik	Bilgi okuryazarlığı eğitimi	Akademik performans

Tablo 2.1' de, dijital uçurumun üç temel seviyesi çerçevesinde üniversite kütüphanelerini etkileyen engel türleri gösterilmektedir. Sosyoekonomik yetersizlikler, coğrafi eşitsizlikler ve fiziksel engellilik gibi dezavantajlarla karşı karşıya kalan bireyler açısından kütüphaneler, yalnızca dijital teknolojilere erişimi kolaylaştıran değil, aynı zamanda dijital yeterliliklerin gelişimini destekleyen kapsayıcı kurumlar olarak konumlanmaktadır.[92] Üniversite kütüphaneleri, teknolojik altyapıya erişim sağlamanın ötesinde, kullanıcıların dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmelerine aracılık ederek bu erişimi eğitimsel, araştırmaya dayalı ve toplumsal çıktılara dönüştürmelerini mümkün kılmaktadır.[93] Özellikle yükseköğretim ortamlarında yürütülen uygulamalar, araştırma süreçlerini kolaylaştıran dijital araçlar konusunda hem öğrencilere hem de kütüphane personeline yönelik destek mekanizmaları sunarak dijital uçurumun üçüncü düzeyi olan kazanım uçurumu ile doğrudan ilişkilidir. Bu destekler sayesinde kullanıcılar yalnızca bilgiye

[92] International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), *IFLA Statement on Digital Literacy* (The Hague: IFLA, 2017), https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/1283.
[93] R. David Lankes, *The New Librarianship Field Guide* (Cambridge, MA: MIT Press, 2016), s.43–53.

erişmekle kalmamakta, aynı zamanda bu bilgiyi akademik üretime dönüştürebilme becerilerini de geliştirmektedir.[94]

Kullanıcıların bilgiye erişim ihtiyaçları kadar, bu ihtiyaçlara ne ölçüde ulaşabildikleri de eşitlik açısından belirleyici bir faktördür. Üniversite kütüphanelerinde sunulan dijital hizmetlerin kapsamı ve teknik altyapısı gelişmiş olsa da tüm kullanıcı gruplarının bu hizmetlerden eşit biçimde yararlanabildiğini söylemek mümkün değildir. Bu noktada literatürde dijital dışlanma (digital exclusion) kavramı öne çıkmaktadır. Dijital dışlanma, yalnızca dijital araçlara fiziksel olarak erişememekle sınırlı değildir. Aynı zamanda bireylerin bu teknolojileri kullanma becerilerinin sınırlı olması, teknik altyapının yetersizliği ya da hizmetlerden nasıl yararlanılacağına dair yönlendirme eksiklikleri gibi faktörleri de kapsamaktadır.[95] Kütüphane kullanıcılarının dijital içeriklere erişim konusunda yaşadığı bu engeller, dijital olanaklardan eşit biçimde faydalanamamalarına neden olmaktadır.

Üniversite kütüphanesinin doğrudan hizmet sunduğu kullanıcılar genel olarak öğrenciler, akademik personel, idari personel olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılabilir. Bu grupların bilgiye erişim ihtiyaçları ve kütüphane hizmetlerinden beklentileri, görev ve sorumluluklarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu gruplar hem erişmek istedikleri kaynak türleri hem de dijital hizmetlerden yararlanma biçimleri bakımından ayrışmaktadır. Dolayısıyla üniversite kütüphanelerinde sunulan dijital hizmetlerin farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarına duyarlı, kapsayıcı ve erişilebilir biçimde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Kullanıcıların bilgiye erişim ihtiyaçlarının çeşitlenmesi, dijital hizmetlerden ne ölçüde yararlanabildiklerine dair önemli bir eşitsizlik boyutunu da beraberinde getirmektedir.

Yükseköğretimde dijital uçurum, öğrencilerin ve araştırmacıların bilgi teknolojilerine erişim ve kullanım kapasiteleri bakımından farklılıklar yaşamasıyla kendini göstermektedir. Dijital uçurum, bilgisayar okuryazarlığı düzeyindeki eşitsizlik, internet kullanım becerilerindeki farklar, bilgi kaynaklarının varlığına dair farkındalık eksikliği, teknolojik cihazlara erişim yetersizliği ve özellikle İngilizce dil bariyeri gibi çok boyutlu unsurlardan

[94] International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), *Libraries in Digital Skills Policies: Policy Areas, Mechanisms, Practices* (The Hague: IFLA, 2020), s. 4, https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/info-society/documents/libraries_in_digital_skills_policies.pdf. [Erişim tarihi: 09.04.2025].
[95] Md. Saifuddin Khalid ve Mette Jun Lykkegaard Pedersen, "Digital Exclusion in Higher Education Contexts: A Systematic Literature Review," *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, CCXXVIII (2016), s. 618.

oluşmaktadır.[96] Bu faktörler, sadece bireylerin akademik performansını değil, aynı zamanda bilgiye erişim hakkını etkileyerek akademik fırsat eşitliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Üniversite kütüphanelerinin bu eşitsizlikleri gözeterek hizmetlerini farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarına duyarlı şekilde tasarlaması, dijital kapsayıcılık açısından kritik öneme sahiptir.

Lisans ve lisansüstü öğrencileri açısından incelendiğinde, yalnızca dijital kaynakların varlığı değil, bu kaynaklara erişim ve etkin kullanım becerisi de belirleyici hâle gelmektedir. Araştırmalar, düşük gelirli gruplardan gelen öğrencilerin genel olarak internet kullanımına dair yeterli deneyime sahip olmadıklarını, bu nedenle sanal öğrenme ortamları, kütüphane veri tabanları ve araştırma araçları gibi dijital sistemleri kullanmakta dezavantaj yaşadıklarını göstermektedir[97]. Bu durum, üniversite kütüphanelerinde öğrenciler arasındaki dijital uçurum riskini artırmakta ve bilgiye erişim hakkının yalnızca fiziksel erişimle değil, aynı zamanda dijital yeterlilikle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Üniversite kütüphanelerinin sunduğu dijital hizmetlerin etkin kullanımında öğrencilerin dijital yeterlilik düzeyi belirleyici bir rol oynamaktadır. Yalnızca kaynakların sunulması değil, bu kaynaklara ulaşabilecek ve onları kullanabilecek dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmak da bilgiye erişim hakkının bir parçası hâline gelmiştir.

Türkiye'de yapılan bir çalışmada[98], bilgisayar sahibi olmayan ve akıllı telefona daha geç yaşta sahip olan öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin dijital kaynaklardan en üst düzeyde yararlanabilmesi için üniversite kütüphanelerinin, dijital becerileri destekleyecek şekilde ortamlar ve hizmetler sunması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle e-kitap okuyucular veya tabletlerin ödünç verilmesi gibi uygulamalarla dijital olanaklara sahip olmayan öğrenciler için fırsat eşitliği sağlanabileceği belirtilmektedir. Kütüphane kullanıcı eğitimlerinin ise öğrencilerin farklı düzeylerdeki dijital yeterlilikleri göz önünde bulundurularak bireyselleştirilmesi ve kademeli biçimde sunulması önerilmektedir. Ayrıca, bu süreçte

[96] P. K. Singh ve S. Gangopadhyay, "Digital Divide in Higher Education: Role of Academic Libraries to Bridge the Gap," *Vaichariki*, VII/4 (2017), s. 37.
[97] Kenneth Angell, "Emerging Roles: Academic Libraries Crossing the Digital Divide," *SLIS Connecting*, VI/1 (2017), s. 617.
[98] Burcu Umut Zan, Huriye Çolaklar, Ahmet Altay ve Nuri Taşkın, "A Study on Digital Literacy Skills of Faculty of Letters Students: Use of University Library," *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, XVI/1 (2021), s. 167.

kütüphane personelinin de dijital rehberlik konusunda donanımlı olması ve sürekli eğitimlerle desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bulgular, üniversite kütüphanelerinde dijital uçurumun yalnızca erişim değil, dijital yeterlilik temelli eşitsizlikleri de içerdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda, dijital uçurumun yalnızca sosyoekonomik veya dijital yeterlilik temelli farklılıklarla sınırlı kalmadığı unutulmamalıdır. Erişimde yaşanan eşitsizlikler, fiziksel ya da bilişsel engelleri bulunan kullanıcılar açısından çok daha katmanlı ve görünmez olabilmektedir. Bu nedenle üniversite kütüphanelerinin dijital hizmetlerini değerlendirirken, erişilebilirlik boyutunun da kapsayıcı hizmet sunumu açısından göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sayfaları üzerinden yapılan bir inceleme, engelli bireylere yönelik hizmetlerin hem sayıca yetersiz hem de kapsayıcılık açısından sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmaya göre, incelenen kütüphanelerin yalnızca küçük bir kısmı engelli kullanıcılar için özel hizmetleri web ortamında tanıtmaktadır. Sunulan hizmetler ise büyük ölçüde yalnızca görme engelli bireylerle sınırlı kalmaktadır. İşitme, zihinsel veya ortopedik engelli kullanıcılar için geliştirilen hizmetlerin sistematik olarak sunulmaması, bu grupların dijital bilgiye erişimde dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, üniversite kütüphanelerinin dijital kapsayıcılığı tam anlamıyla sağlayabilmesi için erişilebilirlik politikalarını yeniden gözden geçirmeleri gerektiğine işaret etmektedir.[99]

Yükseköğretim kurumlarında dijital dönüşüm yalnızca öğrencilere yönelik altyapı ve hizmetlerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda akademik personelin dijital yeterliliklerinin güçlendirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Ateş ve Yıldızcan'ın çalışmasında[100] Türkiye genelinde 525 akademisyenle gerçekleştirdiği çalışmada, üniversitelerde dijital liderlik becerileri ile akademik personelin karşılaştığı dijital okuryazarlık engelleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Özellikle teknik alanlarda görev yapan akademisyenlerin dijital teknolojilere daha yatkın olduğu buna karşın sosyal bilimler ve eğitim fakültelerinde görevli personelin daha fazla engel algıladığı görülmüştür. Ayrıca yaş ve görev yapılan üniversitenin türü gibi değişkenler de dijital yeterlik düzeyleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu

[99] Mehmet Burak Zencir, Levent Kutlutürk ve Figen Subaşıoğlu, "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinde Engellilere Yönelik Hizmetler: Web Sayfaları Bağlamında Bir İnceleme," *DTCF Dergisi*, LVII/1 (2017), s. 735.
[100] Sibel Ateş ve Serkan Yıldızcan, "Akademisyenlerin Dijital Okuryazarlık Engelleri ile Yöneticilerinin Dijital Liderlik Düzeyleri Arasındaki İlişki," *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, XIII/1 (2024), s. 534–536.

bulgular, üniversitelerde dijital yetkinliklerin bireysel çabaların ötesinde kurumsal politikalarla desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Dijital kaynaklara erişim ve bu kaynakları etkili biçimde kullanma becerileri açısından yaşanan eşitsizlikler, yalnızca bilgiye erişim hakkını değil, aynı zamanda yükseköğretim kurumlarındaki akademik performansı da doğrudan etkilemektedir. Dijital yeterlilik düzeyi düşük olan kullanıcı gruplarının, araştırma süreçlerine etkin biçimde katılım sağlamaları güçleşmektedir. Bu durum, bireysel akademik başarıların yanı sıra üniversitelerin genel bilimsel üretim kapasitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Üniversite kütüphanelerinin dijital uçurumu azaltmadaki işlevleri değerlendirildiğinde, bu kurumların beş temel alanda sorumluluk üstlendiği görülmektedir.[101]

Altyapının Geliştirilmesi (Infrastructure Development)

Dijital çağın gerektirdiği bilgi hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde sunulabilmesi, güçlü ve kapsayıcı bir altyapının varlığına bağlıdır. Bu doğrultuda üniversite kütüphanelerinin bilgisayar donanımı, yüksek hızlı internet bağlantısı, kablosuz erişim ağları (Wi-Fi) ve kurumsal ağ sistemleri gibi teknik altyapı bileşenlerini geliştirmesi büyük önem taşımaktadır.

Bilgiye Erişimin Sağlanması (Information Availability)

Bilgiye erişim, dijital eşitsizlikle mücadelede temel bir boyut olarak öne çıkmaktadır. Üniversite kütüphaneleri, kullanıcıların farklı düzeylerdeki akademik bilgi gereksinimlerini karşılayabilmek adına açık erişimli kaynaklar, abone olunan veri tabanları ve ulusal/uluslararası konsorsiyumlar aracılığıyla sağlanan elektronik içerikler arasında dengeli bir koleksiyon geliştirme politikası izlemelidir. Bu kaynakların etkin biçimde sunulması, kullanıcıların bilgiye eşit koşullarda erişimini kolaylaştırmaktadır.

[101] Singh ve Gangopadhyay, “Digital Divide in Higher Education,” s. 35.

Cihaz Çeşitliliğine Uyum Sağlama (Multi-Device Access)

Kütüphane kullanıcıları bilgiye farklı cihazlar (dizüstü bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar vb.) aracılığıyla erişmektedir. Bu nedenle üniversite kütüphaneleri, sundukları dijital hizmetlerin ve kaynakların farklı teknolojik cihazlarla uyumlu çalışabilmesini sağlamakla yükümlüdür. Mobil uyumlu katalog sistemleri, erişilebilir arayüz tasarımları ve cihazlar arası senkronizasyon imkânları, kullanıcı deneyimini geliştiren önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Dijital İçeriklerin Etkin Yönetimi (E-content Management)

Akademik bilginin etkin şekilde sunulması, kaynağın sağlanmasının yanında içeriğin nitelikli bir biçimde düzenlenmesi ve erişilebilir kılınmasıyla mümkündür. Bu kapsamda üniversite kütüphanelerinin dijital içerikleri konu başlıklarına göre sınıflandırması, arama motorları ile entegre edilebilir web portalları oluşturması ve federatif arama sistemleri üzerinden tek pencere erişimi sağlaması, dijital bilgiye erişimi kolaylaştırmakta ve kullanıcıların içerikten daha verimli yararlanmasını mümkün kılmaktadır.

Bilgi ve Dijital Okuryazarlık Eğitimlerinin Sunulması (Information and Digital Literacy)

Bilgiye erişim hakkı, yalnızca teknik imkânlarla sınırlı değildir. Kullanıcıların bu bilgiyi etkili, etik ve eleştirel biçimde kullanabilme becerilerini geliştirmeleri de gereklidir. Bu bağlamda üniversite kütüphaneleri, dijital okuryazarlık kapsamında gelişmiş arama teknikleri, açık erişim kaynakların değerlendirilmesi, dijital içeriklerin doğruluk ve güvenirlik açısından analiz edilmesi, kaynak gösterme ve telif hakkı uygulamaları gibi konularda sistematik eğitimler düzenlemelidir. Bu tür eğitimler, dijital uçurumun yalnızca erişim boyutunu değil, aynı zamanda kullanım yeterliliği boyutunu da azaltmayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede, üniversite kütüphanelerinin dijital uçurumu azaltmaya yönelik üstlendiği temel sorumlulukların yalnızca bireysel kullanıcı deneyimini değil, aynı zamanda üniversitelerin genel akademik performansını da etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Dijital altyapı yatırımları, nitelikli e-içerik sunumu ve kullanıcıya yönelik dijital okuryazarlık destekleri gibi uygulamalar, üniversitelerin bilimsel üretkenliği ve uluslararası görünürlüğü üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir.

2.4. Üniversite Kütüphanelerindeki Dijital Uçurum ile ilgili Uygulamalar

Nitekim Öktem, Göçoğlu ve Babaoğlu tarafından yapılan bir çalışmada[102], Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin dijital kaynak kapasiteleri ile üniversitelerin akademik performansları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Enformatik Enstitüsü tarafından geliştirilen URAP (University Ranking by Academic Performance) verileri esas alınarak yürütülen bu araştırmada, dijital kütüphanelerin sunduğu elektronik bilgi kaynaklarının nicelik ve erişilebilirlik düzeyinin, üniversitelerin ulusal sıralamalardaki yerini doğrudan etkileyebildiği ortaya konmuştur. Bu bulgu, dijital uçurumun yalnızca bireysel kullanıcılar arasında değil, üniversiteler arasında da akademik üretkenlik ve görünürlük düzeyinde belirgin farklılıklara yol açabileceğini göstermektedir. Bu kapsamda, dijital kaynaklara eşit erişimin sağlanması, yalnızca bir hizmet sorunu olmanın yanı sıra yükseköğretim sisteminde niteliksel gelişmeyi etkileyen stratejik bir unsur olarak değerlendirilmelidir. 2024–2025 URAP verileri doğrultusunda Türkiye'deki üniversitelerin bilimsel üretkenlik ve dijital başarı göstergelerine ilişkin puanları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

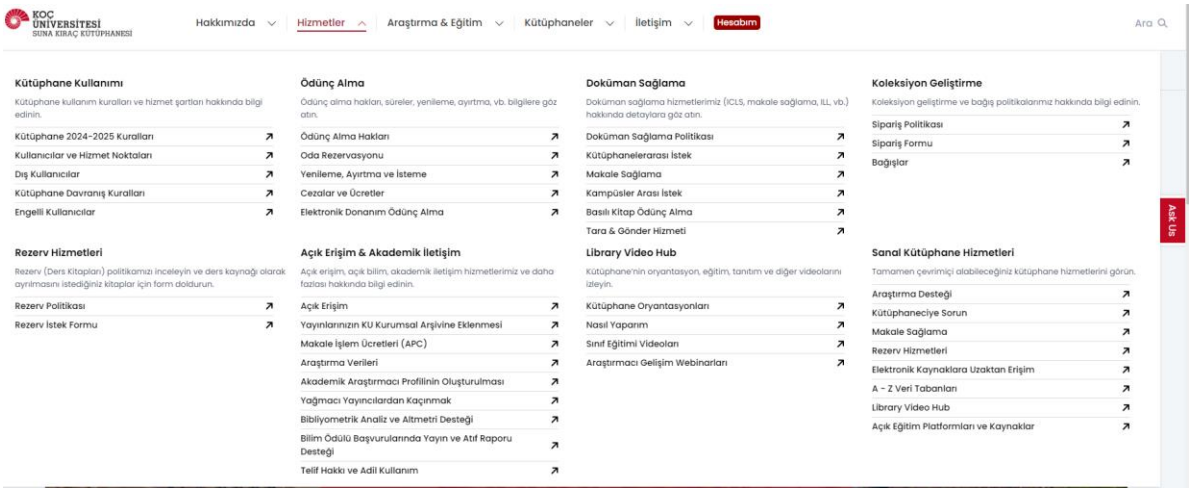
Tablo 2.2 URAP 2024-2025 dünya sıralamasında en yüksek puan alan ülkemizdeki 10 üniversite ve göstergeler bazında puanları[103]

Üniversite	Makale Puanı	Atıf Puanı	Toplam bilimsel doküman sayısı puanı	Uluslararası iş birliği puanı	Toplam atıf etkisi puanı	Toplam puan
Hacettepe Üniversitesi	62.16	77.51	37.75	49.06	49.3	336.61
İstanbul Teknik Üniversitesi	57.17	69.15	32.97	45.73	48.52	313.34
Ankara Üniversitesi	57.8	69.29	34.77	45.96	44.26	306.71
İstanbul Üniversitesi	53.82	68.44	35.4	45.86	43.94	300.14
Koç Üniversitesi	49.62	66.46	30.21	46.48	47.7	295.13
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	49.5	66.02	30.84	44.49	46.27	293.21
Gazi Üniversitesi	56.34	66.31	33.61	40.45	42.61	292.69
Ege Üniversitesi	54.57	65.79	32.79	42.6	42.1	290.48
Atatürk Üniversitesi	54.37	65.5	30.82	38.92	45.11	288.39
Yakın Doğu Üniversitesi	45.79	63.79	27.75	46.47	46.22	282.46

[102] Ayşegül Öktem, Meltem Göçoğlu ve Ayşegül Babaoğlu, "Dijital Kütüphanelerin Akademik Performans Üzerindeki Etkisi: Kamu Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma," *Bilgi Dünyası*, XIX/2 (2018), s. 229–231.

[103] URAP, *2024–2025 Türkiye Sıralaması Raporu* (ODTÜ Enformatik Enstitüsü URAP Laboratuvarı), s. 27, https://urapcenter.org/2024-2025-turkiye-siralamasi-raporu.pdf [Erişim tarihi: 05.04.2025].

Verilere göre tablodaki yüksek akademik performans sergileyen üniversitelerin kütüphanelerinin, dijital kaynaklara erişim olanakları, bilgi okuryazarlığını geliştiren kullanıcı eğitimleri ve teknik donanım destekleriyle bu başarıya önemli katkılar sunduğu ön görülmektedir. Bu kapsamda, tabloda yer alan bazı üniversitelerin kütüphaneleri tarafından sunulan dijital hizmetlere ve dijital uçurumu azaltmaya yönelik uygulamalara örnekler verilecektir. Bu örnekler üzerinden kütüphanelerin akademik başarı üzerindeki etkisi ortaya konulacaktır.

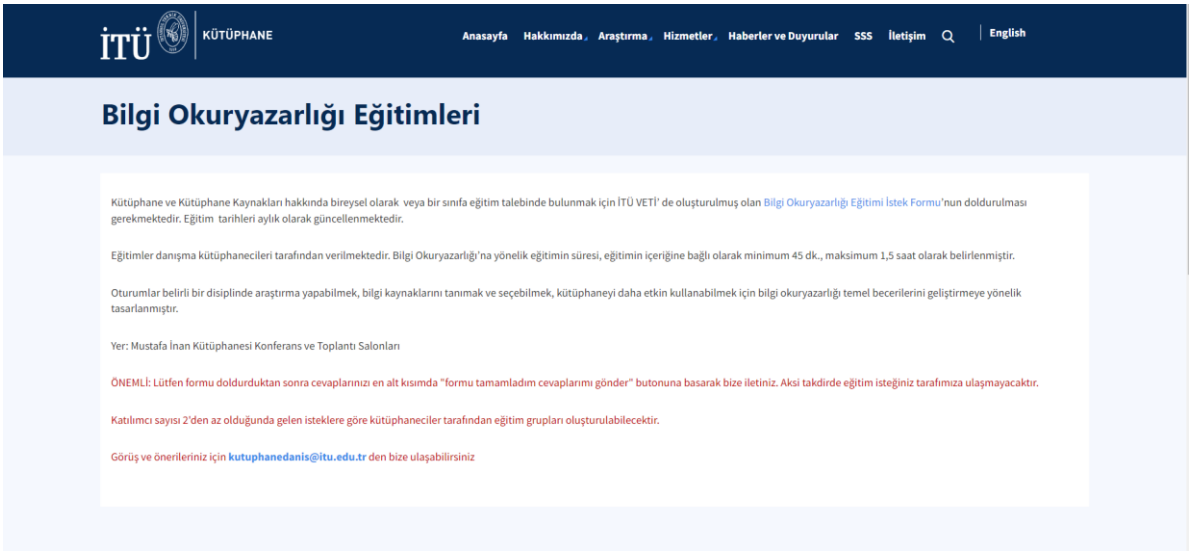

Şekil 2.1. Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi hizmetleri [104]

Şekil 2.1.'deki listede yer alan Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi'nde sunulan dijital hizmetler ve kullanıcı odaklı uygulamalar incelendiğinde, kütüphanenin üniversitenin araştırma altyapısına çok yönlü katkılarda bulunduğu görülmektedir. Kütüphane hizmetlerinin dijitalleşme düzeyi ve içerik çeşitliliği, bilgiye erişimde fırsat eşitliğini desteklemenin yanı sıra, araştırma süreçlerini kolaylaştıran bütüncül bir bilgi altyapısı sunmaktadır. Şekilde yer alan hizmet başlıkları arasında Açık Erişim ve Akademik İletişim sekmesi altında sunulan kurumsal arşiv desteği, atıf analiz hizmetleri, açık erişim yayıncılığına yönelik yönlendirmeler ve akademik danışmanlık uygulamaları, araştırmacıların bilimsel görünürlüğünü ve etki düzeyini artırmaya yönelik olarak değerlendirilebilir. Kütüphane bu yönüyle, bir üniversite kütüphanesi olarak araştırma destek hizmetlerini yerine getirme sorumluluğunu taşıdığı göstermektedir. Ayrıca Library Video Hub aracılığıyla sağlanan eğitim içerikleri ve Araştırma Desteği başlığı altındaki rehberlik

[104] Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi [Erişim tarihi: 04.05.2025 https://library.ku.edu.tr/]

hizmetlerinin, kullanıcıların bilgi okuryazarlığı düzeylerini artırmaya ve araştırma süreçlerinde karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Kütüphanenin web sitesinde yer alan Araştırma & Eğitim hizmetleri incelendiğinde, lisans ve lisansüstü öğrencilere verilen zorunlu derslerin de öğrencilerin bilgi okuryazarlığını geliştirmeyi ve dijital becerilerini artırmayı hedeflediği görülmektedir. Bunlara ek olarak, elektronik donanım (dizüstü bilgisayar, tablet vb.) ödünç alma hizmeti, kullanıcıların öğrenme ve araştırma faaliyetlerini destekleyen fiziksel erişim unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir.

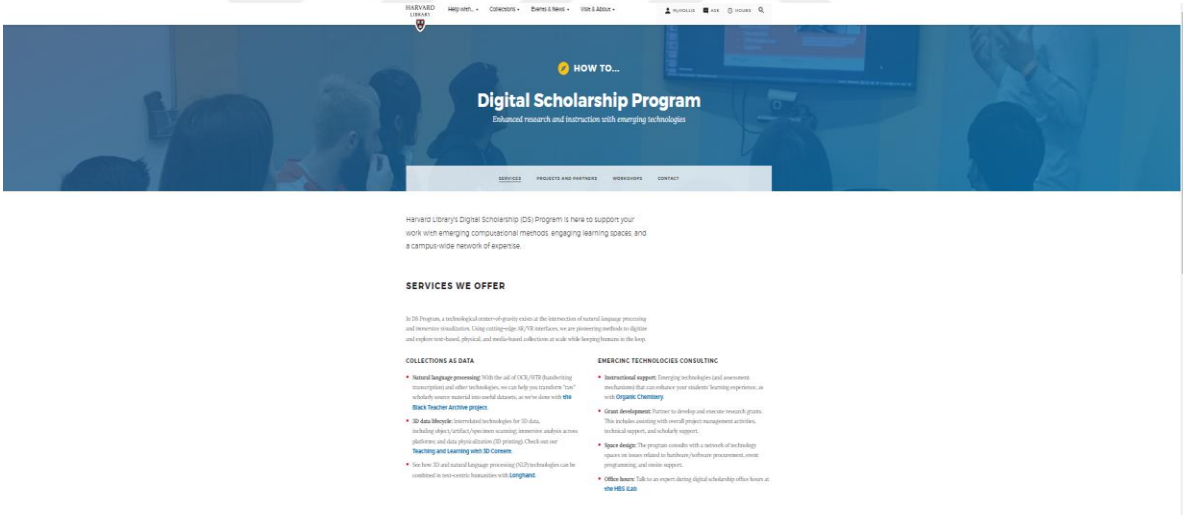
Şekil 2.2. İstanbul Teknik Üniversitesi Mustafa İnan Kütüphanesi bilgi okuryazarlığı eğitimi hizmeti [105]

Şekil 2.2. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kütüphanesi tarafından sunulan bilgi okuryazarlığı eğitimleri, üniversite kütüphanelerinin kullanıcılarının dijital becerilerini geliştirme yönündeki stratejik rollerini somut biçimde yansıtmaktadır. Bireysel ya da grup bazlı olarak talep edilebilen bu eğitimler, kullanıcıların bilgi kaynaklarını etkin biçimde seçme, kullanma ve değerlendirme yetkinliklerini artırmayı hedeflemektedir. Böylece araştırma süreçlerinde karşılaşılan dijital yeterlilik temelli eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Eğitimlerin belirli disiplinlere yönelik olarak özelleştirilebilmesi, hizmetin kullanıcı odaklı ve esnek bir yapıda sunulduğunu göstermektedir. Ayrıca kütüphane

[105] İstanbul Teknik Üniversitesi Mustafa İnan Kütüphanesi [Erişim tarihi: 2.05.2024 https://kutuphane.itu.edu.tr/]

personelinin danışmanlık rolü üstlenmesi, bilgiye erişim sürecini yalnızca teknik bir destek değil, aynı zamanda rehberlik alanına dönüştürmektedir.

2024–2025 URAP Dünya Sıralaması'nda[106] dünya sıralamasında üst sıralarda yer alan üniversitelerden biri olan Harvard Üniversitesi, akademik başarılarını destekleyen güçlü dijital altyapısı ve kapsayıcı kütüphane hizmetleriyle dikkat çekmektedir. Üniversitenin sunduğu kütüphane hizmetleri, dijital uçurumun erişim boyutunun yanı sıra dijital yetkinlik ve araştırma becerileri boyutunu da kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Harvard Kütüphanesi'nde uygulamaya konulan teknik donanım ödünç verme hizmetleri, açık erişim desteği, dijital araştırma danışmanlığı ve çeşitli beceri atölyeleri sayesinde, tüm kullanıcıların bilgiye erişimde eşit fırsatlara sahip olması sağlanmaktadır. Bu uygulamalar, üniversitenin akademik üretkenliğini artıran dijital destek sistemlerinin, aynı zamanda sosyal kapsayıcılığı da önceleyen bir vizyonla yürütüldüğünü göstermektedir.

Şekil 2.3. Harvard Üniversitesi Kütüphanesi dijital burs programı [107]

Şekil 2.3'te gösterilmiş olan Harvard Üniversitesi Kütüphanesi tarafından yürütülen Digital Scholarship Program, dijital uçurumun yalnızca fiziksel erişim değil, aynı zamanda dijital araştırma yetkinlikleri düzeyinde de giderilmesine yönelik kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Program kapsamında, yapay zekâ, metin madenciliği, coğrafi bilgi sistemleri ve veri görselleştirme gibi gelişmekte olan teknolojilere dair bireysel danışmanlık hizmetleri

[106] URAP, "2024–2025 World Ranking," https://urapcenter.org/Rankings/2024-2025/World_Ranking_2024-2025 [Erişim tarihi: 05.04.2025].
[107] Harvard Üniversitesi Kütüphanesi [Erişim tarihi: 04.05.2024 https://library.harvard.edu/]

verilmektedir. Ayrıca, araştırmacıların dijital araçları etkili şekilde kullanmalarına olanak tanıyan uygulamalı atölyeler ve rehberlik hizmetleri sunularak, dijital burs faaliyetlerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu tür destekleyici hizmetler, üniversite kütüphanelerinin yalnızca bilgi sağlayıcı değil, aynı zamanda dijital yetkinlik kazandırıcı ve akademik kapsayıcılığı artırıcı kurumlar olarak yeniden konumlandığını göstermektedir.

Bu tür nitelikli hizmetlerin etkin ve sürdürülebilir biçimde sunulabilmesi, doğrudan kütüphanecilerin dijital yetkinlik düzeyleriyle ilişkilidir. Dijital dönüşüm sürecine uyum sağlayabilen kütüphanecilerin, yalnızca teknolojiyi kullanmakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda dijital içerik yönetimi, veri okuryazarlığı ve kullanıcıya özel bilgi rehberliği gibi alanlarda da yetkinlik kazanmaları beklenmektedir. Günümüzde akademik kütüphanelerin dijital ortamlarda etkin bir rol üstlenebilmesi için, kütüphanecilerin yalnızca bilgi sağlayıcı değil, aynı zamanda dijital becerileri geliştirme konusunda da rehberlik eden uzmanlar olması gerektiği vurgulanmaktadır.[108] Gelişen dijital araştırma ortamında, kütüphane personelinin bu doğrultuda sürekli mesleki gelişim içinde olması kullanıcı beklentilerinin karşılanması, dijital uçurumun azaltılması ve akademik kapsayıcılığın güçlendirilmesi açısından kritik bir gerekliliktir.

Son yıllarda yükseköğretim sisteminde yaşanan dijital dönüşüm süreci, üniversitelerin bilgi üretim ve paylaşım misyonunu daha etkin şekilde yerine getirebilmeleri için dijital altyapıların ve insan kaynağının güçlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda üniversiteler, eğitim-öğretim faaliyetlerini desteklemek amacıyla dijital içerik üretimini artırmakta ve dijital hizmet kapasitelerini genişletmektedir. Ülkemizde "Dijitalleşen YÖK" projesi ile birlikte, dijital dönüşüm ofisleri kurulmuştur. Bu birimler aracılığıyla hem akademik hem de idari personelin dijital becerilerini geliştirmeye yönelik çeşitli eğitim faaliyetleri yürütülmüştür.[109]

Ayrıca, üniversite kütüphanelerinin dijital kapsayıcılık yönünde attıkları adımlar yalnızca cihaz erişimi, içerik yönetimi ya da okuryazarlık eğitimleriyle sınırlı değildir. Engelli kullanıcıların bilgiye eşit erişimini sağlamak amacıyla geliştirilen hizmet ve projeler de bu stratejik rolün bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

---

[108] Aikaterini Togia ve Stella Korobili, "The Role of Academic Libraries in the Digital Era: Challenges and Perspectives," *International Journal of Education and Information Technologies*, XI (2017), s. 13.

[109] Elif Taşlıbeyaz ve Yakup Taşcı, "Yükseköğretim Kurumlarında Dijital Dönüşüm Çalışmalarının İncelenmesi," *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, XI/1 (2021), s. 179–180.

Üniversite kütüphanelerinin dijital kapsayıcılığı sağlamaya yönelik çalışmaları, yalnızca teknik altyapı yatırımları ve dijital içerik sunumlarıyla sınırlı olmanın yanı sıra aynı zamanda farklı kullanıcı gruplarının eşit bilgiye erişimini sağlayan hizmet modelleriyle de çeşitlenmektedir. Türkiye'de son yıllarda yürütülen çeşitli uygulamalar, bu alandaki çabaların görünürlüğünü ve etkisini artırmaktadır.

Örneğin "Sesli Kütüphane Projeleri", görme engelli bireylerin bilgiye erişimini desteklemek amacıyla hayata geçirilmiştir. Boğaziçi Üniversitesi tarafından oluşturulan GETEM (Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı) projesi, gönüllü okuyucular tarafından seslendirilen binlerce kitabı dijital ortamda görme engellilere sunmakta ve üniversiteler arası iş birliğiyle bu koleksiyonun erişimini yaygınlaştırmaktadır. Benzer şekilde, Milli Kütüphane bünyesinde kurulan sesli kütüphane portalı da bu kapsayıcı bilgi hizmetlerinin devlet düzeyindeki örneklerinden biridir.[110]

"DijitalKütüplist" Projesi ise özellikle kültürel mirasın dijitalleştirilmesi ve açık erişime sunulması amacıyla başlatılmış bir girişimdir. İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanmış ve İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiş destekli bu proje, Türkiye'deki dijital kütüphane girişimlerini bir araya getirerek ortak bir katalog oluşturmayı ve böylece akademik bilgiye erişimde bölgesel ve kurumsal farkları azaltmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, bu platform üzerinden kullanıcıların erişebileceği dijital koleksiyonların çeşitliliği ve kalitesi artırılarak bilgiye erişimde eşitlik ilkesinin somutlaştırılması sağlanmaktadır.[111]

Bu projeler, üniversite kütüphanelerinin yalnızca bilgi sağlayıcı kurumlar değil, aynı zamanda dijital eşitliği önceleyen sosyal aktörler haline geldiğini göstermektedir. Kütüphanelerin hem erişim olanaklarını artıran hem de dezavantajlı grupları gözeten stratejiler geliştirmesi, Türkiye'de yükseköğretim sisteminde dijital uçurumun azaltılmasına yönelik kurumsal katkıların önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Dijital dönüşüm süreciyle gelen belirsizlik ve yeni beceri edinme zorunluluğu, bazı çalışanlarda teknolojiye karşı kaygı ve direnç gelişmesine yol açabilmektedir. Bu durum hem

[110] Boğaziçi Üniversitesi, *Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı (GETEM)*, https://getem.boun.edu.tr/ [Erişim tarihi: 08.05.2025].
[111] İstanbul Üniversitesi, *DijitalKütüplist: Türkiye Dijital Kütüphane Girişimleri Platformu*, https://dijitalkutupist.istanbul.edu.tr/ [Erişim tarihi: 08.05.2025].

dijital uygulamaların benimsenmesini geciktirmekte hem de personelin kurumsal dönüşüm süreçlerine katılımını azaltmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SAHA ÇALIŞMASI

Bu bölümde, araştırmanın uygulama süreci ve elde edilen nicel verilerin analizine yer verilmektedir. Çalışma, nicel araştırma yöntemlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak çevrim içi anket kullanılmıştır. Anket formu, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular ile araştırmanın amaçlarını karşılamaya yönelik hazırlanan beşli Likert ölçekli ifadelere yer verilerek oluşturulmuştur.

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Türkiye genelindeli devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan üniversite kütüphanecileri oluşturmaktadır. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin sayısıyla ilgili merkezi bir veri tabanında doğrudan ulaşılabilir, güncel ve kapsamlı bir sayı bulunmadığından, evren büyüklüğü tam olarak belirlenememektedir. Bu nedenle araştırmada, evrenin tamamına ulaşma amacıyla geniş kapsamlı bir veri toplama süreci yürütülmüştür.

Bu kapsamda, araştırmanın hedef kitlesini oluşturan üniversite kütüphanecilerine ulaşmak amacıyla Yükseköğretim Kurulu'nun resmî web sitesinde yer alan üniversite listesi[112] temel alınarak, Türkiye'deki 129 devlet üniversitesi ve 75 vakıf üniversitesinin[113] kütüphane web sayfası tek tek ziyaret edilmiş ve kütüphanecilerin iletişim bilgileri taranmıştır. Türkiye'de 129 devlet üniversitesi ve 75 vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Elde edilen e-posta adresleri aracılığıyla, Google Forms üzerinden hazırlanan çevrim içi anket formu, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde yer alan toplam 1749 üniversite kütüphanecisine e-posta yoluyla iletilmiştir.

Anket uygulaması, 21 Ocak – 3 Şubat 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonucunda 362 kişi anketi tamamlayarak, geçerli yanıt vermiştir. Verilerin analizinde yalnızca tüm sorulara yanıt veren katılımcılar değerlendirmeye alınmıştır. Bu

[112] Yükseköğretim Kurulu (YÖK), "Üniversitelerimiz," https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz [Erişim tarihi: 21.01.2025].
[113] Yükseköğretim Kurulu (YÖK), "Türlerine göre Mevcut Üniversite Sayısı," https://istatistik.yok.gov.tr/ [Erişim tarihi: 21.01.2025].

örneklem büyüklüğü, Türkiye genelindeki üniversite kütüphanecilerinin görüş ve farkındalık düzeylerini anlamak adına anlamlı bir veri kümesi oluşturmuştur.

3.2. Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Bu araştırmada, üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin dijital okuryazarlık düzeyleri, dijital uçurum farkındalıkları ve kütüphanelerde dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulamalara ilişkin algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmanın temel amacı, Türkiye genelindeki üniversite kütüphanecilerinin bu üç boyutta nasıl bir tutum sergilediğini ortaya koymak ve çeşitli demografik değişkenlere göre bu tutumlarda anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemektir.

Anket soruları aşağıdaki boyutlar temelinde yapılandırılmıştır:

- Dijital okuryazarlık becerilerine ilişkin bireysel tutumlar,
- Dijital uçurum farkındalığı düzeyleri,
- Kütüphanelerde dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulamalara dair görüşler.

Bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Üniversite kütüphanecilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ne düzeydedir?
- Katılımcıların dijital uçurum konusundaki farkındalık düzeyleri nedir?
- Kütüphanelerde dijital uçurumla mücadeleye yönelik ne tür uygulamalar yürütülmektedir ve bu uygulamalar çalışanlar tarafından nasıl algılanmaktadır?
- Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, çalıştığı kurum türü, coğrafi bölge gibi değişkenlere göre bu üç boyutta anlamlı farklar var mıdır?

Bu çalışmanın temel hipotezi ise, üniversite kütüphanecilerinin dijital uçurum farkındalık düzeyleri ile çalıştıkları kurumlarda dijital uçurumu azaltmaya yönelik yürütülen uygulamalar arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu çerçevede oluşturulan ana hipotez ve ana hipoteze bağlı yardımcı hipotezler aşağıda sunulmaktadır.

Ana Hipotez: Katılımcıların dijital uçurum farkındalık düzeyleri arttıkça, görev yaptıkları kütüphanelerde dijital uçurum ile mücadeleye yönelik uygulama düzeyleri de artmaktadır.

Yardımcı Hipotezler

I. Demografik Değişkenlere Göre Dijital Okuryazarlık Düzeyleri

H1: Katılımcıların yaş gruplarına göre dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı fark vardır.

H2: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı fark vardır.

II. Demografik Değişkenlere Göre Dijital Uçurum Farkındalık Düzeyleri

H3: Katılımcıların bilgi ve belge yönetimi mezunu olup olmasına göre dijital uçurum farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır.

H4: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı fark vardır.

H5: Katılımcıların toplam çalışma süresine göre dijital uçurum farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır.

III. Kurumsal Değişkenlere Göre Kütüphane Uygulamaları

H6: Katılımcıların görev yaptıkları üniversite türünü (devlet/vakıf) göre, dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulama düzeylerinde anlamlı fark vardır.

H7: Katılımcıların görev yaptıkları coğrafi bölgelere göre dijital uçurum uygulamaları farklılık göstermektedir.

III. Tutum ve Algıya Dayalı İfadeler Üzerinden Grup Karşılaştırmaları

H8: "Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği bireylerin dijital eşitsizliklerini etkilemektedir" ifadesine verilen yanıtlar, katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H9: "Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım." ifadesine verilen yanıtlar, katılımcıların çalıştıkları üniversitenin türüne göre (vakıf/devlet) anlamlı farklılık göstermektedir.

3.3. Veri Toplama ve Analiz

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunda yer alan sorular, araştırmanın amacına uygun olarak yapılandırılmış ve literatürde geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış ölçeklerden uyarlanmıştır. Bu kapsamda, Rüstem

Dindar tarafından geliştirilen 21. Yüzyıl Dijital Okuryazarlık Becerileri Ölçeği[114]'nden, araştırmacının izni doğrultusunda yararlanılmıştır. Ölçek, katılımcıların dijital okuryazarlık düzeylerini ölçmek üzere yapılandırılmış olup, ilgili maddeler bu çalışmanın içeriğine uyarlanarak kullanılmıştır.

Anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS (IBM SPSS Statistics 28.0) programı[115] aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin çözümünde temel olarak betimleyici istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. Katılımcıların görüşleri frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Ankette yer alan soruların büyük çoğunluğu, 5'li Likert tipi ölçek formatında düzenlenmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların verdikleri yanıtların aritmetik ortalamaları aşağıda belirtilen aralık referans alınarak yorumlanmıştır:

- 1,00 – 1,80 aralığında: Kesinlikle Katılmıyorum
- 1,81 – 2,60 aralığında: Katılmıyorum
- 2,61 – 3,40 aralığında: Kararsızım
- 3,41 – 4,20 aralığında: Katılıyorum
- 4,21 – 5,00 aralığında: Kesinlikle Katılıyorum

Bu sınıflama doğrultusunda, katılımcıların ortalama puanları her bir ifadenin temsil ettiği tutumsal düzeye göre niteliksel olarak değerlendirilmiştir.

Anket formu hem bireysel dijital yeterlilikleri hem de üniversite kütüphanelerinin dijital uçurumla mücadelede üstlendiği kurumsal rolleri analiz etmeye yönelik çok boyutlu bir yapı ile tasarlanmıştır. Formda, ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri sorulmuştur. Ardından araştırmanın amacı kapsamında katılımcıların dijital okuryazarlıkları, dijital uçuruma ilişkin farkındalıkları, çalıştıkları kütüphanelerdeki dijital uçuruma yönelik sunulan hizmetlerle ilgili değerlendirme maddeleri yer almaktadır.

[114] Rüstem Kalaycı, *21. Yüzyıl Dijital Okuryazarlık Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat, 2023).
[115] IBM, *IBM SPSS Software*, https://www.ibm.com/analytics/spss-statistics-software [Erişim tarihi: 01.05.2025].

Ölçek Güvenilirliği

Tablo 3.1. Güvenilirlik katsayısı değerleri[116]

Ölçek	Cronbach's Alpha
0.8≤α <1.0	Yüksek derecede güvenilir
0.6≤ α<0.8	Oldukça güvenilir
0.4≤α<0.6	Düşük güvenilirlikte
α<0.4	Güvenilir değil

Tablo 3.1'de Cronbach Alpha güvenilirlik indeks değerlerinin düzeyleri verilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan Likert tipi ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla SPSS programı aracılığıyla Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Her bir ölçeğe ilişkin maddelerin iç tutarlılığı bu yöntemle değerlendirilmiş ve elde edilen güvenilirlik düzeyleri Tablo 3.2'de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Likert tipi ölçekli soruların Cronbach's Alpha güvenilirlik indeks değerleri

Ölçek	Cronbach's Alpha
Temel Dijital Kullanıcı Farkındalığı	0,901
Veri Güvenliği ve Yasal Unsurlar	0,802
Temel Dijital Okuryazarlık Farkındalığı	0,917
Dijital Uçurum Farkındalığı	0,890
Kütüphanelerdeki Dijital Uçurum Uygulamaları	0,935

"Dijital Okuryazarlık" ölçeğinin birinci alt boyutu "Temel Dijital Kullanıcı Farkındalığı" boyutu için elde edilen α = 0,901 değeri, bu alt ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu ve maddelerin aynı yapıyı güçlü biçimde ölçtüğünü göstermektedir. İkinci alt boyutu "Veri Güvenliği ve Yasal Unsurlar" boyutunda hesaplanan α = 0,802, ölçeğin güvenilirlik düzeyinin kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğunu ve tutarlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. "Dijital Uçurum Farkındalığı" ölçeğinde ise

[116] Alıntılayan: Serhat Uran, *Arşiv Stajı Yapan Öğrencilerin İş Süreçlerinin Mentorluk Kapsamında Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022), s. 64.

α = 0,890 olarak belirlenen değer, ilgili maddelerin katılımcıların dijital uçurum algısını ölçtüğünü göstermektedir. En yüksek güvenilirlik düzeyi ise α = 0,935 ile "Kütüphanelerdeki Dijital Uygulamalar" ölçeğinde elde edilmiştir. Bu bulgu, söz konusu ölçekteki maddelerin tutarlı yanıtlar ürettiğini ortaya koymaktadır. Genel olarak ölçeklerden elde edilen Cronbach's Alpha değerleri, çalışmada kullanılan tüm ölçeklerin yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu ve yapılacak istatistiksel analizler açısından uygun ölçme araçları sunduğunu göstermektedir.

3.4. Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Öncelikle katılımcıların demografik özellikleri betimlenmiş, ardından dijital okuryazarlık, dijital uçurum farkındalığı ve kütüphanelerdeki dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulamalara ilişkin bulgular sunulmuştur. Değişkenlerin dağılım özelliklerinin değerlendirilmesi amacıyla normallik testleri uygulanmış, elde edilen bulgular doğrultusunda analiz türleri belirlenmiştir.

Tabachnick ve Fidell'e göre, sosyal bilimlerde normallik varsayımı istatistiksel test sonuçlarının yanı sıra çarpıklık, basıklık ve dağılımın grafiksel özelliklerine dayalı çok yönlü bir değerlendirme ile ele alınmalıdır. Özellikle büyük örneklemlerde Kolmogorov-Smirnov gibi normallik testleri, çok küçük sapmaları bile istatistiksel olarak anlamlı gösterebilmekte ve bu durum araştırmacıları yanıltıcı yorumlara götürebilmektedir.[117]

Bu kapsamda, araştırmada kullanılan sürekli değişkenlerin normallik dağılımına uygunluğu incelenmiştir. İnceleme için Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro-Wilk (S-W) testleri, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri ile birlikte histogram grafikleri gibi dağılımın yönünü ve uç değer etkisini görsel olarak ortaya koyan araçlar üzerinden değerlendirilmiştir. Her iki normallik testi sonucunda p-değerleri ölçekler için .001'in altında çıkmış ve bu durum dağılımların istatistiksel olarak normallikten saptığını göstermiştir. Ayrıca, değişkenlerden biri hariç çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±1 sınırını aşması, dağılımların normal dağılım varsayımından uzaklaştığını desteklemektedir. Histogram grafiklerinde de çoğu değişken için sola çarpık (negatif) bir dağılım gözlenmiştir.

[117] Barbara G. Tabachnick ve Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 3. bs. (Boston: Pearson, 1983), s. 541–544.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, veri setindeki çoğu değişkenin parametrik testlerin normallik varsayımını tüm ölçekler için tam olarak karşılamadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte, yalnızca "Kütüphanelerdeki Dijital Uçurum Uygulamaları" ölçeğinde dağılımın sınırlı sapmalar gösterdiği ve bu nedenle yaklaşık normal olarak kabul edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.3. Verilerin normallik analizi

Ölçek	n	M	SD	K-S	K-S(p)	S-W	S-W(p)	Skew	Skew/SE	Kurt	Kurt/SE	H
Temel Dijital Kullanıcı Farkındalığı	362	3.93	0.69	0.09	< .001	0.94	< .001	-0.71	-5.57	1.16	4.55	-
Veri Güvenliği ve Yasal Unsurlar Farkındalığı	362	3.71	0.88	0.18	< .001	0.89	< .001	-0.52	-4.09	-0.08	0.33	-
Dijital Okuryazarlık Farkındalığı	362	3.91	0.69	0.09	< .001	0.94	< .001	-0.77	-6.03	1.32	5.18	-
Dijital Uçurum Farkındalığı	362	4.19	0.61	0.11	< .001	0.92	< .001	-0.79	-6.18	1.65	6.45	-
Kütüphanelerdeki Dijital Uçurum Uygulamaları	362	4.06	0.69	0.07	< .001	0.96	< .001	-0.52	-4.13	0.64	2.52	- (≈N)

M: Ortalama, SD: Standart sapma, K-S (Statistic): Kolmogorov-Smirnov testi istatistik değeri, K-S (p): Kolmogorov-Smirnov testine ait anlamlılık düzeyi, S-W (Statistic): Shapiro-Wilk testi istatistik değeri, S-W (p): Shapiro-Wilk testine ait anlamlılık düzeyi, Skew: Dağılımın çarpıklık değeri, Skew/SE: Çarpıklık değerinin standart hataya oranı, Kurt: Basıklık değeri, Kurt/SE: Basıklık değerinin standart hataya oranı, H: Histogram grafikleri ve dağılım şekline göre uç değer etkisinin yönü.

3.4.1. Demografik Bulgular

Tablo 3.4. Cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	n	%
Kadın	204	56.4
Erkek	158	43.6
Total	**362**	**100.0**

Araştırmaya katılan 362 üniversite kütüphanecisinin %56,4'ü (204 kişi) kadın, %43,6'sı (158 kişi) ise erkektir. Bu durum, kadın kütüphanecilerin çalışmada daha fazla temsil edildiğini göstermektedir.

Tablo 3.5. Yaş grubu dağılımı

Yaş Grubu	n	%
18-24	20	5.5
25-29	65	18.0
30-34	64	17.7
35-39	56	15.5
40-44	47	13.0
45-49	51	14.1
50 ve üzeri	59	16.3
Toplam	**362**	**100.0**

Katılımcıların yaş grubu dağılımı incelendiğinde, en yüksek oran %18,0 ile 25–29 yaş grubundadır. Bu grubu sırasıyla %17,7 ile 30–34 yaş ve %16,3 ile 50 yaş ve üzeri grup takip etmektedir. Özellikle 25–34 yaş grubunun toplamda %35,7 oranında temsil edilmesi, araştırmaya katılanların büyük bir kısmının mesleki kariyerlerinin erken döneminde yer aldığını göstermektedir. Tüm yaş aralıklarından belirli düzeyde katılım sağlanmış olması, yaş değişkenine dayalı karşılaştırmalı analizlerin yürütülmesini mümkün kılmaktadır.

Tablo 3.6. Eğitim durumu

Eğitim Bilgisi	n	%
Lise	12	3.3
Ön Lisans	9	2.5
Lisans	227	62.7
Yüksek Lisans	93	25.7
Doktora	21	5.8
Toplam	**362**	**100.0**

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu lisans (%62,7) ve yüksek lisans (%25,7) mezunudur. Doktora düzeyinde mezuniyet oranı %5,8 iken, lise ve ön lisans düzeyindeki oranlar oldukça düşüktür (%3,3 ve %2,5). Bu durum, üniversite kütüphanelerinde görev yapan personelin genel olarak yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.7. Bölüm bilgisi

Bölüm Bilgisi	n	%
Bilgi ve Belge Yönetimi	262	72.4
Bilgi ve Belge Yönetimi Harici	100	27.6
Toplam	**362**	**100.0**

Katılımcıların %72,4'ü Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümü mezunu olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan %27,6'lık kesim ise farklı lisans programlarından mezundur. Bu durum, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde BBY bölümü mezunlarının ağırlıklı olarak istihdam edildiğini ve mesleki formasyonun büyük ölçüde korunduğunu göstermektedir. Öte yandan, bölüm dışı mezun oranının %27,6 gibi kayda değer bir düzeyde olması, kütüphane personeli arasında alan dışı eğitim geçmişine sahip bireylerin de önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, uygulamada mesleki çeşitliliğin sürdüğünü ve alana yönelik formel eğitim almamış bireylerin de kütüphane hizmetlerinde görev alabildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Tablo 3.8. Kütüphane türü

Kütüphane Türü	**n**	**%**
Merkez Kütüphane	299	82.6
Birim Kütüphane	63	17.4
Toplam	**362**	**100.0**

Araştırmaya katılanların %82,6'sı merkez kütüphanelerde, %17,4'ü ise birim kütüphanelerde görev yapmaktadır. Bu durum, araştırma verilerinin ağırlıklı olarak merkez kütüphanelerdeki uygulamalara ilişkin deneyimleri yansıttığını göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'de birçok üniversitede yalnızca bir ana (merkez) kütüphanenin bulunması ve birim kütüphane yapılanmasının yaygın olmaması da bu dağılımın ortaya çıkmasında etkili bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3.9. Kütüphane birim bilgisi

Birim Bilgisi	**n**	**%**
Arşiv	13	3.6
Bilgi Teknolojileri	7	1.9
Dolaşım Hizmetleri	41	11.3
Elektronik Kaynaklar	40	11.0
İdari İşler / Yönetim	80	22.1
Koleksiyon Geliştirme	13	3.6
Referans Hizmetleri	44	12.2
Süreli Yayınlar	10	2.8

Teknik Hizmetler	85	23.5
Diğer	29	8.0
Toplam	**362**	**100.0**

Katılımcıların çalıştıkları birimler, üniversite kütüphanelerinde yaygın olarak kullanılan organizasyon şemaları ve bölüm yapılanmaları dikkate alınarak önceden belirlenmiştir. En yüksek oran yüzde 23,5 ile teknik hizmetlerde görev yapan katılımcılara aittir. Bunu yüzde 22,1 ile idari işler ve yönetim, yüzde 12,2 ile referans hizmetlerinde çalışanlar takip etmektedir. Dolaşım, elektronik kaynaklar ve koleksiyon geliştirme gibi diğer hizmet alanları da belirli oranlarda temsil edilmiştir. Bu dağılım, araştırmaya üniversite kütüphanelerinin genel olarak tüm birimlerinden katılım sağlandığını göstermektedir.

Tablo 3.10. Toplam çalışma süresi

Çalışma Süresi	**n**	**%**
0-3 yıl	92	25.4
4-6 yıl	41	11.3
7-10 yıl	41	11.3
11-15 yıl	67	18.5
16-20 yıl	45	12.4
21 yıl ve üzeri	76	21.0
Toplam	**362**	**100.0**

Katılımcıların %25,4’ü 0–3 yıl, %21,0’ı ise 21 yıl ve üzeri süredir görev yaptığını belirtmiştir. Bu dağılım, hem mesleki yaşamının erken döneminde bulunan bireylerin hem de deneyimli kütüphanecilerin araştırmaya katıldığını göstermektedir. Çalışma süresi bakımından sağlanan bu çeşitlilik, farklı kıdem düzeylerine sahip katılımcıların görüşlerinin karşılaştırılmasına imkân tanımakta ve analizlerin güvenilirliğini artırmaktadır.

Tablo 3.11. Çalışılan bölge

Bölge	**n**	**%**
Akdeniz	31	8.6
Doğu Anadolu	20	5.5
Ege	28	7.7
Güneydoğu Anadolu	17	4.7
İç Anadolu	63	17.4
Karadeniz	31	8.6

Marmara	172	47.5
Toplam	**362**	**100.0**

Katılımcıların %47,5'i Marmara Bölgesi'nde görev yapmaktadır. Bu oran, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında belirgin bir yoğunluğu işaret etmektedir. Marmara'yı %17,4 ile İç Anadolu Bölgesi takip etmektedir. Akdeniz, Karadeniz, Ege, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden de belirli oranlarda katılım sağlanmıştır. Bu dağılım, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesini kapsayan bir veri sunmakta ve dijital uçurumun coğrafi boyutlarına ilişkin yapılacak analizler için veri oluşturmaktadır.

Tablo 3.12. Üniversite türü

Üniversite Türü	**n**	**%**
Devlet Üniversitesi	219	60.5
Vakıf Üniversitesi	143	39.5
Toplam	**362**	**100.0**

Araştırmaya katılanların %60,5'i devlet üniversitelerinde, %39,5'i ise vakıf üniversitelerinde görev yapmaktadır. Bu dağılım, üniversite türüne göre çeşitliliğin sağlandığını göstermektedir. Her iki kurum yapısının da araştırma kapsamında değerlendirileceğini göstermektedir. Bu durum, üniversite türüne bağlı olarak ortaya çıkabilecek farklılıkların karşılaştırmalı analizlerle incelenmesine olanak tanımaktadır.

3.4.2. Dijital Okuryazarlık Farkındalığına İlişkin Betimsel Bulgular

Bu bölümde, çalışmada kullanılan ölçeğin iki alt boyutu olan "Temel Dijital Kullanıcı Farkındalığı" ile "Veri Güvenliği ve Yasal Unsurlar" başlıkları altında toplanan ifadelere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Katılımcıların bu alt boyutlara yönelik yanıtları, betimsel istatistikler doğrultusunda frekans (n) ve yüzde (%) değerleri ile birlikte ortalama (Ort.) ve standart sapma (SS) değerleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, katılımcıların dijital ortamları kullanma becerileri ile veri güvenliği ve yasal farkındalık düzeylerini genel hatlarıyla ortaya koymaktadır.

Tablo 3.13. Temel dijital kullanıcı farkındalığına ilişkin katılımcı görüşler

Değerlendirme Ölçütleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Dijital cihazları etkin bir şekilde kullanabiliyorum ve veri analizleri yapabiliyorum.	3	0.8	23	6.4	33	9.1	198	54.7	105	29.0
Araştırmalarım için dijital ortamlardaki veri setlerini kullanarak karar verme ve raporlama faaliyetlerimi sürdürüyorum.	3	0.8	32	8.8	37	10.2	205	56.5	85	23.5
Dijital araçları kullanarak çevrim içi ortamlarda iletişim kurabiliyorum.	1	0.3	8	2.2	20	5.5	188	51.9	145	40.1
Dijital ortamlarda verilerin ve dosyaların yedeklenmesi konusunda bilgi sahibiyim ve düzenli yedekleme yapıyorum.	5	1.4	25	6.9	72	19.9	158	43.6	102	28.2
Çevrim içi bilgi ararken, gelişmiş arama tekniklerini kullanabiliyorum.	2	0.6	15	4.1	36	9.9	180	49.7	129	35.6
Çevrim içi ortamlarda etkin bir e-okuyucu olduğumu söyleyebilirim.	3	0.8	34	9.4	73	20.2	160	44.2	92	25.4
Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım.	7	1.9	41	11.3	79	21.8	150	41.4	85	23.5
Yapay zekâ uygulamalarını kullanıyorum ve takip ediyorum.	12	3.3	49	13.5	79	21.8	150	41.4	72	19.9

Tablo 3.13'te katılımcıların temel dijital kullanıcı farkındalığına ilişkin görüşleri özetlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu dijital araçları etkin biçimde kullanabildiklerini belirtmiştir."Dijital araçları kullanarak çevrim içi ortamlarda iletişim kurabiliyorum" ifadesine verilen "Katılıyorum" (%51.9) ve "Kesinlikle katılıyorum" (%40.1) yanıtlarıyla toplam %92 oranında yüksek düzeyde katılım gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, "Dijital cihazları etkin bir şekilde kullanabiliyorum ve veri analizleri yapabiliyorum" ifadesine %83.7 oranında olumlu yanıt verilmiştir.

Buna karşılık, "Yapay zekâ uygulamalarını kullanıyorum ve takip ediyorum" ifadesinde "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" oranları toplamda %61.3'tir. Bu durum ileri düzey dijital teknolojiler konusundaki farkındalığın daha sınırlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.14. Temel dijital kullanıcı farkındalığına ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalama

Değerlendirme Ölçütleri	n	Ort.	SS
Dijital cihazları etkin bir şekilde kullanabiliyorum ve veri analizleri yapabiliyorum.	362	4.05	0.842
Araştırmalarım için dijital ortamlardaki veri setlerini kullanarak karar verme ve raporlama faaliyetlerimi sürdürüyorum.	362	3.93	0.873
Dijital araçları kullanarak çevrim içi ortamlarda iletişim kurabiliyorum.	362	4.29	0.696
Dijital ortamlarda verilerin ve dosyaların yedeklenmesi konusunda bilgi sahibiyim ve düzenli yedekleme yapıyorum.	362	3.90	0.935
Çevrim içi bilgi ararken, gelişmiş arama tekniklerini kullanabiliyorum.	362	4.16	0.805
Çevrim içi ortamlarda etkin bir e-okuyucu olduğumu söyleyebilirim.	362	3.84	0.940
Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım.	362	3.73	1.006
Yapay zekâ uygulamalarını kullanıyorum ve takip ediyorum.	362	3.61	1.053

Tablo 3.14'te temel dijital kullanıcı farkındalığına ilişkin ifadelerin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları sunulmuştur. Katılımcıların en yüksek ortalamayı verdiği ifade, "Dijital araçları kullanarak çevrim içi ortamlarda iletişim kurabiliyorum" olmuştur. Bu bulgu, çevrim içi iletişim becerilerinin katılımcılar arasında yaygın biçimde benimsendiğini göstermektedir.

İkinci en yüksek ortalama, "Çevrim içi bilgi ararken gelişmiş arama tekniklerini kullanabiliyorum" ifadesine aittir. Tabloda "Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım" ve "Yapay zekâ uygulamalarını kullanıyorum ve takip ediyorum" ifadelerinde standart sapma değerlerinin yüksek olması öne çıkmaktadır. Bu durum, her iki ifadenin de katılımcılar arasında daha geniş bir yanıt dağılımına sahip olduğunu, dolayısıyla bu alanlarda bireysel farklılıkların belirginleştiğini göstermektedir.

Tablo 3.15. Veri güvenliği ve yasal unsurlara ilişkin katılımcı görüşleri

Değerlendirme Ölçütleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Dijital ortamdaki bilgilerim için veri gizliliğini ve güvenliğini sağlarım.	3	0.8	26	7.2	61	16.9	177	48.9	95	26.2
Çevrim içi kaynaklarda bilgi ararken, kaynağın güvenirliğini ve doğruluğunu değerlendirebiliyorum.	3	0.8	19	5.2	29	8.0	194	53.6	117	32.3
Çevrim içi bilgileri kullanırken etik değerleri göz önüne alırım, telif hakkına dikkat ederim.	3	0.8	16	4.4	32	8.8	165	45.6	146	40.3

Tablo 3.15'te katılımcıların veri güvenliği ve yasal unsurlara ilişkin görüşleri yer almaktadır. En yüksek katılım, "Çevrim içi bilgileri kullanırken etik değerleri göz önüne alırım, telif hakkına dikkat ederim" ifadesine verilmiştir. Bu ifadeye katılanların oranı ("Katılıyorum" %45.6 ve "Kesinlikle Katılıyorum" %40.3) toplamda %85.9'dur. Bu durum, katılımcıların telif ve etik konulara yüksek düzeyde duyarlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, "Çevrim içi kaynaklarda bilgi ararken, kaynağın güvenilirliğini ve doğruluğunu değerlendirebiliyorum" ifadesine verilen olumlu yanıtların oranı %86.9'dur. Buna karşılık, "Dijital ortamdaki bilgilerim için veri gizliliğini ve güvenliğini sağlarım" ifadesine verilen katılım oranı diğer iki ifadeye kıyasla daha düşüktür. Bu fark, veri güvenliği konusunda bireysel uygulamaların daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.16. Veri güvenliği ve yasal unsurlara ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalaması

Değerlendirme Ölçütleri	n	Ort.	SS
Dijital ortamdaki bilgilerim için veri gizliliğini ve güvenliğini sağlarım.	362	3.93	0.889
Çevrim içi kaynaklarda bilgi ararken, kaynağın güvenirliğini ve doğruluğunu değerlendirebiliyorum.	362	4.11	0.823
Çevrim içi bilgileri kullanırken etik değerleri göz önüne alırım, telif hakkına dikkat ederim.	362	4.20	0.839

Tablo 3.15'te katılımcıların veri güvenliği ve yasal unsurlara yönelik değerlendirme ölçütlerine verdikleri ortalama puanlar sunulmuştur. En yüksek ortalama, "Çevrim içi bilgileri kullanırken etik değerleri göz önüne alırım, telif hakkına dikkat ederim" ifadesine

verilmiştir. Bu sonuç, etik duyarlılığın katılımcılar arasında oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

"Çevrim içi kaynaklarda bilgi ararken, kaynağın güvenilirliğini ve doğruluğunu değerlendirebiliyorum" ifadesi de yüksek bir ortalamaya sahiptir, bu da dijital okuryazarlığın önemli bir bileşeni olan kaynak değerlendirme becerilerinin yaygın olduğunu göstermektedir. "Dijital ortamdaki bilgilerim için veri gizliliğini ve güvenliğini sağlarım" ifadesinin ortalaması diğer iki ifadeye göre daha düşüktür. Bu fark, bireysel düzeyde uygulamaya dayalı veri güvenliği farkındalığının görece daha sınırlı olabileceğine işaret etmektedir.

3.4.3. Dijital Uçurum Farkındalığına İlişkin Betimsel Bulgular

Bu bölümde, katılımcıların dijital uçuruma yönelik farkındalık düzeylerini ölçen ifadelere verdikleri yanıtlar betimsel istatistikler kapsamında analiz edilmiştir. Her bir maddeye ilişkin frekans (n) ve yüzde (%) dağılımları ile birlikte ortalama (Ort) ve standart sapma (SS) değerleri tablo halinde sunulmuştur. Bu analiz, katılımcıların dijital uçurumun nedenleri, sonuçları ve toplumsal etkileri konusundaki farkındalık düzeylerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tablo 3.17. Dijital uçurum farkındalığına ilişkin katılımcı görüşleri

Değerlendirme Ölçütleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Temel olarak dijital uçurumun, dijital teknoloji ve bilgiye erişimdeki eşitsizlikleri ifade ettiğini biliyorum.	5	1.4	14	3.9	66	18.2	182	50.3	95	26.2
Dünyada ve yaşadığım ülkede dijital uçurumun sosyal etkilerinin farkındayım.	1	0.3	13	3.6	51	14.1	196	54.1	101	27.9
Dijital uçurum, toplumdaki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri arttıran önemli bir sorundur.	1	0.3	17	4.7	53	14.6	184	50.8	105	29.0
Dijital uçurum, coğrafi bölgelere göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.	2	0.6	12	3.3	40	11.0	188	51.9	119	32.9
Dijital uçurum farklı yaş gruplarına göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.	1	0.3	10	2.8	15	4.1	193	53.3	143	39.5
Dijital uçurum eğitim seviyesine göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.	1	0.3	9	2.5	26	7.2	193	53.3	131	36.2
Dijital uçurumun nitelikli eğitimi zorlaştırdığını, bu durumun eğitim eşitsizliğine yol açtığını düşünüyorum.	6	1.7	21	5.8	74	20.4	175	48.3	86	23.8
Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği, bireylerin dijital eşitsizlikleri etkilemektedir.	23	6.4	56	15.5	97	26.8	126	34.8	60	16.6
Dijital uçurumun azaltılması için daha fazla dijital eğitim ve altyapı yatırımları yapması gerektiğini düşünüyorum.	3	0.8	3	0.8	25	6.9	173	47.8	157	43.4
Dijital uçurum farkındalığının artması için ülkelerin politikalarının daha fazla eşitsizlikleri önleyici olması gerektiğini düşünüyorum.	3	0.8	9	2.5	27	7.5	182	50.3	139	38.4
Dijital uçurum sadece Internet ve teknoloji erişimi ile ilgili değil aynı zamanda dijital beceri eksiklikleri ile ilgili olduğunu düşünüyorum.	0	0	8	2.2	20	5.5	186	51.4	148	40.9
Dijital uçurumun, teknolojinin artması ile birlikte daha fazla büyüyeceğini düşünüyorum.	3	0.8	11	3.0	56	15.5	169	46.7	122	33.7
Dijital uçurumla ilgili toplumsal farkındalığının artması bu sorunun çözülmesine yardımcı olacaktır.	4	1.1	14	3.9	51	14.1	195	53.9	97	26.8

Tablo 3.16'da dijital uçurum farkındalığına yönelik katılımcı görüşleri sunulmuştur. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların dijital eşitsizliklerin çok boyutlu

doğasına ilişkin farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. “Dijital uçurum, sosyoekonomik yapı ve ekonomik eşitsizlikleri artıran önemli bir sorundur” ifadesine verilen olumlu yanıtlar (Katılıyorum %50.3 + Kesinlikle katılıyorum %26.2) toplamda %76.5’e ulaşmıştır. Benzer şekilde, “Dijital uçurum eğitim eşitsizliğini artırır” ifadesine katılım oranı %80,5’tir.

En yüksek farkındalık düzeylerinden biri, “Dijital uçurum yalnızca internet ve teknolojiye erişimle ilgili değil, aynı zamanda dijital beceri eksiklikleri ile ilgilidir” ifadesine verilmiştir. Bu ifadeye katılanların oranı %83.1 olarak ölçülmüştür. Bu bulgu, katılımcıların dijital uçurumu sadece fiziksel erişim değil, bilişsel ve yetkinlik temelli bir sorun olarak da algıladığını göstermektedir.

Tablo 3.18. Dijital uçurum farkındalığına ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalaması

Değerlendirme Ölçütleri	n	Ort.	SS
Temel olarak dijital uçurumun, dijital teknoloji ve bilgiye erişimdeki eşitsizlikleri ifade ettiğini biliyorum.	362	3.96	0.851
Dünyada ve yaşadığım ülkede dijital uçurumun sosyal etkilerinin farkındayım.	362	4.06	0.766
Dijital uçurum, toplumdaki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri arttıran önemli bir sorundur.	360	4.04	0.808
Dijital uçurum, coğrafi bölgelere göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.	361	4.14	0.779
Dijital uçurum farklı yaş gruplarına göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.	362	4.29	0.699
Dijital uçurum eğitim seviyesine göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.	360	4.23	0.713
Dijital uçurumun nitelikli eğitimi zorlaştırdığını, bu durumun eğitim eşitsizliğine yol açtığını düşünüyorum.	362	3.87	0.899
Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği, bireylerin dijital eşitsizlikleri etkilemektedir.	362	3.40	1.125
Dijital uçurumun azaltılması için daha fazla dijital eğitim ve altyapı yatırımları yapması gerektiğini düşünüyorum.	361	4.32	0.713
Dijital uçurum farkındalığının artması için ülkelerin politikalarının daha fazla eşitsizlikleri önleyici olması gerektiğini düşünüyorum.	360	4.24	0.763
Dijital uçurum sadece Internet ve teknoloji erişimi ile ilgili değil aynı zamanda dijital beceri eksiklikleri ile ilgili olduğunu düşünüyorum.	362	4.31	0.677
Dijital uçurumun, teknolojinin artması ile birlikte daha fazla büyüyeceğini düşünüyorum.	361	4.10	0.826
Dijital uçurumla ilgili toplumsal farkındalığının artması bu sorunun çözülmesine yardımcı olacaktır.	361	4.02	0.816

Tablo 3.18'de katılımcıların dijital uçurum farkındalığına yönelik değerlendirme ölçütlerine verdikleri ortalama puanlar sunulmuştur. Katılımcıların en yüksek katılım gösterdiği ifade, "Dijital uçurum yalnızca internet ve teknolojiye erişimle ilgili değil, aynı zamanda dijital beceri eksiklikleri ile ilgilidir" olmuştur. Bu sonuç, dijital uçurumun yalnızca teknik erişim değil, bilişsel ve beceri temelli bir boyutu olduğuna dair genel bir farkındalığın katılımcılar arasında olduğunu göstermektedir.

Buna karşın, "Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği, bireylerin dijital eşitsizliklerini etkilemektedir" ifadesine verilen yanıtların standart sapma değeri diğer ifadelere kıyasla belirgin biçimde yüksek çıkmıştır. Bu durum, katılımcıların toplumsal cinsiyetin dijital eşitsizlikle olan ilişkisine dair algılarında belirgin bir farklılık olduğunu göstermektedir.

3.4.4. Kütüphanelerdeki Dijital Uçurum Uygulamalarına İlişkin Betimsel Bulgular

Bu bölümde, üniversite kütüphanelerinde dijital uçurumla mücadeleye yönelik hizmet ve uygulamalara ilişkin katılımcı görüşleri betimsel istatistikler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Her bir ifadeye verilen yanıtlar doğrultusunda frekans (n), yüzde (%), ortalama (Ort) ve standart sapma (SS) değerleri hesaplanarak tablo halinde sunulmuştur. Yapılan analizler, kütüphanelerin dijital kapsayıcılığı sağlama, eşit erişim olanakları sunma ve dijital beceri gelişimini destekleme konularındaki uygulamalarının, katılımcıların algısı doğrultusunda nasıl değerlendirildiğini göstermektedir.

Tablo 3.19. Kütüphanelerdeki dijital uçurum uygulamalarına ilişkin katılımcı görüşleri

Değerlendirme Ölçütleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çalıştığım kütüphanede kullanıcılar arasındaki dijital eşitsizlikleri azaltmak için teknik donanım ödünç verilmektedir.	34	9.4	94	26.0	70	19.3	110	30.4	52	14.4
Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital okuryazarlıklarını artırmak ve iyileştirmek için çeşitli eğitimler verilmektedir.	13	3.6	68	18.8	66	18.2	150	41.4	65	18.0
Çalıştığım kütüphane, kütüphanecileri kütüphanedeki dijital okuryazarlık eğitimlerinde desteklemek amacıyla gerekli kurs/eğitim gibi olanaklar vermektedir.	20	5.5	85	23.5	79	21.8	124	34.3	53	14.6
Çalıştığım kütüphanede kullanıcılar için açık erişim farkındalığını arttırmak için eğitimler verilmektedir.	15	4.1	61	16.9	58	16.0	149	41.2	78	21.5
Çalıştığım kütüphanede elektronik hizmetlerin kullanıcılar tarafından anlaşılabilmesi ve kullanıcı eşitliğinin sağlanabilmesi için hizmetler verilmektedir.	11	3.0	34	9.4	32	8.8	187	51.7	95	26.2
Çalıştığım kütüphanede Internet erişiminin yeterli altyapıda olduğunu söyleyebilirim.	9	2.5	23	6.4	59	16.3	172	47.5	97	26.8
Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar erişilebilir ve tüm kullanıcılar için anlaşılabilir şekilde sunulmaktadır.	6	1.7	16	4.4	29	8.0	181	50.0	127	35.1
Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar ile ilgili kullanıcılara aktif bir şekilde eğitimler sunmaktadır.	9	2.5	33	9.1	52	14.4	157	43.4	107	29.6
Çalıştığım kütüphanede dijital eşitsizlikleri azaltmak amacıyla kütüphanedeki teknik donanımlarla ilgili bilgilendirici pankartlar bulunmaktadır.	20	5.5	61	16.9	83	22.9	143	39.5	54	14.9
Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital gereksinimlerini belirlemek amacıyla geri bildirime önem verilir ve belirli aralıklarla kullanıcılara anket yapılmaktadır.	20	5.5	73	20.2	86	23.8	109	30.1	70	19.3
Çalıştığım kütüphanede kullanıcılara dijital ve elektronik kaynakların kullanmak konusunda birebir destek verilmektedir.	10	2.8	25	6.9	35	9.7	158	43.6	131	36.2
Çalıştığım kütüphanede elektronik ve dijital erişim hizmetlerini çeşitlendirmek amacıyla kurum içi ve kurum dışı iş birlikleri oluşturulmaktadır.	12	3.3	36	9.9	69	19.1	152	42.0	92	25.4
Çalıştığım kütüphane dijital eşitlik ilkelerini belirleyen politika ve prosedürler mevcuttur.	25	6.9	61	16.9	101	27.9	123	34.0	49	13.5

Tablo 3.19'da katılımcıların çalıştıkları kütüphanelerde dijital uçurumun azaltılmasına yönelik sunulan hizmetlere ilişkin değerlendirmeleri yer almaktadır. Genel tabloya bakıldığında, teknik altyapı, dijital erişim ve kullanıcıya yönelik destek hizmetlerinin belirli bir düzeyde sağlandığı görülmektedir. Özellikle "Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar için kullanıcıların erişimini kolaylaştıracak açıklayıcı materyaller ve teknik destek sunulmaktadır" ifadesine verilen yüksek katılım oranı (%81,7), erişimi destekleyici uygulamaların yaygın olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, "Çalıştığım kütüphanede internet altyapısı kullanıcıların dijital hizmetlere erişimini sağlayacak düzeydedir" ifadesine verilen olumlu yanıt oranı (%77,2), teknik altyapının büyük ölçüde yeterli bulunduğuna işaret etmektedir.

Buna karşın, kullanıcıların dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamaların görece düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. "Çalıştığım kütüphanede dijital okuryazarlığı geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenlenmektedir" ifadesine verilen olumlu yanıt oranı yalnızca %44,7'dir. Ayrıca, "Çalıştığım kütüphanede dijital eşitlik ilkelerine yönelik özel bir politika izlenmektedir" ifadesine verilen %34,6'lık katılım oranı, kurumsal düzeyde eşitlik odaklı stratejilerin henüz yaygınlaşmadığını göstermektedir.

Tablo 3.20. Kütüphanelerdeki dijital uçurum uygulamalarına ilişkin katılımcı görüşlerinin ortalaması

Değerlendirme Ölçütleri	n	Ort.	SS
Çalıştığım kütüphanede kullanıcılar arasındaki dijital eşitsizlikleri azaltmak için teknik donanım ödünç verilmektedir.	360	3.14	1.227
Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital okuryazarlıklarını artırmak ve iyileştirmek için çeşitli eğitimler verilmektedir.	362	3.51	1.097
Çalıştığım kütüphane, kütüphanecileri kütüphanedeki dijital okuryazarlık eğitimlerinde desteklemek amacıyla gerekli kurs/eğitim gibi olanaklar vermektedir.	361	3.29	1.143
Çalıştığım kütüphanede kullanıcılar için açık erişim farkındalığını arttırmak için eğitimler verilmektedir.	361	3.59	1.124
Çalıştığım kütüphanede elektronik hizmetlerin kullanıcılar tarafından anlaşılabilmesi ve kullanıcı eşitliğinin sağlanabilmesi için hizmetler verilmektedir.	359	3.89	1.000
Çalıştığım kütüphanede internet erişiminin yeterli altyapıda olduğunu söyleyebilirim.	360	3.90	0.952
Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar erişilebilir ve tüm kullanıcılar için anlaşılabilir şekilde sunulmaktadır.	359	4.13	0.865
Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar ile ilgili kullanıcılara aktif bir şekilde eğitimler sunmaktadır.	358	3.89	1.015
Çalıştığım kütüphanede dijital eşitsizlikleri azaltmak amacıyla kütüphanedeki teknik donanımlarla ilgili bilgilendirici pankartlar bulunmaktadır.	361	3.42	1.103
Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital gereksinimlerini belirlemek amacıyla geri bildirime önem verilir ve belirli aralıklarla kullanıcılara anket yapılmaktadır.	358	3.38	1.172
Çalıştığım kütüphanede kullanıcılara dijital ve elektronik kaynakların kullanmak konusunda birebir destek verilmektedir.	359	4.04	0.996
Çalıştığım kütüphanede elektronik ve dijital erişim hizmetlerini çeşitlendirmek amacıyla kurum içi ve kurum dışı iş birlikleri oluşturulmaktadır.	361	3.76	1.045
Çalıştığım kütüphane dijital eşitlik ilkelerini belirleyen politika ve prosedürler mevcuttur.	359	3.31	1.117

Tablo 3.20'de katılımcıların çalıştıkları kütüphanelerde dijital uçurumun azaltılmasına yönelik gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin değerlendirmeleri sunulmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar tarafından en yüksek ortalama "Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital uçurumla karşılaştıkları durumlarda dijital ve elektronik kaynakları kullanmak konusunda bireyler desteklenmektedir" ifadesine verilmiştir. Bu sonuç, kullanıcıların dijital kaynaklara erişim süreçlerinde ihtiyaç duydukları bireysel desteğin kütüphanelerde belirli ölçüde karşılandığını göstermektedir.

"Çalıştığım kütüphanede dijital uçurum farkındalığını artırmak ve eşitsizlikleri önlemek için çeşitli eğitimler verilmektedir" ve "Kütüphanemde dijital uçurum ile ilgili belirlenmiş bir politika veya prosedür mevcuttur"ifadeleri için standart sapmanın yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, "Kütüphanemde dijital eşitsizlikleri azaltmak amacıyla teknolojik

donanım iyileştirmeleri yapılmaktadır" ifadesine verilen yanıtların da standart sapmasının diğer ifadelere göre kıyaslandığında düşük standart sapmasının düşük olması teknik altyapı konusunda üniversite kütüphaneleri arası kurumsal farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu durum, hem teknik altyapı geliştirme hem de kurumsal politika ve farkındalık eğitimi gibi alanlarda üniversite kütüphaneleri arasında belirgin farklılıklar bulunduğuna işaret etmektedir.

3.5. Araştırma Hipotezleri Bulguları

Araştırmanın hipotez bulguları, ana hipotez ve yardımcı hipotezler kapsamında incelenecektir. Bu doğrultuda, önce ana hipoteze ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Ardından yardımcı hipotezler analiz edilmiştir. Yardımcı hipotezler, üç ana başlık altında ele alınmıştır: Demografik değişkenlere göre dijital okuryazarlık düzeyleri, demografik değişkenlere göre dijital uçurum farkındalık düzeyleri ve kurumsal değişkenlere göre kütüphanelerde dijital uçurumla mücadele uygulamaları şeklindedir. Her bir değişken grubuna ilişkin karşılaştırmalar, uygun istatistiksel testler kullanılarak gerçekleştirilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

Bu kapsamda, değişkenlerin dağılım özellikleri doğrultusunda analizlerde parametrik ve parametrik olmayan test yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Normal dağılım varsayımını karşılayan değişkenlerde t-testi ve tek yönlü ANOVA gibi parametrik testler uygulanırken, normal dağılım varsayımının sağlanmadığı durumlarda ise Mann–Whitney U testi ve Kruskal–Wallis testi gibi parametrik olmayan yöntemlere başvurulmuştur. Verilerin normalliğine ilişkin detaylı bulgular Tablo 3.3'te gösterilmiştir. Her hipotez analizinde kullanılan test yöntemi bu doğrultuda gerekçelendirilmiştir.

3.5.1. Ana hipotez bulguları

Araştırmanın ana hipotezi "Katılımcıların dijital uçurum farkındalık düzeyleri arttıkça, görev yaptıkları kütüphanelerde dijital uçurum ile mücadeleye yönelik uygulama düzeyleri de artmaktadır" şeklinde belirlenmiştir. Bu hipotez, bireysel dijital yetkinliklerin kurumsal düzeydeki dijital kapsayıcılık uygulamalarıyla ilişkili olup olmadığını test etmek amacıyla oluşturulmuştur. Hipotezin testinde, veri setinde yer alan iki temel değişkenin dağılım özellikleri incelenmiştir. Kütüphanelerdeki dijital uçuruma yönelik uygulama

ölçeğine ilişkin puanlar yaklaşık olarak normal dağılım gösterirken, dijital uçurum farkındalığı ölçeğine ilişkin puanların normal dağılmadığı görülmüştür. Bu nedenle, ilişki düzeyini ölçmek için parametrik olmayan Spearman sıra korelasyonu tercih edilmiştir.

Tablo 3.21. Dijital uçurum: farkındalık-uygulama ilişkisi testi

Değişkenler	Spearman's rho (p)	Anlamlılık düzeyi (p)	n
Dijital Uçurum Farkındalığı ↔ Dijital Uçurum Uygulamaları	0,207	< .001 **	362

Yapılan Spearman korelasyon analizi sonucunda, katılımcıların dijital uçurum farkındalık düzeyleri ile görev yaptıkları kütüphanelerdeki dijital uçuruma yönelik uygulama düzeyleri arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, dijital uçurum konusunda farkındalık düzeyi yüksek olan kütüphanecilerin çalıştıkları kurumlarda, dijital uçurumla mücadeleye yönelik hizmetlerin daha fazla olduğunu algıladıklarını göstermektedir. Ancak ilişkinin zayıf düzeyde olması, katılımcıların bireysel farkındalığının, kurumsal uygulamaları etkileme gücünün sınırlı olabileceğini ve uygulamaların yalnızca bireysel bilinçle değil, kurumsal politika, kaynak ve yönetim desteği gibi başka faktörlerle de belirlendiğini göstermektedir.

3.5.2. Yardımcı hipotez bulguları

Demografik Değişkenlere Göre Dijital Okuryazarlık Düzeyleri

H1: Katılımcıların yaş gruplarına göre dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı fark vardır.

Tablo 3.22. Dijital okuryazarlık ve yaş ilişkisi testi

Grup	n	Ortalama Sıra (Mean Rank)	Kruskal-Wallis H testi		
18-24	20	134.80	***H***	***df***	***p***
25-29	65	193.94			
30-34	64	196.84			
35-39	56	196.25	*12.168*	*6*	*0.058*
40-44	47	183.96			
45-49	51	180.55			
50 ve üzeri	69	151.86			

Analiz sonucunda, katılımcıların yaş aralıklarına göre dijital okuryazarlık farkındalığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Elde edilen p değeri, .05 anlamlılık düzeyinin hemen üzerinde yer almaktadır. Bu durum gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte, ortalama sıra değerleri incelendiğinde, 30–39 yaş aralığındaki katılımcıların dijital okuryazarlık düzeylerinin görece daha yüksek, 18–24 yaş grubundaki katılımcıların ise belirgin biçimde daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yaş grupları arasında dijital okuryazarlık farkındalığına ilişkin dağılımı göstermektedir.

H2: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı fark vardır.

Tablo 3.23. Dijital okuryazarlık ve eğitim düzeyi ilişkisi testi

Grup	**n**	**Ortalama Sıra (Mean Rank)**	**Kruskal-Wallis H testi**		
Lise	20	134.80	***H***	***df***	***p***
Ön Lisans	65	193.94			
Lisans	64	196.84			
Yüksek Lisans	56	196.25	*23.862*	*4*	*<0.001*
Doktora	47	183.96			

Tablo 3.23'teki Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre, katılımcıların eğitim düzeylerine göre dijital okuryazarlık farkındalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Ortalama sıra değerleri incelendiğinde, lise mezunlarının en düşük düzeyde dijital farkındalığa sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın lisans ve yüksek lisans mezunlarının ortalama sıra değerleri birbirine oldukça yakındır ve yüksek farkındalık düzeyine işaret etmektedir. Doktora mezunları için hesaplanan ortalama sıra beklenenin aksine yüksek lisans ve lisans mezunlarına göre daha düşük düzeydedir. Bu durum, farkındalık düzeyinin eğitim ilerledikçe sürekli olarak artmadığını göstermektedir. Ancak bu bulgunun yorumlanmasında, örneklem büyüklüğünün etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Doktora düzeyinde yer alan katılımcı sayısının görece düşük olması, gruptaki birkaç düşük yanıtın ortalama sıra değerini aşağı çekmesine neden olmuş olabilir.

Demografik Değişkenlere Göre Dijital Uçurum Farkındalık Düzeyleri

H3: Katılımcıların bilgi ve belge yönetimi mezunu olup olmasına göre dijital uçurum farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır.

Tablo 3.24. BBY bölümü mezuniyetinin dijital uçurum farkındalığına etkisi testi

Grup	n	Ortalama Sıra (Mean Rank)	Mann-Whitney U testi	
BBY mezunu	262	196.46	***U***	***p***
BBY mezunu olmayan	100	142.29	*9179.500*	*<0.001*

Tablo 3.24.'teki Mann–Whitney U testi bulgularına göre, Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümü mezunu bireylerin dijital uçurum farkındalık düzeyleri ile diğer bölümlerden mezun bireylerin farkındalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ortalama sıra değerleri incelendiğinde, BBY mezunlarının 196.46'lık değeri ile BBY mezunu olmayan bireylerin 142.29'luk ortalaması arasında fark olduğu görülmektedir. Bu sonuç, BBY eğitiminin bireylere bu alandaki konulara ilişkin daha yüksek bir duyarlılık ve farkındalık kazandırdığını göstermektedir. Bununla birlikte, gruplar arasındaki örneklem büyüklüğündeki farkın da analiz sonuçlarını etkileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu durum, temel bulguyu geçersiz kılmamaktadır. BBY eğitimi almış bireylerin daha yüksek duyarlılık sergilemesi beklenen ve anlamlı bir sonuçtur. Dolayısıyla bu fark, yalnızca örneklem büyüklüğünden değil, aynı zamanda mesleki formasyonun doğrudan etkisinden de kaynaklanıyor olabilir.

H4: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital uçurum farkındalık düzeylerinde anlamlı fark vardır.

Tablo 3.25. Cinsiyete göre dijital uçurum farkındalığı testi

Grup	n	Ortalama Sıra (Mean Rank)	Mann-Whitney U testi	
Kadın	204	191.65	***U***	***p***
Erkek	158	168.40	*14045.5*	*<0.036*

Mann–Whitney U testi sonuçlarına göre, katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital uçurum farkındalık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Ortalama sıra değerleri incelendiğinde, kadın katılımcıların farkındalık düzeyleri erkek katılımcılara kıyasla daha yüksektir. Bu bulgu, kadınların dijital uçurumdan yapısal olarak daha fazla etkilenen ve bu nedenle konuya ilişkin daha yüksek duyarlılık geliştirme potansiyeline sahip bireyler olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde de sıklıkla vurgulandığı üzere, dijital uçurumun toplumsal cinsiyet boyutu kadınlar açısından hem teknik hem sosyal düzeyde eşitsizlikleri içermektedir. Dijital dışlanma, kapsayıcılık ve erişim adaleti konularında yapılan çalışmaların önemli bir bölümünde toplumsal cinsiyet duyarlılığıyla ele alınmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı da doğrudan kadın araştırmacılar tarafından yürütülmektedir. Bu durum, dijital uçurumun cinsiyet temelli boyutunun hem akademik üretimde hem de politika önerilerinde dikkate alınması gereken bir alan olduğunu göstermektedir. Ayrıca örneklemdeki kadın katılımcı sayısının erkeklere göre daha fazla olması, kadın katılımcıların dijital ortamlarda karşılaştığı yapısal eşitsizliklerden kaynaklanan duyarlılıklarını göstermektedir. Bu kapsamda elde edilen sonuç, cinsiyetin dijital farkındalık düzeyleri üzerinde etkili bir değişken olduğunu desteklemektedir.

H5: Katılımcıların toplam çalışma süresine göre dijital uçurum farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır.

Tablo 3.26. Çalışma süresine göre dijital uçurum farkındalığı testi

Grup	**n**	**Ortalama Sıra (Mean Rank)**	**Kruskal-Wallis H testi**		
0-3 yıl	92	179.85	***H***	***df***	***p***
4-6 yıl	41	200.66			
7-10 yıl	41	200.11			
11-15 yıl	67	182.44	*4.351*	*5*	*0.500*
16-20 yıl	45	167.59			
21 yıl ve üzeri	76	170.53			

Tablo 3.26'da yer alan Kruskal–Wallis H testi sonuçlarına göre, katılımcıların toplam çalışma süresi ile dijital uçurum farkındalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Elde edilen p değeri .05 anlamlılık düzeyinin üzerinde

olduğundan, farklı kıdem gruplarına mensup katılımcıların dijital uçurum farkındalık düzeylerinin birbirine benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ortalama sıra değerleri incelendiğinde, en yüksek ortalama sıranın 4–6 yıl ve 7–10 yıl deneyime sahip katılımcılarda olduğu, buna karşılık 16–20 yıl ve 21 yıl üzeri gruplarında bu değerin daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak bu farklılıklar istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmadığı için rastlantısal olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, çalışma süresi değişkeninin dijital uçurum farkındalığı üzerinde etkili bir değişken olmadığı ve H5 hipotezi reddedilmiştir.

Kurumsal Değişkenlere Göre Kütüphane Uygulamaları

H6: Katılımcıların görev yaptıkları üniversite türünü (devlet/vakıf) göre, dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulama düzeylerinde anlamlı fark vardır.

Tablo 3.27. H6 Hipotezi

Grup	n	Ortalama (Mean)	Standart Sapma (Standard Deviation)	Standart Hata (Standard Error)	t testi		
Devlet Üniversitesi	219	3.46	0.76	0.051	***t***	***df***	***p***
Vakıf Üniversitesi	143	3.90	0.79	0.066	-5.340	360	<.001

Veri analizi sürecinde, "Kütüphanelerde Dijital Uçurum Uygulamaları" ölçeğine ilişkin normallik durumu Shapiro-Wilk testi ve çarpıklık (skewness) ile basıklık (kurtosis) değerleri üzerinden değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ilgili değişkenin normal dağılıma oldukça yakın bir dağılım gösterdiğini ortaya koymuştur (Bkz. Tablo 3.3.) Bu doğrultuda, H6 hipotezinin test edilmesinde parametrik bir yöntem olan bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Bu analizle, katılımcıların görev yaptıkları üniversite türüne (devlet/vakıf) göre dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulama düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. t-testi bulgularına göre, devlet üniversitelerinde görev yapan katılımcıların bu ölçekten aldıkları ortalama puan 3.46 iken, vakıf üniversitelerinde görev yapan katılımcıların puan ortalaması ise 3.90 olarak hesaplanmıştır. İki grup arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda, vakıf

üniversitelerinde görev yapan kütüphane personelinin, dijital uçurumla mücadele uygulamaları konusuna daha yüksek düzeyde farkındalık gösterdiği ve bu uygulamaları daha fazla benimsediği görülmektedir.

H7: Katılımcıların görev yaptıkları coğrafi bölgelere göre dijital uçurum uygulamaları farklılık göstermektedir.

Tablo 3.28. Coğrafi bölgelere göre uygulama düzeyi testi

Grup	**n**	**Ortalama (Farkındalık Puanı)**	**ANOVA testi**					
Güneydoğu Anadolu	17	3.16	***Varyans Kaynağı***	***Kareler Toplamı***	***Sd (df)***	***Ort. Kare***	***F***	***p***
Doğu Anadolu	20	3.31	Gruplar Arası	8.372	6	1395	2.215	.041
İç Anadolu	63	3.59						
Karadeniz	31	3.61						
Akdeniz	31	3.62	Grup içi	222.639	355	0.630		
Marmara	172	3.75						

Veri analizi sürecinde, "Kütüphanelerde Dijital Uçurum Uygulamaları" ölçeğine ilişkin farkındalık düzeylerinin coğrafi bölgelere göre karşılaştırılabilirliğini sağlamak amacıyla normallik varsayımı Shapiro-Wilk testi ve çarpıklık-basıklık değerleri üzerinden değerlendirilmiştir. Değişkenin normal dağılıma yakın olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo 3.3.) Bu doğrultuda analizde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tercih edilmiştir. ANOVA bulguları, katılımcıların görev yaptıkları bölgelere göre dijital uçurumla mücadeleye ilişkin farkındalık düzeylerinde anlamlı farklılık olduğunu ortaya koymuştur.

Ortalama puanlar incelendiğinde, en yüksek farkındalık düzeyinin Marmara bölgesindeki katılımcılarda en düşük farkındalık düzeyinin ise Güneydoğu Anadolu bölgesindeki katılımcılarda olduğu görülmektedir. Bulgular, Marmara bölgesindeki üniversite kütüphanelerinde dijital uçuruma yönelik daha görünür uygulamalar yürütüldüğünü ve kütüphanecilerin farkındalık düzeyinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu farkın, bölgesel dijital altyapı eşitsizliklerinin yanı sıra yerel politikalar, hizmet yatırımları, coğrafi bölgeler arası devlet/vakıf üniversitesi dengesi ve kütüphanecilerin mesleki gelişim fırsatlarıyla da ilişkili olabileceği söylenebilir.

Ancak bu sonucun yorumlanmasında örneklem büyüklüğü de dikkate alınmalıdır. Marmara bölgesinden yüksek katılım, bu grubun genel ortalamayı daha fazla etkilemesine neden olmuştur. Buna karşılık, düşük katılımcı sayısına sahip bölgelerde birkaç uç değerin ortalamayı anlamlı biçimde saptırmış olabileceği göz önünde bulundurulması gerekir.

Tutum ve Algıya Dayalı İfadeler Üzerinden Grup Karşılaştırmaları

H8: "Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği bireylerin dijital eşitsizliklerini etkilemektedir" ifadesine verilen yanıtlar, katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Tablo 3.29. Dijital eşitsizliğe yönelik tutumda cinsiyet farklılıkları testi

Grup	**n**	**Ortalama Sıra (Mean Rank)**	**Mann-Whitney U testi**	
Kadın	204	196.11	***U***	***p***
Erkek	158	162.64	*13135.500*	*0.002*

Bu ifadeye verilen yanıtların analizine geçilmeden önce, veri setinin dağılım özellikleri normallik açısından test edilmiştir. Yapılan Shapiro–Wilk testi sonucunda değişkenin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Ayrıca grup varyanslarının homojen olmadığı da tespit edilmiştir. Bu nedenle parametrik test varsayımlarının sağlanmaması doğrultusunda analizde parametrik olmayan Mann–Whitney U testi tercih edilmiştir. Tablo 3.29'de yer alan Mann–Whitney U testi sonucuna göre, kadın ve erkek katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dijital eşitsizlikler üzerindeki etkisine ilişkin algılarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür. Kadın katılımcıların bu ifadeye verdikleri yanıtlar, erkek katılımcılara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek ortalama sıra değerlerine sahiptir.

İlgili ifadenin cinsiyet temelli toplumsal bağlamda değerlendirilmesinin yapılması mümkündür. Kadın katılımcıların, hem bireysel olarak dijital dışlanma riskine daha fazla maruz kalmaları hem de sosyal roller nedeniyle bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde daha fazla engelle karşılaşmaları sebebiyle bu ifadeye daha yüksek düzeyde katılım göstermiş olabileceği düşünülmelidir. Kadın katılımcıların dijital uçurumu sosyal adalet perspektifinden değerlendirdikleri, dolayısıyla daha geniş bir yapısal farkındalık sergiledikleri söylenebilir. Buna karşın, erkek katılımcıların ortalama puanlarının düşük olması, dijital eşitsizlikleri daha çok teknik bir mesele olarak ele aldıklarını ya da toplumsal

cinsiyetin bu konudaki belirleyiciliğine dair farkındalığa sahip olmadıklarını düşündürebilir. Bu durum, dijital uçurumun fark edilme ve değerlendirilme biçiminde cinsiyet temelli algı farklarının bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca bu sonuç, yalnızca bireysel farkındalık düzeylerine ilişkin bir ayrışmanın yanı sıra aynı zamanda dijital dışlanma ile mücadeleye yönelik politikaların tasarımında toplumsal cinsiyetin dikkate alınması gerektiğine dair bir işaret de sunmaktadır. Kadın katılımcıların bu konu ile ilgili daha yüksek farkındalık sergilemeleri, bu sorunun çözümünde yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal politikaların da gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu bulgu, hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde dijital uçurumun cinsiyet eşitsizlikleriyle kesişen çok boyutlu yapısını görünür kılmaktadır.

H9: "Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım." ifadesine verilen yanıtlar, katılımcıların çalıştıkları üniversitenin türüne göre (vakıf/devlet) anlamlı farklılık göstermektedir.

Tablo 3.30. Dijital gelişim eğiliminde üniversite türü farkı testi

Grup	**n**	**Ortalama (Mean)**	**Standart Sapma (Standard Deviation)**	**Standart Hata (Standard Error)**	**t testi**		
Devlet Üniversitesi	219	3.69	0.98	0.066	***t***	***df***	***p***
Vakıf Üniversitesi	143	3.80	1.03	0.087	-0.996	360	0.320

Bu ifadeye verilen yanıtların analizinden önce, verinin dağılım özellikleri Kolmogorov–Smirnov ve Shapiro–Wilk testleriyle değerlendirilmiştir. Her iki testin sonuçları normallik varsayımını istatistiksel olarak desteklememiştir. Ancak çarpıklık (skewness) ile basıklık (kurtosis) değerlerinin ±1 aralığında olması ve örneklem büyüklüğünün yüksekliği göz önüne alındığında, dağılımın yaklaşık normal olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, parametrik analiz yöntemi olan bağımsız örneklem t-testi tercih edilmiştir. Test sonuçları, devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan katılımcıların "dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım" ifadesine verdikleri yanıtlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Ortalama puanlar incelendiğinde, vakıf üniversitelerinde çalışan katılımcıların ortalaması, devlet

üniversitelerinde çalışanlara göre, bir miktar yüksek olsa da bu fark anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Bu bulgular, üniversite türünün dijital becerileri geliştirme yönünde düzenli eğitime katılım eğilimi üzerinde belirleyici olmadığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların dijital gelişim motivasyonları üniversite türünden çok, bireysel farkındalık düzeyi, hizmet içi eğitim olanakları ve dijital dönüşüme verilen kurumsal öncelik gibi daha karmaşık faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir.

3.6. Değerlendirme

Tablo 3.31. Hipotez Kabul Red Tablosu

Hipotezler	Kabul veya Red Olma Durumu
Ana hipotez	Kabul
H1	Red
H2	Kabul
H3	Kabul
H4	Kabul
H5	Red
H6	Kabul
H7	Kabul
H8	Kabul
H9	Red

Tablo 3.31'de yer alan "Hipotez Kabul Red Tablosu", araştırma kapsamında test edilen dokuz ana hipotezin sonuçlarını özetlemektedir. Elde edilen bulgulara göre H1, H5 ve H9 hipotezleri reddedilmiştir. Ana hipotez, H2, H3, H4, H6, H7 ve H8 hipotezleri kabul edilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde anket verileri incenelenek ve değerlendirilecektir.

Araştırmaya katılan 362 üniversite kütüphanecisinin demografik özellikleri, elde edilen bulguların bağlamsal olarak yorumlanmasına zemin hazırlamaktadır. Saha araştırmasındaki cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %56,4'ünün kadın, %43,6'sının erkek olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaş dağılımı farklı yaş gruplarını kapsayacak biçimde çeşitlilik göstermektedir. En yüksek temsil %18,0 ile 25–29 yaş aralığında olup, 30–34 (%17,7) ve 50 ve üzeri (%16,3) yaş grupları bunu takip etmektedir. Özellikle 25–34 yaş grubunun toplamda üçte bire yakın paya sahip olması, örneklemin önemli bir kısmının mesleki kariyerinin erken döneminde olduğunu göstermektedir. Bununla

birlikte, 50 yaş üstü deneyimli kütüphanecilerin de önemli düzeyde katılım sağlaması, tüm yaş aralıklarında görüşlerin temsil edildiğini ve yaşa dayalı karşılaştırmalar için uygun bir temel bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitim durumu bulguları, üniversite kütüphanecilerinin büyük çoğunluğunun yükseköğretim mezunu olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %62,7'si lisans, %25,7'si yüksek lisans mezunu iken doktora mezunlarının oranı %5,8'de kalmıştır. Lise ve ön lisans mezunlarının toplam payı ise yalnızca %5,8'dir. Bu dağılım, üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin çoğunluğunun lisansüstü de dâhil yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip olduğunu göstermektedir.

Mezun olunan bölüm bakımından, katılımcıların yaklaşık dörtte üçü (%72,4) Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) lisans programı mezunudur. Kalan %27,6'lık kesim ise farklı disiplinlerden mezun olup kütüphaneci olarak çalışmaktadır. Bu bulgu, örneklemin büyük ölçüde mesleki formasyona sahip bireylerden oluştuğunu, ancak önemli sayıda farklı alan mezununun da üniversite kütüphanelerinde görev aldığını göstermektedir.

Kurum türü ve kütüphane türü verileri, katılımcıların çalıştığı kuruluşların çeşitliliğini yansıtmaktadır. Katılımcıların %60,5'i devlet üniversitesi, %39,5'i vakıf üniversitesi kütüphanesinde çalışmaktadır. Her iki üniversite türünün de temsil edilmesi, farklı kurumsal yapılar arasındaki uygulamaların karşılaştırılabilmesine olanak tanımıştır. Öte yandan kütüphane türü bakımından katılımcıların %82,6'sı kendi üniversitelerinin merkez kütüphanesinde, %17,4'ü fakülte/enstitü gibi birim kütüphanelerde görev yapmaktadır.

Katılımcıların kütüphane içindeki görev birimleri oldukça çeşitlidir. En fazla katılım, %23,5 ile teknik hizmetler biriminden ve %22,1 ile idari işler/yönetim biriminden gelmiştirtir. Referans hizmetleri (%12,2) ve dolaşım hizmetleri (%11,3) de anlamlı oranlarda temsil edilmiştir. Bunun yanı sıra elektronik kaynaklar birimi (%11,0), arşiv (%3,6), koleksiyon geliştirme (%3,6) ve süreli yayınlar (%2,8) gibi uzmanlık alanlarından da katılımcılar bulunmaktadır. Farklı kütüphane fonksiyonlarından geniş katılım sağlanması, birimler arası karşılaştırmalar ve bütüncül değerlendirmeler için uygun bir zemin oluşturmuştur.

Son olarak, mesleki deneyim (çalışma süresi) dağılımı incelendiğinde hem kariyerinin başındaki hem de kıdemli kütüphanecilerin çalışmada yer aldığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların %25,4'ü 0–3 yıl ile meslekte çok yeni iken, %21,0'ı 21 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Diğer deneyim grupları (%11–18 arası oranlarla) dengeli biçimde dağılmıştır. Bu çeşitlilik, farklı kıdem seviyelerindeki görüşlerin karşılaştırılmasına imkân tanımakta ve analizlerin güvenilirliğini artırmaktadır. Özetle, demografik bulgular araştırma örnekleminin farklı cinsiyet, yaş, eğitim ve deneyim gruplarını kapsayan ve Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesine yayılan geniş bir kesimi içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, dijital okuryazarlık ve dijital uçurumla mücadele konularında elde edilen sonuçların genel tutarlılığını güçlendirmekte, aynı zamanda alt gruplar arasındaki olası farklılıklara ışık tutmaktadır.

Araştırmada, üniversite kütüphanecilerinin Dijital Okuryazarlık Farkındalığı Ölçeği iki temel alt boyut üzerinden incelenmiştir. İlk boyut olan Temel Dijital Kullanıcı Farkındalığı, katılımcıların dijital araçları kullanma yeterlilikleri, çevrim içi ortamda iletişim kurma becerileri ve dijital teknolojilere yönelik öz yeterlik algılarını kapsamaktadır. İkinci boyut ise Veri Güvenliği ve Yasal Unsurlar Farkındalığı olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda katılımcıların dijital ortamlarda etik sorumluluk, telif hakkı duyarlılığı, kişisel verilerin korunması ve bilgi güvenliği gibi konulara ilişkin bilinç düzeyleri değerlendirilmektedir. Elde edilen betimsel bulgular, üniversite kütüphanecilerinin her iki alt boyutta da genel olarak yüksek bir farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir.

Veriler incelendiğinde Temel Dijital Kullanıcı Farkındalığı boyutu açısından katılımcılar kendilerini yeterli gördüğü görülmektedir. Örneğin, *"Dijital cihazları etkin bir şekilde kullanabiliyorum ve veri analizleri yapabiliyorum"* ifadesine katılımcıların %83'ü "Katılıyorum" ya da "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde olumlu yanıt vermiştir. Benzer şekilde, *"Çevrim içi ortamlarda dijital araçları kullanarak iletişim kurabiliyorum"* diyenlerin oranı da son derece yüksektir. Bu bulgular, kütüphanecilerin büyük çoğunluğunun temel bilgisayar ve internet becerileri konusunda kendilerine güvendiğini ve dijital araçları iş amaçlı kullanmada rahat olduklarını ortaya koymaktadır. Nitekim günümüz üniversite kütüphanecilerinin iş tanımları gereği dijital kaynakları, veri tabanlarını ve iletişim teknolojilerini yoğun biçimde kullandıkları düşünüldüğünde, bu sonucun beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Katılımcıların önemli bir kısmı dijital veri setleriyle çalışarak karar

verme ve raporlama faaliyetlerini sürdürdüklerini, yani veri okuryazarlığına da adım attıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla, üniversite kütüphanecileri dijital okuryazarlığın temel gereklerini büyük ölçüde karşılamaktadır. Bu durum kütüphane hizmetlerinde dijital bilgi kaynaklarını etkin şekilde yönetebildiklerine işaret etmektedir.

"Veri Güvenliği ve Yasal Farkındalık" boyutunda ise katılımcılar, dijital etik ve güvenlik ilkelerinin farkında olduklarını göstermekle birlikte, bazı pratik uygulamalarda göreli olarak daha düşük katılım beyan etmişlerdir. En yüksek katılım alan ifadelerden biri, *"Çevrim içi bilgileri kullanırken etik değerleri göz önüne alırım, telif hakkına dikkat ederim"* şeklindedir. Bu ifadeye katılımcıların yaklaşık dörtte üçü olumlu cevap vermiştir. Bu durum, kütüphanecilerin dijital ortamda bilgi kullanırken telif hakları ve etik kurallar konusunda bilinçli davrandığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, *"Dijital ortamdaki bilgilerim için veri gizliliğini ve güvenliğini sağlarım"* ifadesine verilen katılım düzeyi nispeten daha düşüktür. Diğer bir deyişle, kişisel veri güvenliği konusunda uygulamaya dönük bazı davranışlar (örneğin düzenli yedekleme, güçlü parola kullanımı, antivirüs yazılımı güncelleme vb.) etik farkındalığa kıyasla daha az benimsenmiş olabileceğini göstermektedir. Nitekim araştırmacının yorumuna göre bu fark, bireysel düzeyde uygulamaya dayalı veri güvenliği farkındalığının görece sınırlı olabileceğine işaret etmektedir. Bunun olası nedenleri arasında, kütüphanecilerin iş ortamındaki güvenlik altyapılarına güvendiği için kişisel önlemleri ikinci planda tutması veya teknik güvenlik konularında eğitimin eksik olması sayılabilir. Yine de genel tablo, katılımcıların dijital dünyada karşılaşabilecekleri etik ve yasal meselelere (telif hakları, mahremiyet vb.) karşı yüksek duyarlılık taşıdığını göstermektedir.

Kütüphanecilerin dijital uçuruma ilişkin farkındalık düzeyleri, anket kapsamında Dijital Uçurum Farkındalığı ölçeği ile ölçülmüştür. Genel olarak bulgular, katılımcıların dijital uçurum kavramını ve dijital uçurumun toplumsal etkilerini iyi bildiklerini ve bu konuda yüksek bir farkındalık sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Dijital Uçurum Farkındalığı ölçeğinde yer alan *"Dijital uçurumun, dijital teknoloji ve bilgiye erişimdeki eşitsizlikleri ifade ettiğini biliyorum"* ifadesine katılım oranı %76,5'tir. Bu yüksek oran, katılımcıların kavramsal farkındalığının güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kütüphanecilerin %82'si *"Dijital uçurumun hem Türkiye'de hem de dünyada yarattığı sosyal etkilerin farkında olduklarını"* belirtmiştir. *"Dijital uçurum, toplumdaki*

sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri artıran önemli bir sorundur" ifadesine verilen %80'e yakın katılım ise, dijital eşitsizliklerin yalnızca teknik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal eşitliği etkileyen yapısal bir sorun olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bulgular, dijital uçurumun katılımcılar tarafından bireysel değil, daha çok sosyal ve sistematik bir sorun olarak algılandığını göstermektedir.

Örneğin, *"Dijital uçurum, coğrafi bölgelere göre kişiler arasında değişiklik göstermektedir"* diyenler %84'ün üzerindedir. Benzer şekilde *farklı yaş gruplarına göre* dijital uçurum olduğunu düşünenler %92 gibi çok yüksek bir orandadır. Bu bulgular, kütüphanecilerin dijital eşitsizliklerin bölgeler, yaş grupları ve eğitim seviyeleri temelinde farklılık gösterebileceğini net biçimde kavradığını gösterir. Nitekim eğitim düzeyine göre dijital uçurum olduğuna katılanlar da %89 gibi yüksek bir orandadır. Bu veriler, katılımcıların dijital uçurumun yalnızca teknolojik erişim meselesi değil, demografik ve sosyoekonomik farklılıklarla ilintili kompleks bir olgu olduğunun bilincinde olduklarını ortaya koymaktadır.

Bununla bağlantılı olarak, kütüphaneciler dijital uçurumu erişim eksikliğinin ötesinde, beceri eksikliğini de içeren bir sorun olarak tanımlamaktadır. *"Dijital uçurum sadece internet ve teknoloji erişimi ile ilgili değil, aynı zamanda dijital beceri eksiklikleri ile ilgilidir"* ifadesine neredeyse tüm katılımcılar (%98'den fazlası) katılmıştır. Bu, dijital beceri geliştirme ve dijital okuryazarlık eğitimlerinin en az altyapı sağlamak kadar önemli görüldüğüne işaret etmektedir. Dijital uçurumu gidermek için eğitim ve altyapı yatırımlarına vurgu yapan ifadeye katılım oranı %91 düzeyinde gerçekleşmiştir. Katılımcılar, dijital eşitsizliklerin azaltılabilmesi için hem bireylerin dijital yetkinliklerini artıracak eğitimlerin yaygınlaştırılması hem de altyapı/yaygın erişim yatırımlarının yapılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Ayrıca politika boyutunda, *"ülkelerin dijital uçurum farkındalığını artırmak için daha eşitsizlik önleyici politikalar geliştirmesi gerektiği"* görüşü de %89 gibi yüksek bir destek görmüştür. Bu da sorunun çözümünde kamusal politikaların önemine dikkat çekildiğini göstermektedir.

Katılımcıların %80'den fazlası *"Teknolojinin artması ile dijital uçurumun daha da büyüyeceğini düşünüyorum"* ifadesine katılmıştır. Bu durum, teknolojik gelişmelerin mevcut eşitsizlikleri derinleştirebileceği yönünde bir kaygıyı yansıtmaktadır. Muhtemelen yeni

teknolojilere uyum sağlayamayan kesimlerin daha da geride kalabileceği düşünülmekte ve bu da dijital uçurumun dinamik bir sorun olarak algılandığını göstermektedir.

"Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği, bireylerin dijital eşitsizliklerini etkilemektedir" ifadesine katılım oranı yaklaşık %51'dir (karşı çıkanlar %22, kararsız %27 civarı). Katılımcıların yarısından biraz fazlası toplumsal cinsiyet rollerinin dijital fırsat eşitsizliklerine yansıdığı fikrine katılırken, önemli bir kesim kararsız kalmış veya bu görüşe katılmamıştır. Bu bulgu, dijital uçurumun toplumsal cinsiyet boyutunun, diğer faktörler kadar güçlü bir mutabakat noktası olmadığını göstermektedir. Nitekim araştırmanın hipotezlerinden biri de olan bu görüşe katılım kadın kütüphaneciler arasında erkeklere kıyasla anlamlı derecede yüksektir. Kadın katılımcılar, dijital uçurumu daha geniş sosyal adaletsizliklerin bir parçası olarak görme eğilimindedir ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin dijital dünyadaki fırsatları etkilediğini erkek meslektaşlarına göre daha çok vurgulamaktadır.

Araştırmanın üçüncü boyutu ise kütüphanelerde dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulamalar hakkındaki kütüphanecilerin algı ve değerlendirmelerini kapsamaktadır. Bu boyuta ilişkin betimsel bulgular, üniversite kütüphanelerinde dijital kapsayıcılık sağlamaya yönelik çeşitli hizmetlerin mevcut olduğunu, ancak bu hizmetlerin yaygınlık ve sistematiklik düzeyinin farklılaştığını göstermektedir.

Genel olarak katılımcılar, kendi kütüphanelerinde teknik altyapı ve erişim kolaylığına yönelik desteklerin belirli bir düzeyde sağlandığını belirtmişlerdir. Özellikle *"Kütüphanemde elektronik hizmetlerin kullanıcılar tarafından anlaşılabilmesi ve etkin şekilde kullanılabilmesi için hizmetler verilmektedir"* ifadesine yüksek oranda (%77–78 düzeyinde) olumlu yanıt verilmiştir. Benzer şekilde *"Kütüphanemde elektronik kaynaklar erişilebilir ve tüm kullanıcılar için anlaşılabilir şekilde sunulmaktadır"* diyenlerin oranı %85'in üzerindedir. Bu iki bulgu, kütüphanelerin elektronik kaynak sağlama ve kullanıcıların bu kaynakları verimli şekilde kullanmaları için açıklayıcı materyal, rehberlik ve teknik destek sunma konusunda büyük ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir. Nitekim araştırmada en yüksek ortalamalardan birine sahip olan *"Kullanıcılara dijital ve elektronik kaynakları kullanmaları konusunda birebir destek verilmektedir"* ifadesi kütüphanecilerin kullanıcılarla doğrudan ilgilenerek dijital beceri ve erişim konularında danışmanlık sağladığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, katılımcıların hizmete doğrudan erişim sırasında aldıkları kişisel

desteği oldukça olumlu değerlendirdiklerini göstermektedir. Özetle, kullanıcı odaklı teknik destek ve rehberlik uygulamalarının üniversite kütüphanelerinde yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

Teknik altyapının yeterliliği konusunda da katılımcılar genel olarak olumlu görüş bildirmiştir. *"Kütüphanemde internet erişiminin yeterli altyapıda olduğunu söyleyebilirim"* diyen katılımcı oranı %74 civarındadır. Bu bulgu, üniversite kütüphanelerinin büyük ölçüde yeterli internet altyapısına sahip olduğunu düşündürür. Dolayısıyla kullanıcılar kütüphane mekânlarında çevrim içi hizmetlere rahatlıkla erişebilmekte, bu da dijital kapsayıcılık açısından temel bir gereksinimi karşılamaktadır.

Kütüphanelerin elektronik kaynaklarla ilgili kullanıcı eğitimleri verme pratiği de önemli ölçüde yaygındır. Katılımcıların %73'ü, görev yaptıkları kütüphanede elektronik kaynakların kullanımıyla ilgili aktif eğitimler sunulduğunu belirtmiştir. Bu eğitimler, veri tabanı kullanımı, e-kitap/e-dergi platformlarına erişim veya genel araştırma becerileri atölyeleri şeklinde gerçekleşiyor olabilir. Yüksek katılım oranı, kütüphanelerin kullanıcıların dijital kaynakları etkin kullanımı için eğitim faaliyetleri yürüttüğünü göstermektedir.

Öte yandan, dijital uçurumla mücadeleye yönelik bazı kurumsal strateji ve programların yaygınlığı daha düşük görünmektedir. Örneğin, *"Kütüphanemde kullanıcılar arasındaki dijital eşitsizlikleri azaltmak için teknik donanım ödünç verilmektedir"* ifadesine katılımcıların yalnızca %44,8'i olumlu yanıt vermiş, %35 civarında katılımcı ise bu tür bir uygulamanın olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç, üniversite kütüphanelerinin yaklaşık yarısında dijital cihaz ödünç verme hizmetinin mevcut olabileceğini, ancak diğer yarısında böyle bir imkân bulunmadığını göstermektedir. Kütüphaneler arası farklılık, muhtemelen kurumların maddi kaynaklarına veya önceliklerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Dijital cihaz ödünç verme, dijital uçurumla mücadelede etkili bir yöntem olsa da her kütüphanede uygulanmadığı anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde, kullanıcıların dijital okuryazarlığını geliştirmeye yönelik eğitim programları konusunda katılımcı görüşleri görece düşük bir ortalamaya işaret etmektedir. *"Kütüphanemde dijital okuryazarlığı geliştirmeye yönelik eğitimler verilmektedir"* ifadesine olumlu yanıt verenlerin oranı yaklaşık %45–60 bandında kalmıştır. Bu bulgu, pek çok kütüphanede doğrudan dijital okuryazarlık eğitimi programlarının ya sınırlı sayıda

yapıldığını ya da hiç yapılmadığını göstermektedir. Aslında kütüphanelerin elektronik kaynak kullanımı eğitimleri verdiği bilinse de daha geniş dijital becerileri kapsayan eğitimler üniversite kütüphanelerinde henüz yaygınlaşmamış olabilir. Kütüphanelerde kurumsal düzeyde dijital eşitlik politikaları oluşturulması da nadir görülen bir durumdur. *"Kütüphanemde dijital eşitlik ilkelerini belirleyen politika ve prosedürler mevcuttur"* ifadesine katılımcıların sadece %34,6'sı olumlu yanıt vermiştir. Bu düşük oran, üniversite kütüphanelerinin çoğunda dijital eşitsizlikler ve dijital uçuruma odaklı yazılı stratejilerin bulunmadığını göstermektedir. Dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulamaların standartları kurumsal vizyon ve politika belgelerine yansımamış görünmektedir. Bu durum, kütüphanelerde dijital eşitlik konusunun yönetişim düzeyinde ele alınmadığına işaret etmektedir. Her konuda ve alanda olduğu gibi stratejik planlar veya resmi politikalar biçiminde ele alınmayan konularda uygulamalar süreklilik kazanmakta zorlanabilir. Dolayısıyla bu bulgu, dijital uçurumla mücade hedefinin üniversite kütüphaneleri için sürdürülebilir ve kurumsal bir öncelik haline getirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca kullanıcı geri bildirimi ve katılım mekanizmaları açısından da iyileştirme alanları olduğu görülmüştür. *"Kullanıcıların dijital gereksinimlerini belirlemek amacıyla belirli aralıklarla anket yapılmaktadır"* ifadesine olumlu yanıt veren katılımcılarının oranı sadece yarıya yakındır. Bu da pek çok kütüphanede kullanıcı ihtiyaç analizi için sistematik anket veya geri bildirim toplama pratiğinin bulunmadığını düşündürmektedir. Dijital uçurumla mücadelede kullanıcıların ihtiyaçlarını anlamak ve onlara göre hizmet geliştirmek kritik olduğundan, kütüphanelerin bu alanda daha proaktif olması gerekebilir.

Özetle, betimsel bulgular ışığında üniversite kütüphanelerinde dijital eşitsizlikle mücadeleye yönelik uygulamalarda iki yönlü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinde teknik altyapı sağlama, e-kaynakları erişilebilir kılma ve kullanıcıya birebir destek verme gibi alanlarda oldukça olumlu ve yaygın uygulamalar mevcuttur. Fakat dijital okuryazarlık eğitim programları, cihaz/ekipman desteği ve kurumsal politikalar oluşturma gibi konularda eksiklikler bulunmaktadır. Bu durum, dijital uçuruma mücadele çabalarının pratik hizmet sunumu düzeyinde belirli bir noktaya kadar gerçekleştiğini ancak daha planlı eğitim ve politika düzeyinde gelişime açık alanlar olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, kütüphanelerin dijital uçurumu azaltma misyonunda hem güçlü yanlara hem de geliştirilmesi gereken alanlara sahip olduğunu göstermektedir. Altyapı ve

hizmet sunumu açısından önemli avantajlar sunulurken, dijital okuryazarlık eğitimi ve kurumsal politika geliştirme gibi alanlarda iyileştirmeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Betimsel bulguların ardından gerçekleştirilen hipotez testleri, araştırmada kullanılan ölçeklerin yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, çalışma süresi, kurum türü ve coğrafi bölge gibi demografik ve kurumsal değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, ölçeklerin bütününden bağımsız olarak belirlenen iki ifadenin analizinde, katılımcıların bu ifadelere yönelik görüşleri ayrı olarak değerlendirilmiş ve bu sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden anlamlı farklar araştırılmıştır.

Araştırmanın ana hipotezi, üniversite kütüphanecilerinin dijital uçurum farkındalık düzeyleri ile çalıştıkları kütüphanelerdeki dijital uçurumla mücadeleye yönelik uygulamaların düzeyi arasında bir ilişki olup olmadığını incelemektedir. Yapılan Spearman korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ancak zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuç, ilk bakışta bireylerin dijital eşitsizliklere duyarlılığının kurumsal uygulamalara da yansıdığı izlenimini vermekle birlikte, ilişkinin zayıf düzeyde olması, farkındalık ile eylem arasında doğrudan ve güçlü bir bağın kurulamadığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, her ne kadar bilinç düzeyi yüksek bireyler dijital uçurum konusunda çalıştıkları kütüphanelerde olumlu uygulamaların olduğunu belirtse de bu eğilim kurumsal dönüşüm için yeterli bir zemin sağlamamaktadır.

Kütüphaneciler arası dijital uçurum farkındalığının yüksek olması, kütüphanecilerin dijital uçurum konusunda bilgi sahibi olduğunu, sorunun toplumsal etkilerini kavradığını ve çözümüne dair duyarlılık geliştirdiğini gösterir. Ancak bu farkındalık, kurumsal düzeyde etkili sonuçlar doğurabilmesi için belirli yapısal koşullara ihtiyaç duymaktadır. Araştırmanın ortaya koyduğu zayıf korelasyon, bu noktada önemli bir noktayı işaret etmektedir. Kütüphanecilerin farkındalık düzeyleri ne kadar yüksek olursa olsun, bu bireysel bilinç çoğu zaman kurumun genel stratejilerine, hizmet önceliklerine veya yönetsel iradesine yansımamaktadır. Bu durum, farkındalık ile uygulama arasında yapısal bir kopukluk olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, üniversite kütüphaneleri dijital uçurum konusunda planlı bir politika üretmediği sürece, bireylerin sahip olduğu bilgi ve duyarlılık uygulamaya yansımamakta, sistem içinde görünmez kalmaktadır.

Araştırmanın bulguları, dijital eşitsizlikle mücadelede belirleyici olan asıl gücün birey değil, kurum olduğunu ortaya koymaktadır. Üniversite kütüphanecilerinin dijital uçurum ile ilgili bireysel farkındalığı, üniversite kütüphanelerindeki uygulamaların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için başlangıç noktasıdır, ancak bu farkındalık kurum tarafından sahiplenilmediğinde, eğitim politikalarına, hizmet modellerine veya stratejik planlara entegre edilmediğinde sürdürülebilir bir etki yaratması mümkün değildir. Kurumların dijital eşitlik konusunu ciddiyetle ele almaları, bunu sadece teknik altyapı yatırımlarıyla değil kullanıcı eğitimi, dijital beceri atölyeleri, cihaz erişimi gibi kapsayıcı hizmetlerle desteklemeleri gerekmektedir. Ayrıca dijital eşitlik hedefinin yazılı stratejik belgelerde açıkça tanımlanması, bu konuda bütçe ayrılması ve kullanıcı katılımının teşvik edilmesi, farkındalıkla eylem arasındaki boşluğu dolduracak temel unsurlardır. Araştırmada yer alan kütüphanelerin çoğunda bu tür kurumsal adımların eksikliği, bireysel farkındalıkların kurumsal düzeyde karşılık bulamamasına yol açmaktadır. Dijital uçurumla mücadele üniversite kütüphaneleri için ancak kurumsal irade ile pekiştirildiğinde, farkındalığın eyleme, duyarlılığın hizmete dönüşmesi mümkün hale gelmektedir. Bu kapsamda üniversite kütüphanecilerinin farkındalık düzeyleri ne kadar yüksek olursa olsun, kurumlarının bu bilinci destekleyici bir ortam sunmaması durumunda, dijital uçurumla mücadelede ilerleme kaydetmek zor olacaktır. Bu nedenle gelecekte yapılacak uygulama ve politika önerileri, bireysel farkındalıkların etkili kurumsal yapılara dönüştürülmesini odağına almalıdır.

Demografik değişkenlere göre dijital okuryazarlık düzeyleri ile ilgili hipotezler incelendiğinde, sonuçlar farklı alt gruplar arasında sınırlı sayıda anlamlı fark olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıların yaş gruplarına göre dijital okuryazarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Başka bir ifadeyle, genç ve ileri yaş kütüphaneciler, dijital okuryazarlık farkındalıklarına ilişkin öz değerlendirmelerinde benzer düzeyler sergilemiştir. Bu durum, kütüphanecilik mesleğinin sürekli dijital dönüşüm gerektiren yapısı nedeniyle, farklı yaş gruplarının mesleki yaşamları boyunca yeni dijital araçlara uyum sağladıkları şeklinde yorumlanabilir. Özellikle deneyimli kütüphanecilerin, edindikleri tecrübeyle birlikte dijital becerilerini geliştirmiş olmaları, genç meslektaşlarıyla aradaki farkı dengelediğini düşündürmektedir. Bu doğrultuda araştırma bulguları, yaşın tek başına dijital okuryazarlık düzeyini belirleyen bir faktör olmadığını ortaya koymaktadır.

Eğitim düzeyi, dijital okuryazarlık farkındalığını etkileyen önemli bir demografik değişken olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan analiz, katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe dijital okuryazarlık düzeylerinin anlamlı biçimde arttığını göstermektedir. Özellikle lise mezunlarının dijital okuryazarlık farkındalık puanları en düşük seviyede kalırken, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyine geçildikçe ortalama puanlar sistematik biçimde yükselmiştir. Bu tutarlı artış, akademik eğitim düzeyinin dijital beceri ve farkındalıklarla pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Daha yüksek eğitim düzeyleri, genellikle bireylerin daha fazla sayıda dijital aracı araştırmalarında ve çalışmalarında kullanmalarını, bilgi teknolojilerine daha fazla maruz kalmalarını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Sonuç olarak, araştırma bulgusu kütüphanecilerin mesleki eğitim ve gelişimlerinin dijital yetkinliklerini desteklediğini ortaya koymaktadır.

Demografik değişkenlere göre dijital uçurum farkındalık düzeyleri incelendiğinde, birkaç belirgin farklılık gözlenmiştir. BBY bölümü mezunu olan kütüphaneciler ile farklı alanlardan mezun kütüphaneciler karşılaştırıldığında, BBY mezunlarının dijital uçurum farkındalık düzeyleri anlamlı derecede daha yüksektir BBY mezunlarının ortalama sıra değeri 196,46 iken diğer bölüm mezunlarında bu değer 142,29 olarak bulunmuştur. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı olup, kütüphanecilik alanında lisans eğitimi almış olmanın dijital eşitsizlik bilincini güçlendirdiğini göstermektedir. Mesleki eğitim sırasında edinilen bilgi hizmetleri, toplum ve bilgiye erişim konusundaki eğitimlerin, dijital uçurumun nedenleri ve sonuçları hakkında bir duyarlılık kazandırdığı söylenebilir. Bu bulgu, kütüphanecilik eğitiminin bireylerin mesleki farkındalık alanlarını genişlettiğini ve özellikle bilgiye erişimde eşitlik ilkesine yönelik bir bilinç aşıladığını ortaya koymaktadır.

Toplam çalışma süresi, dijital uçurum farkındalığı üzerinde anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır. Bu durum, yaş gruplarına göre dijital okuryazarlık farkındalığına ilişkin hipotezde de elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Farklı çalışma süresi gruplarını karşılaştırmak amacıyla uygulanan Kruskal–Wallis testi, 0–3 yıldan 21 yıl ve üzerine kadar uzanan deneyim aralıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Bu bulgu, mesleğe yeni başlayan kütüphanecilerin de uzun yıllardır görev yapan meslektaşları kadar dijital uçurum konusunda farkındalık geliştirmiş olabileceklerini göstermektedir. Dijital eşitsizliklere ilişkin bilinç düzeyi güncel dijital gelişmeleri takip etme, mesleki öğrenmeye açıklık ve bireysel ilgi gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir.

Cinsiyetin dijital uçurum farkındalığına etkisi, hipotez testlerinde ortaya çıkan anlamlı farklılıklardan bir diğeridir. Kadın ve erkek kütüphanecilerin genel dijital uçurum farkındalık puanları karşılaştırıldığında, kadın katılımcıların ortalamada daha yüksek farkındalık sergilediği bulunmuştur. Kadın kütüphanecilerin ortalama sıralama puanı 191,65 iken erkeklerin 168,40'tır. Bu istatistiksel olarak anlamlı fark, kadın kütüphanecilerin dijital eşitsizlik konularına karşı daha duyarlı olabileceğini göstermektedir.

Kurumsal değişkenlere göre gerçekleştirilen hipotez analizleri, üniversite kütüphanelerinde dijital uçurumla mücadeleye yönelik hizmetlerin algılanma düzeyinin kurum yapısına bağlı olarak farklılık gösterebildiğini ortaya koymuştur. Bu kapsamda üniversite türü değişkeni (devlet/vakıf) bağlamında elde edilmiştir. Bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, vakıf üniversitelerinde görev yapan kütüphanecilerin dijital uçurumla mücadele uygulamalarına ilişkin algıları, devlet üniversitelerinde çalışan meslektaşlarına kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Vakıf üniversitelerinde çalışan katılımcıların bu ifadeye verdikleri ortalama puan 3.90, devlet üniversitelerinde çalışanların ise 3.46 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu, vakıf üniversitelerinde dijital kapsayıcılığı önceleyen hizmetlerin daha yaygın ya da daha etkin biçimde yürütüldüğünü düşündürmektedir. Bu farklılığın ardında, vakıf üniversitelerinin mali kaynaklar bakımından daha esnek olmaları, teknolojik yatırımlara daha hızlı yönelme eğilimleri ve rekabetçi eğitim ortamında dijital hizmetleri önceliklendirmeleri gibi etkenlerin yer aldığı söylenebilir. Buna karşılık, devlet üniversitelerindeki bütçe kısıtları, yönetimsel prosedürler ve kurumsal önceliklerin farklılığı nedeniyle benzer uygulamaların aynı ölçüde hayata geçirilemediği değerlendirilebilir. Elde edilen sonuçlar, kurum türünün dijital eşitsizlikle mücadeleye yönelik uygulamalarda belirleyici bir değişken olabileceğine işaret etmektedir.

Farklı coğrafi bölgelerde görev yapan üniversite kütüphanecilerinin, çalıştıkları kütüphanelerdeki dijital uçurumla mücadele uygulamalarına ilişkin algıları karşılaştırıldığında, tek yönlü ANOVA analizi anlamlı bir farklılık ortaya koymuştur. Marmara Bölgesi'nde görev yapan katılımcılar en yüksek ortalamaya sahipken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndekiler belirgin şekilde daha düşük ortalama bildirmiştir. Bu sonuç, dijital eşitsizlikle mücadele kapsamında gelişen kütüphane uygulamalarının tüm bölgelerde homojen biçimde algılanmadığını göstermektedir. Marmara gibi ekonomik ve teknolojik açıdan daha gelişmiş bir bölgede kütüphanelerin dijital hizmetleri daha etkin sunduğu ya da

en azından personelin bu hizmetleri daha yüksek düzeyde algıladığı söylenebilir. Buna karşın ülkenin görece dezavantajlı bölgelerinde dijital altyapı yatırımlarının ve programların daha kısıtlı olabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim araştırmacının yorumu da bölgesel kaynak farklılıklarının, teknolojik altyapı yatırımlarının, dijital eğitim olanaklarının ve yerel kurum politikalarının dijital kapsayıcılık algısı üzerinde etkili olabileceğini vurgular niteliktedir. Bu bağlamda, dijital uçurumla mücadeleye yönelik ulusal stratejilerin bölgesel ihtiyaçları gözeterek farklılaşması ve dezavantajlı bölgelere özel yatırımlar yapması gerektiği sonucu çıkarılabilir. Kütüphaneler özelinde ise, bulunduğu bölgenin sosyoekonomik koşulları, o kütüphanedeki hizmetlerin kapsamını ve önceliğini etkileyebilmektedir.

Araştırmada ilave olarak belirli tutum ifadelerine dayalı karşılaştırmalar da yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi, *"Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği bireylerin dijital eşitsizliklerini etkilemektedir"* ifadesinde kadın ve erkek katılımcıların yanıtlarının karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırmada, kadın kütüphanecilerin erkeklere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek bir katılım sergilediğini göstermiştir. Bu nicel farklılık, kadın katılımcıların toplumsal cinsiyet kaynaklı dijital dezavantajlar konusunda daha bilinçli veya duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Kadın kütüphaneciler dijital uçurumu sosyal adaletsizliğin bir yansıması olarak görme eğilimindedir ve dijital eşitsizlikleri daha geniş toplumsal bağlam içinde değerlendirmektedir. Bir diğer tutum ifadesi olan *"Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım"* cümlesi, katılımcıların çalıştıkları üniversitenin türüne göre (devlet vs. vakıf) karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada anlamlı bir fark bulunmamıştır. Devlet üniversitesinde çalışanlarla vakıf üniversitesinde çalışan kütüphaneciler, kendi dijital becerilerini geliştirmek üzere eğitimlere katılma düzeyleri bakımından benzer ortalamalar bildirmişlerdir. Bu sonucun anlamı, kurum türü ne olursa olsun kütüphanecilerin kişisel dijital gelişim çabalarında çok farklılaşmadıklarıdır.

Genel Değerlendirme

Araştırmanın tüm bulguları bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'deki üniversite kütüphanecilerinin dijital çağın getirdiği gerekliliklerin büyük ölçüde farkında ve bu gerekliliklere uyum sağlama çabasında oldukları görülmektedir. Demografik analizler, örneklem grubunun mesleki eğitim ve çeşitlilik açısından zengin olduğunu, bunun da genel farkındalık düzeylerini olumlu etkilediğini ortaya koymaktadır. Dijital okuryazarlık ve veri

güvenliği boyutunda kütüphaneciler hem kendi becerilerine güvenmekte hem de etik/yasal sorumluluklarının bilincinde hareket etmektedirler. Dijital uçurum farkındalığı konusunda ise kütüphaneciler, dijital eşitsizlikleri çok boyutlu bir sosyal sorun olarak algılayıp çözümü için eğitim, altyapı ve politik girişimlerin önemini vurgulamaktadır. Bu bilinç düzeyi, kütüphanelerin toplumda dijital eşitliği geliştirme misyonu açısından son derece değerlidir.

Kütüphanelerdeki mevcut uygulamalara bakıldığında, kullanıcıya dönük hizmetler ve teknik altyapı alanlarında önemli kazanımlar olduğu, ancak planlı programlar ve kurumsal politikalar alanında boşluklar bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir yandan kütüphaneciler kullanıcıların dijital kaynakları etkili biçimde kullanabilmesi için yoğun çaba sarf etmekte, onlara bireysel destek sunmakta ve kütüphane kaynaklarını erişilebilir kılmaktadır. Diğer yandan, dijital okuryazarlık eğitimleri gibi daha proaktif ve önleyici programlar ile kurumsal eşitlik politikaları yaygınlaşmış değildir.

Hipotez testleri, bulguların alt gruplar bazında tutarlılığını ve farklılıklarını ortaya koymuştur. Özellikle eğitim düzeyi ve mesleki formasyon gibi faktörlerin hem dijital beceriler hem de farkındalık üzerinde pozitif etkisi olduğu teyit edilmiştir. Bu, kütüphanecilerin mesleki eğitim ve akademik gelişim fırsatlarına erişiminin, dijital dönüşüme uyum sağlamada kritik önem taşıdığını gösterir. Diğer taraftan yaş ve kıdem gibi faktörlerin beklenenin aksine belirleyici olmaması, dijitalleşmenin tüm çalışanları benzer şekilde etkilediğini ve sürekli öğrenme imkanlarının herkes tarafından kullanıldığını düşündürmektedir.

Cinsiyet değişkenine göre yapılan analizler, dijital uçurum farkındalığı düzeylerinde kadın ve erkek kütüphaneciler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu ortaya koymuştur. Kadın katılımcılar, hem genel farkındalık düzeyinde hem de dijital uçurumun toplumsal cinsiyetle ilişkisini sorgulayan ifadelerde erkek katılımcılardan daha yüksek puanlar almıştır. Bu bulgular, kadınların dijital dışlanma riskine daha fazla maruz kaldıklarını ve bu nedenle konuya ilişkin daha güçlü bir duyarlılık geliştirdiklerini düşündürmektedir. Kadınların dijital uçurumu sosyal yapılarla ilişkili bir sorun olarak değerlendirdikleri, erkeklerin ise bu konuyu daha teknik bir çerçevede algılama eğiliminde oldukları görülmektedir. Araştırma, dijital uçurumun yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli yapısal farklarla kesişen çok boyutlu bir olgu olduğunu

göstermektedir. Bu nedenle dijital eşitsizliklerle mücadelede yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık ve sosyal politika temelli yaklaşımlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde, bölgesel farklılıklar, ülkenin değişik kesimlerinde dijital altyapı ve okuryazarlık imkanlarının heterojen olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, ulusal düzeyde dijital kalkınma politikalarının bölgesel ihtiyaçlara göre şekillendirilmesi ve geri kalmış bölgelerdeki kütüphanelerin desteklenmesi gereğine işaret etmektedir.

Araştırma bulguları genel olarak tutarlı ve anlamlı bir çerçeve sunmaktadır. Üniversite kütüphanecileri dijital okuryazarlık konusunda yeterli bilgiye sahiptir ve dijital uçurumun toplumsal etkilerinin farkındadır. Ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinde dijital kapsayıcılığa yönelik çeşitli uygulamalar bulunsa da, bu uygulamaların yaygınlığı ve algılanma düzeyi bazı demografik ve kurumsal değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, özellikle politika geliştirme ve hedefe yönelik eğitim programları açısından yol gösterici niteliktedir. Sonuçlar, üniversite kütüphanelerinin dijital eşitsizlikle mücadelede önemli bir role sahip olduğunu ve kütüphanecilerin bu rolü üstlenmeye büyük ölçüde hazır olduklarını göstermektedir. Ancak bireysel farkındalığın kurumsal uygulamalara tam olarak yansıyabilmesi için kurumsal düzeyde destekleyici stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde görev yapan bilgi profesyonellerinin dijital uçurum farkındalık düzeylerini ve bu farkındalığın çalıştıkları kütüphanelerde dijital uçurum uygulamalarına yansımasını incelemeyi amaçlamıştır. Üniversite kütüphanelerinin dijital kapsayıcılık misyonu doğrultusunda yürüttüğü uygulamalar, teknolojik imkânlara erişimin adil ve eşit olmasını sağlayacak yapılar olarak kritik öneme sahiptir. Ancak dijital uçurum, yalnızca dijital erişim eksikliğiyle sınırlı kalmamaktadır. Dijital becerilerdeki yetersizlikler ve dijital teknolojilerden sağlanan kazanımlardaki eşitsizliklerle daha da derinleşmektedir. Üniversite kütüphanelerinin bu sorunu bütüncül bir yaklaşımla ele alması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmada, dijital uçurumun erişim, beceri ve fayda temelli boyutları ve üniversite kütüphanelerinin dönüşen rollerine bağlanarak değerlendirilmiş ve elde edilen nicel bulgular ile kuramsal tartışmalar birleştirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde, dijital uçurum kavramının tarihsel gelişimi ve çok katmanlı yapısı ele alınmıştır. Özellikle dijital beceriler ve dijital kazanımlardaki eşitsizliklerin farklı sosyal gruplar üzerindeki etkilerine dikkat çekilmiştir. Dijital uçurumun yalnızca teknik erişimle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda dijital okuryazarlık düzeyleri ve teknolojiden sağlanan faydalar üzerinden derinleştiği vurgulanmıştır. İkinci bölümde ise üniversite kütüphanelerinin bu yapısal eşitsizlikler karşısındaki konumu değerlendirilmiş, kütüphanelerin yalnızca dijital kaynak sağlayan değil, aynı zamanda kullanıcıların dijital yeterliliklerini geliştiren, rehberlik ve destek sunan bilgi merkezleri olduğu ifade edilmiştir. Üniversite kütüphaneleri, dijital eşitliğin sağlanmasında teknolojik erişimin ötesine geçerek eğitimsel destek, kullanıcı odaklı hizmetler ve sosyal kapsayıcılık açısından da sorumluluk üstlenmektedir. Bu yönüyle kütüphaneler, yalnızca bireysel öğrenme ortamları değil, aynı zamanda dijital uçurumla mücadelede kurumsal aktörler olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada ayrıca bu rolün, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan SDG 4 (Nitelikli Eğitim) ve SDG 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) hedefleriyle yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Dijital bilgiye erişimin eğitimde fırsat eşitliği açısından temel bir hak olduğu görüşü desteklenmektedir.

Üçüncü bölümde yürütülen saha araştırması, Türkiye'deki 362 üniversite kütüphanecisinden elde edilen verilerle desteklenmiştir. Elde edilen bulgular, kütüphanecilerin dijital uçurum farkındalığının genel olarak yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu dijital uçurumu sadece teknolojik erişimle değil, aynı zamanda dijital beceri eksiklikleriyle birlikte tanımlamaktadır. Eğitim düzeyine, bölgelere, yaş ve toplumsal cinsiyet gibi değişkenlere göre dijital eşitsizliklerin farklılık gösterdiğinin farkında olduklarını belirtmektedir. Ayrıca dijital uçurumun toplumsal eşitsizlikleri artırıcı etkisine yönelik bilinç düzeyi de oldukça yüksektir. Katılımcıların bu konudaki tutumları, dijital uçurumun bireylerin eğitim, ekonomik gelişim ve sosyal hayata katılımı üzerindeki etkilerini görebilecek düzeyde farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin dijital eşitsizlikleri gözlemleyebildiği, bu eşitsizliklerin giderilmesi gerektiğini savunduğu ve bunun için çeşitli politikaların geliştirilmesine destek verdiği söylenebilir.

Bununla birlikte, kütüphanecilerin farkındalık düzeyinin yüksek olmasına rağmen, kütüphanelerde dijital uçurumla mücadeleye yönelik kurumsal uygulamaların aynı düzeyde gelişmediği görülmüştür. Anket bulgularına göre, kütüphanelerin büyük bir kısmında kullanıcıların dijital kaynaklara erişimini destekleyen teknik altyapı bulunmaktadır. Elektronik kaynaklara erişim sağlanmakta ve birebir destek sunulmaktadır. Ancak, dijital becerileri geliştirmeye yönelik sistematik eğitim programlarının yaygın olmadığı, dijital cihaz ödünç sistemlerinin sınırlı kaldığı ve dijital eşitliğe dair yazılı stratejik politika belgelerinin çoğu kurumda bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kullanıcılar için temel erişim sağlansa da, dijital uçurumun ikinci ve üçüncü boyutu olan beceri ve faydaya yönelik uygulamaların ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinde sınırlı kaldığı söylenebilir.

Elde edilen ana hipotez test sonuçları, dijital uçurum farkındalığı ile üniversite kütüphanelerindeki kurumsal uygulamalar arasında zayıf fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, bireysel farkındalığın önemli ancak tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Etkili bir dönüşüm için bu farkındalığın kurumsal düzeyde stratejiye ve uygulamaya dönüşmesi gerektiğini göstermektedir. Kurumsal politika ve uygulamaların hayata geçirilebilmesi, büyük ölçüde merkezi yönetim kararlarına, üst yönetim desteğine ve stratejik planlama süreçlerine bağlıdır.

Bunun yanı sıra, cinsiyet, eğitim düzeyi ve mezun olunan bölüm gibi bazı demografik değişkenlerin dijital farkındalık ve uygulama algıları üzerinde anlamlı etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Bilgi ve belge yönetimi eğitimi almış kütüphanecilerin ise bu konudaki farkındalık düzeylerinin diğer alanlardan mezun meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular, dijital eşitlik konusundaki farkındalığın yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ve mesleki formasyon gibi yapısal bağlamlarla da şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kurum türü (devlet veya vakıf üniversitesi) ve bölgesel dağılım gibi kurumsal değişkenlerin de dijital uygulamaları anlamlı biçimde etkilediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin dijital uçurum konusuna ilişkin farkındalık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermiştir. Katılımcıların, dijital uçurumun yalnızca teknik erişimden ibaret olmadığını aynı zamanda dijital beceriler ve dijital faydaya erişim gibi boyutlar içerdiğinin farkında olduğu görülmüştür. Ancak bu bireysel farkındalığın kurumsal düzeyde uygulamalara dönüşmesinde sınırlılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Kullanıcılar için temel dijital erişim büyük ölçüde sağlanmakta olsa da, dijital uçurumun ikinci ve üçüncü boyutları olan beceri geliştirme ve dijital kazanımların artırılmasına yönelik hizmetlerin üniversite kütüphanelerinde sistemli biçimde yaygınlaşmadığı görülmektedir. Bu durum, kütüphanelerin yalnızca bilgiye erişim sağlayan kurumlar olmanın ötesine geçerek, kullanıcıların dijital yeterliklerini geliştirecek eğitimsel destekler sunma sorumluluğunu daha etkin biçimde üstlenmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Kütüphanecilerin farkındalık düzeyinin kurumsal hizmet kalitesine yansıması için üst yönetim desteği, stratejik planlama, yeterli insan kaynağı ve bütçe gibi temel yapısal koşulların sağlanmasına bağlıdır. Aynı zamanda, dijital eşitliği önceleyen politikaların kararlı ve kapsayıcı biçimde oluşturulması, kurumsal dönüşümün sağlanmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda kütüphanelerdeki dijital uçurumun azaltılması ve engellenmesine ilişkin öneriler şu şekildedir.

- Yükseköğretim Kurulu (YÖK), üniversite kütüphanelerinin dijital uçurum politikalarını kurumsal strateji belgelerine entegre etmelerini teşvik etmelidir. Bu kapsamda

dijital kapsayıcılık kriterleri akreditasyon sistemine dâhil edilmelidir. Ayrıca üniversiteler arası iyi uygulama örneklerinin paylaşımı için merkezi bir platform kurulmalıdır.

- Üniversite yönetimleri, kütüphane altyapısını geliştirmek üzere bilgi teknolojileri birimleriyle koordineli hareket etmelidir. Dijital okuryazarlık programları ve rehberlik hizmetleri için gerekli insan kaynağı ve bütçe desteğini sağlamalıdır.
- Kütüphane yöneticileri, dijital kapsayıcılık hedeflerini kütüphane stratejik planlarına açık şekilde dâhil etmelidir. Bu doğrultuda personelin sürekli mesleki gelişimini destekleyecek kurum içi eğitimler düzenlemelidir.
- Üniversite kütüphaneleri, farklı bölümlerle iş birliği yaparak kullanıcıların dijital becerilerini artıracak çok disiplinli atölyeler ve çevrim içi rehberlik hizmetleri sunmalıdır. Kullanıcıların dijital ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla düzenli memnuniyet anketleri uygulanmalı ve bu veriler hizmet iyileştirmede kullanılmalıdır.
- Üniversiteler arası kütüphane iş birlikleri artırılmalıdır. Ortak dijital eğitim içerikleri, açık erişim kaynakları ve çevrim içi bilgi rehberleri geliştirilmeli ve bu çalışmalar için dijital konsorsiyumlar oluşturulmalıdır.
- Kütüphanelerde taşınabilir dijital cihaz (laptop, tablet vb.) ödünç sistemleri yaygınlaştırılmaldır. Bu hizmet özellikle cihaz erişimi sınırlı kullanıcılar için erişilebilir olmalıdır. Aynı zamanda, dijital eşitlik ilkesini gözeten yazılı politika ve eylem planları oluşturulmalı ve düzenli olarak güncellenmelidir.

KAYNAKÇA

Alakoç Burma, Zehra ve Asena Ayça Özdemir. "Ülkelerin Gelir Düzeyleri ve Ağa Hazırlık Endeksi Bileşenlerinin Dijital Göçmen Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medya Kullanımlarına Etkileri." Dünya İnsan Bilimleri Dergisi 2024/1, 2024.

Allmann, Kira, Grant Blank ve Annique Wong. Libraries on the Front Lines of the Digital Divide: The Oxfordshire Digital Inclusion Project Report. Oxfordshire: Oxfordshire Digital Inclusion Project, 2020.

American Library Association. "Digital Literacy Taskforce, Digilit Definition One-Pager." ALA Digital Literacy Taskforce Proceedings, haz. Marjke Vasier, 2011.

Angell, Kenneth. "Emerging Roles: Academic Libraries Crossing the Digital Divide." *SLIS Connecting* VI/1, 2017.

Antonio, Amy ve David Tuffley. "The Gender Digital Divide in Developing Countries." *Future Internet* VI/4, 2014.

Arms, William Y. Digital Libraries. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.

Assadi, Mira. "Yeni Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Dijital Yoksulluk." *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XI/1, 2024.

Attewell, Paul. "The First and Second Digital Divides." *Sociology of Education* LXXIV/3, 2001.

Ateş, Sibel ve Serkan Yıldızcan. "Akademisyenlerin Dijital Okuryazarlık Engelleri ile Yöneticilerinin Dijital Liderlik Düzeyleri Arasındaki İlişki." *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi* XIII/1, 2024.

Baştürk Akca, Emel ve Buket Kaya. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar." *Intermedia International e-Journal* III/5, 2016.

Bawden, David. "Origins and Concepts of Digital Literacy." İçinde Digital Literacies: Concepts, Policies and Practices, der. Colin Lankshear ve Michele Knobel. New York: Peter Lang, 2008.

Baysal, Jale. Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1991.

Beygirci, Burak, Mücahit Özdemir ve Tuğba Birkin. "Dijital Çağda Üniversite Kütüphaneleri: Bartın Üniversitesi Kütüphanesi Örneği." İçinde Dijital Süreçlerin

Bilgi Profesyonellerine Yansıması: Değişen Özellik ve Beklentiler, der. Lale Özdemir Şahin ve Ahmet Altay. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2023.

Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital." İçinde Education: Culture, Economy, Society, ed. A. H. Halsey et al. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Castells, Manuel. The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society. Oxford: Oxford University Press, 2001.

Castells, Manuel. The Rise of the Network Society. 2. bs. Oxford: Blackwell, 2000.

Çevik, Elif ve Mehmet Toplu. "Dijital Eşitsizliğin Hibrit Eğitimdeki Yansımaları." *Türk Kütüphaneciliği* XXXVII/4, 2023.

Deursen, Alexander J. A. M. van ve Ellen J. Helsper. "The Third-Level Digital Divide: Who Benefits Most from Being Online?" İçinde Communication and Information Technologies Annual: Digital Distinctions and Inequalities, X/1, 2015.

Deursen, Alexander J. A. M. van ve Jan A. G. M. van Dijk. "The First-Level Digital Divide Shifts from Inequalities in Physical Access to Inequalities in Material Access." *New Media & Society* XXI/2, 2019.

Dijk, Jan A. G. M. van. The Digital Divide. Cambridge: Polity Press, 2020.

Dijk, Jan A. G. M. Van. The Deepening Divide: Inequality in the Information Society. London: SAGE Publications, 2005.

Gilster, Paul. Digital Literacy. New York: Wiley, 1997.

Güler, Harika Baş. "Üniversite Kütüphanelerinde Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı: Yeni Nesil Üç Boyutlu Uygulamalar" Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2022.

Hargittai, Eszter ve Yuli Patrick Hsieh. "Digital Inequality." İçinde The Oxford Handbook of Digital Technology and Society, ed. William H. Dutton. Oxford: Oxford University Press, 2021.

Heeks, Richard. “Beyond the Digital Divide: Digital Inequality Conceptualization and Negative Digital Inclusion in the Global South.” *Information Technology for Development* XXVIII/4, 2022.

Helsper, Ellen J. “A Corresponding Fields Model for the Links Between Social and Digital Exclusion.” *Communication Theory* XXII/4, 2012.

Hilbert, Martin. “Digital Technology and Social Change: The Digital Transformation of Society from a Historical Perspective.” *Dialogues in Clinical Neuroscience* XXII/2, 2020.

Ho, T. L., L. H. Ngoc ve T. H. Ho. “Digital Inclusion or Exclusion? Exploring the Moderating Role of Governance in Digitalization’s Impact on Income Inequality in Developing Countries.” *Research in Globalization* X/1, 2025.

Kalaycı, Rüstem. 21. Yüzyıl Dijital Okuryazarlık Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat, 2023.

Kaysılı, Ahmet. “Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi.” *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* V/3, 2023.

Khalid, Md. Saifuddin ve Mette Jun Lykkegaard Pedersen. “Digital Exclusion in Higher Education Contexts: A Systematic Literature Review.” *Procedia – Social and Behavioral Sciences* CCXXVIII, 2016.

Lankes, R. David. The New Librarianship Field Guide. Cambridge, MA: MIT Press, 2016.

Li, Qinghai, Hao Li ve Pengfei Hu. “A Tale of the Digital Divide at Three Levels: The Impact on Chinese Residents’ Subjective Relative Deprivation in the Digital Era.” *Information Technology for Development* CXXIV/3, 2025.

Lu, Yixin ve Shengguang Lin. “How Can We Promote Digital Transformation in College Libraries? A Study on Readers’ Intention to Adopt Digital Services.” *Sustainability* XVII/8, 2025.

Musarurwa, Bvumai, Josiline Chigwada ve Blessing Chiparausha. “Changing Roles of Librarians in a Digital Age: Sub-Saharan Experience.” *SCECSAL* XXII Conference Proceedings, 2016.

Norris, Pippa. Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Öktem, Ayşegül, Meltem Göçoğlu ve Ayşegül Babaoğlu. “Dijital Kütüphanelerin Akademik Performans Üzerindeki Etkisi: Kamu Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma.” *Bilgi Dünyası* XIX/2, 2018.

Özcan Alp, Gülfiye. A Digital Transition Roadmap for Türkiye: Bridging the Digital Divide at National, Urban/Regional, and Enterprise Levels. Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Technical University, Graduate School, Urban and Regional Planning Programme, June 2024.

Peláez-Sánchez, Iris Cristina, Carlos Enrique George Reyes ve Leonardo David Glasserman-Morales. “Gender Digital Divide in Education 4.0: A Systematic Literature Review of Factors and Strategies for Inclusion.” *Future in Educational Research* I/2, 2023.

Robinson, Laura, Jeremy Schulz, Shelley J. Correll, Eszter Hargittai ve Heather E. Watkins. “Digital Inequalities and Why They Matter.” *Information, Communication & Society* XVIII/5, 2015.

Selwyn, Neil. “Reconsidering Political and Popular Understandings of the Digital Divide.” *New Media & Society* VI/3, 2004.

Singh, P. K. ve S. Gangopadhyay. “Digital Divide in Higher Education: Role of Academic Libraries to Bridge the Gap.” *Vaichariki* VII/4, 2017.

Singh, Sumanjeet. “Bridging the Gender Digital Divide in Developing Countries.” *Journal of Children and Media* XI/2, 2017.

Singh, Swapnil, Uma Shankar Singh ve Malgorzata Nermend. “Sustainability in a Digitized Era: Analyzing the Moderation Effect of Social Strata and Digital Capital Dependence on Digital Divide.” *Sustainability* XIV/21, 2022.

Sun, Xiaoyan, J. C. Orillo ve J. D. Quinto. “Utilization of Learning Commons in University Libraries: Basis for an Innovative Library Feature Enhancement Plan.” International Information & Library Review, 19 Mart 2025.

Tabachnick, Barbara G. ve Linda S. Fidell. Using Multivariate Statistics. 3. bs. Boston: Pearson, 1983.

Taşlıbeyaz, Elif ve Yakup Taşcı. “Yükseköğretim Kurumlarında Dijital Dönüşüm Çalışmalarının İncelenmesi.” *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* XI/1, 2021.

Togia, Aikaterini ve Stella Korobili. “The Role of Academic Libraries in the Digital Era: Challenges and Perspectives.” *International Journal of Education and Information Technologies* XI, 2017.

Tuncay, Erol. Yaşam Boyu Öğrenme, Bilgi Okuryazarlığı, Dijital Okuryazarlık ve Yenilikçilik İlişkisi: Üniversite İdari Personeli Üzerinde Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 2021.

United Nations. Inequality in a Rapidly Changing World: World Social Report 2020. New York: UN Department of Economic and Social Affairs, 2020.

United Nations Human Rights Council. Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet: Ways to Bridge the Gender Digital Divide from a Human Rights Perspective. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/35/9, 2017.

Uran, Serhat. Arşiv Stajı Yapan Öğrencilerin İş Süreçlerinin Mentorluk Kapsamında Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.

Várallyai, László, Miklós Herdon ve Szilvia Botos. “Statistical Analyses of Digital Divide Factors.” *Procedia Economics and Finance* XIX/1, 2015.

Vial, Gregory. “Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda.” *The Journal of Strategic Information Systems* XXVIII/2, 2019.

Warschauer, Mark ve Tina Matuchniak. “New Technology and Digital Worlds: Analyzing Evidence of Equity in Access, Use, and Outcomes.” *Review of Research in Education* XXXIV/1, 2010.

Weeks, Joan. Bridging the Staff Digital Divide in the Library Workplace with EDIA. Sunum, IFLA WLIC 2022, Dublin, 26 Temmuz 2022.

Yalçınkaya, Bahattin ve Mehmet Oytun Cibaroğlu. “Dijital Vatandaşlık Algısının İncelenmesi: Ampirik Bir Değerlendirme.” *Business & Management Studies: An International Journal* VII/4, 2019.

Yarcı, Şaban. “Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı.” *Akademik İncelemeler Dergisi* VI/1, 2011.

Yılmaz, Burcu ve Fahrettin Özdemirci. Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği: eBelge–eArşiv–eDevlet–Bulut Bilişim–Büyük Veri–Yapay Zekâ, derl. Bahattin Yalçınkaya, M. Altay Ünal, Burcu Yılmaz ve Fahrettin Özdemirci. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi, 2019.

Zan, Burcu Umut, Huriye Çolaklar, Ahmet Altay ve Nuri Taşkın. “A Study on Digital Literacy Skills of Faculty of Letters Students: Use of University Library.” *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)* XVI/1, 2021.

Zencir, Mehmet Burak, Levent Kutlutürk ve Figen Subaşıoğlu. “Türkiye’deki Üniversite Kütüphanelerinde Engellilere Yönelik Hizmetler: Web Sayfaları Bağlamında Bir İnceleme.” *DTCF Dergisi* LVII/1, 2017.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

American Library Association. “Academic Libraries.” American Library Association. https://www.ala.org/tools/research/librarystats/academic. [Erişim tarihi: 17.03.2025].

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK). Sayısal Uçurumun Önlenmesi Raporu. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/slug/sayisal-ucurumun-onlenmesi.pdf. [Erişim tarihi: 08.02.2025].

Boğaziçi Üniversitesi. Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı (GETEM). https://getem.boun.edu.tr/. [Erişim tarihi: 08.05.2025].

Council of Europe. “UN 2030 Agenda – Sustainable Development Goals.” https://www.coe.int/en/web/programmes/un-2030-agenda. [Erişim tarihi: 09.04.2025].

Das, Rajesh Kumar ve Mohammad Sharif Ul Islam. Application of Artificial Intelligence and Machine Learning in Libraries: A Systematic Review. arXiv, 2021. https://arxiv.org/abs/2112.04573. [Erişim tarihi: 01.05.2025].

Digital Library Federation. A Working Definition of Digital Library, 1998. https://old.diglib.org/about/dldefinition.htm. [Erişim tarihi: 25.03.2025].

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD). “Digital Economy Outlook Report.” https://www.oecd.org/digital/digital-economy-outlook/. [Erişim tarihi: 08.02.2025].

Hall, Tracie D. “Digital Equity in the 21st Century Library: Implications for Academic Libraries.” ACRL 2021 Virtual Conference, 13–16 Nisan 2021. https://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/conferences/confsandpreconfs/2021/DigitalEquityinthe21stCenturyLibrary.pdf. [Erişim tarihi: 01.04.2025].

Hargittai, Eszter. “Second-Level Digital Divide: Differences in People's Online Skills.” *First Monday* VII, no. 4 (2002). https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/942/864. [Erişim tarihi: 02.02.2025].

Hoving, Saskia. “Academic Libraries Adapting to Change and New Technologies.” The Link (Springer Nature), 17 Şubat 2025. https://www.springernature.com/gp/librarians/the-link/technology-blogpost/academic-libraries-adapting-change/27738546. [Erişim tarihi: 09.04.2025].

IBM. IBM SPSS Software. https://www.ibm.com/analytics/spss-statistics-software. [Erişim tarihi: 01.05.2025].

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). IFLA Statement on Digital Literacy. The Hague: IFLA, 2017. https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/1283.

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). Libraries in Digital Skills Policies: Policy Areas, Mechanisms, Practices. The Hague: IFLA, 2020.

https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/info-society/documents/libraries_in_digital_skills_policies.pdf. [Erişim tarihi: 09.04.2025].

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). “Library Map of the World Definitions.” https://librarymap.ifla.org/images/files/librarymapoftheworld_definitions_en.pdf. [Erişim tarihi: 20.05.2025].

İstanbul Üniversitesi. DijitalKütüplist: Türkiye Dijital Kütüphane Girişimleri Platformu. https://dijitalkutupist.istanbul.edu.tr/. [Erişim tarihi: 08.05.2025].

Küresel Amaçlar. “Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı.” https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/. [Erişim tarihi: 05.03.2025].

Nakaziba, Sarah ve Patrick Ngulube. “Harnessing Digital Power for Relevance: Status of Digital Transformation in Selected University Libraries in Uganda.” School of Nursing & Midwifery, East Africa. https://ecommons.aku.edu/eastafrica_fhs_sonam/498/. [Erişim tarihi: 09.05.2025].

Powell, Claire ve Luke Burns. Digital Divide: Mapping the Geodemographics of Internet Accessibility Across Great Britain. arXiv, Ağustos 2021. https://arxiv.org/abs/2108.07699. [Erişim tarihi: 01.05.2025].

Scheeder, Donna. “Development and Access to Information: Libraries and the Sustainable Development Goals.” Online Searcher, Ocak/Şubat 2019. https://www.infotoday.com/OnlineSearcher/Articles/The-Searchers-Viewpoint/Development-and-Access-to-Information-Libraries-and-the-Sustainable-Development-Goals-129674.shtml. [Erişim tarihi: 26.05.2025

Subaveerapandiyan, A. ve A. Maurya. “Digital Media and Information Literacy: A Way to Paperless Society.” arXiv preprint, 2022. https://arxiv.org/abs/2210.09349.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Kurumlarımızdaki 1923 Yaşlıya Dijital Okuryazarlık Eğitimi Verildi.” aile.gov.tr, 6 Ocak 2024.

https://www.aile.gov.tr/haberler/kurumlarimizdaki-1923-yasliya-dijital-okuryazarlik-egitimi-verildi/. [Erişim tarihi: 05.03.2025].

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. "e-Devlet İstatistikleri." T.C. e-Devlet Kapısı. https://www.turkiye.gov.tr/edevlet-istatistikleri?kullanici=Istatistikleri. [Erişim tarihi: 03.03.2025].

Türkiye İstatistik Kurumu. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2024. Bülten No: 53492, 27 Ağustos 2024. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492. [Erişim tarihi: 01.05.2025].

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi YAŞAM Merkezi. "Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi-6 Projesi Kapanış Toplantısı." yasam.ankara.edu.tr, 26 Aralık 2023. https://yasam.ankara.edu.tr/2023/12/26/aktif-yaslanma-ve-dijital-beceriler-avrupa-yetiskin-ogrenimi/. [Erişim tarihi: 05.03.2025].

Türkiye Cumhuriyeti. Yükseköğretim Kanunu. Kanun No: 2547, Kabul Tarihi: 4 Kasım 1981. Resmî Gazete, 6 Kasım 1981, Sayı: 17506; Tertip: 5, Cilt: 21. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2547&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5.[Erişim tarihi: 05.03.2025].

Transformative Effects of IoT, Blockchain and Artificial Intelligence on Cloud Computing: Evolution, Vision, Trends and Open Challenges. arXiv, Kasım 2019. https://arxiv.org/abs/1911.01941. [Erişim tarihi: 01.05.2025].

Tonta, Yaşar. Üniversite Kütüphanelerini Yeniden Düşünmek. Sunum, YÖK Toplantısı, Ankara, 9–10 Haziran 2014. https://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/Yayinlar/tonta-ankara-YOK-universite_kutuphanelerini_yeniden_dusunmek-9-10-haziran-2014-v5-3.pdf. [Erişim tarihi: 05.03.2025].

United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat). Addressing the Digital Divide: Acting Towards Digital Inclusion. https://unhabitat.org/sites/default/files/2021/11/addressing_the_digital_divide.pdf. [Erişim tarihi: 02.02.2025].

United Nations. “Sustainable Development Goals.” https://sdgs.un.org/goals. [Erişim tarihi: 04.03.2025].

URAP, “2024–2025 World Ranking,” https://urapcenter.org/Rankings/2024-2025/World_Ranking_2024-2025 [Erişim tarihi: 05.04.2025].

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). “Üniversitelerimiz.” https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz. [Erişim tarihi: 21.01.2025].

U.S. Department of Commerce, National Telecommunications and Information Administration (NTIA). Falling Through the Net: Defining the Digital Divide. https://www.ntia.gov/sites/default/files/data/fttn99/index.html. [Erişim tarihi: 05.05.2025].

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). “Üniversitelerimiz.” https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz. [Erişim tarihi: 21.01.2025].

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), “Türlerine göre Mevcut Üniversite Sayısı,” https://istatistik.yok.gov.tr/ [Erişim tarihi: 21.01.2025

EKLER

EK 1: ETİK KURUL İZİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 25.12.2024-939024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-52393486-302.14.04-939024 25.12.2024
Konu : Aylin Günay'ın Etik Kurul Onayı

Sayın Aylin Günay

Başvuru yaptığınız "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Dijital Uçurum Farkındalığının Değerlendirilmesi" başlıklı araştırmanız, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Etik Kurulu'nun 25.12.2024 tarihli ve 2024/04 sayılı toplantısında görüşülmüş olup değerlendirme sonucunda söz konusu çalışmanın **etik ilkelere uygun olduğuna** karar verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Enstitü Müdürü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu :BSFAB60EKN Pin Kodu :78562 Belge Takip Adresi : https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5709&eD=BSFAB60EKN&eS=939024

Adres:Marmara Üniversitesi Göztepe Yerleşkesi Türkiyat Araştırmaları Enst. Enstitüler Binası 34722 Kadıköy / İSTANBUL
Telefon:0216 777 1880 Faks:0216 777 1881
e-Posta:tae@marmara.edu.tr Elektronik Ağ:http://turkiyat.marmara.edu.tr
Kep Adresi:marmarauniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi için: DEMET DEMİRTAŞ
Unvanı: Enstitü Sekreteri

EK 2: ANKET FORMU

Değerli katılımcı,

Bu anket formu, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda yürütülen "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Dijital Uçurum Farkındalığının Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezi için bilgi toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz yanıtlar yalnızca bu çalışma için akademik amaçlı kullanılacak olup bilgileriniz gizli tutulacaktır. Çalışma için gerekli etik kurul izni alınmıştır.

(İzin sayı ve tarih: E-52393486-302.14.04-939024-25.12.2024).

Yaklaşık 5-10 dakika sürecek olan ankete katılımınız, yüksek lisans tezime ve alanımıza yapmış olduğunuz katkılar için teşekkür ederim.

Aylin Günay

Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Bahattin Yalçınkaya

Tez Danışmanı

DEMOGRAFİK SORULAR

Soru 1. Cinsiyetiniz:

- Kadın (1)
- Erkek (2)

Soru 2. Yaş Aralığınız:

- 18-24 (1)
- 25-29 (2)
- 30-34 (3)
- 35-39 (4)
- 40-44 (5)
- 45-49 (6)
- 50 ve üzeri (7)

Soru 3. Eğitim Seviyeniz:

- Lise (1)
- Önlisans (2)

- Lisans (3)
- Yüksek Lisans (4)
- Doktora (5)

Soru 4. Mezun Olduğunuz Bölüm: (Katılımcıların bırakılan boşluğa yazması)

Soru 5. Çalıştığınız Kütüphane Türü:

- Merkez Kütüphane (1)
- Birim Kütüphane (2)

Soru 6. Çalıştığınız Birim:

- Referans (1)
- Teknik Hizmetler (2)
- Dolaşım (3)
- Elektronik Kaynaklar (4)
- Süreli Yayınlar (5)
- Koleksiyon Geliştirme (6)
- İdari İşler/Yönetim (7)
- Kurumsal Arşiv/Açık Erişim (8)
- Arşiv (9)
- diğer

Soru 7. Toplam Çalışma Süreniz (Yıl):

- 0-3 yıl (1)
- 4-6 yıl (2)
- 7-10 yıl (3)
- 11-15 yıl (4)
- 16-20 yıl (5)
- 21 yıl ve üzeri (6)

Soru 8. Çalıştığınız kütüphane Türkiye'nin hangi coğrafi bölgesinde hizmet vermektedir?

- Akdeniz Bölgesi (1)
- Doğu Anadolu Bölgesi (2)

- Ege Bölgesi (3)
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi (4)
- İç Anadolu Bölgesi (5)
- Karadeniz Bölgesi (6)
- Marmara Bölgesi (7)

Soru 9. Çalıştığınız kütüphane:

- Vakıf Üniversitesi Kütüphanesi (1)
- Devlet Üniversitesi Kütüphanesi (2)

DİJİTAL OKURYAZARLIK FARKINDALIĞI İLE İLGİLİ SORULAR

Değerli katılımcı, aşağıdaki ifadelerde sizlere uygun olan katılım düzeyini belirtiniz. (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum)

Temel dijital kullanıcı farkındalığı boyutu ile ilgili sorular

Dijital cihazları etkin bir şekilde kullanabiliyorum ve veri analizleri yapabiliyorum.

Araştırmalarım için dijital ortamlardaki veri setlerini kullanarak karar verme ve raporlama faaliyetlerimi sürdürüyorum.

Dijital araçları kullanarak çevrim içi ortamlarda iletişim kurabiliyorum.

Dijital ortamlarda verilerin ve dosyaların yedeklenmesi konusunda bilgi sahibiyim ve düzenli yedekleme yapıyorum.

Çevrim içi bilgi ararken, gelişmiş arama tekniklerini kullanabiliyorum.

Çevrim içi bilgi ararken, gelişmiş arama tekniklerini kullanabiliyorum.

Dijital yeteneklerimi geliştirmek için çeşitli eğitimlere katılırım.

Yapay zeka uygulamarını kullanıyorum ve takip ediyorum.

Veri güvenliği ve yasal unsurlar boyutu ile ilgili sorular

Dijital ortamdaki bilgilerim için veri gizliliğini ve güvenliğini sağlarım.

Çevrim içi kaynaklarda bilgi ararken, kaynağın güvenirliğini ve doğruluğunu değerlendirebiliyorum.

Çevrim içi bilgileri kullanırken etik değerleri göz önüne alırım, telif hakkına dikkat ederim.

DİJİTAL UÇURUM FARKINDALIĞI FARKINDALIĞI İLE İLGİLİ SORULAR

Değerli katılımcı, aşağıdaki ifadelerde sizlere uygun olan katılım düzeyini belirtiniz. (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum)

Temel olarak dijital uçurumun, dijital teknoloji ve bilgiye erişimdeki eşitsizlikleri ifade ettiğini biliyorum.

Dünyada ve yaşadığım ülkede dijital uçurumun sosyal etkilerinin farkındayım.

Dijital uçurum, toplumdaki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri arttıran önemli bir sorundur.

Dijital uçurum, coğrafi bölgelere göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.

Dijital uçurum farklı yaş gruplarına göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.

Dijital uçurum eğitim seviyesine göre, kişiler arasında değişiklik göstermektedir.

Dijital uçurumun nitelikli eğitimi zorlaştırdığını, bu durumun eğitim eşitsizliğine yol açtığını düşünüyorum.

Toplumdaki cinsiyet eşitsizliği, bireylerin dijital eşitsizlikleri etkilemektedir.

Dijital uçurumun azaltılması için daha fazla dijital eğitim ve altyapı yatırımları yapması gerektiğini düşünüyorum.

Dijital uçurum farkındalığının artması için ülkelerin politikalarının daha fazla eşitsizlikleri önleyici olması gerektiğini düşünüyorum.

Dijital uçurum sadece internet ve teknoloji erişimi ile ilgili değil aynı zamanda dijital beceri eksiklikleri ile ilgili olduğunu düşünüyorum.

Dijital uçurumun, teknolojinin artması ile birlikte daha fazla büyüyeceğini düşünüyorum.

Dijital uçurumla ilgili toplumsal farkındalığının artması bu sorunun çözülmesine yardımcı olacaktır.

KÜTÜPHANELERDEKİ DİJİTAL UÇURUM UYGULAMALARI İLE İLGİLİ SORULAR

Değerli katılımcı, aşağıdaki ifadelerde sizlere uygun olan katılım düzeyini belirtiniz. (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum)

Çalıştığım kütüphanede kullanıcılar arasındaki dijital eşitsizlikleri azaltmak için teknik donanım ödünç verilmektedir.

Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital okuryazarlıklarını artırmak ve iyileştirmek için çeşitli eğitimler verilmektedir.

Çalıştığım kütüphane, kütüphanecileri kütüphanedeki dijital okuryazarlık eğitimlerinde desteklemek amacıyla gerekli kurs/eğitim gibi olanaklar vermektedir.

Çalıştığım kütüphanede kullanıcılar için açık erişim farkındalığını arttırmak için eğitimler verilmektedir.

Çalıştığım kütüphanede elektronik hizmetlerin kullanıcılar tarafından anlaşılabilmesi ve kullanıcı eşitliğinin sağlanabilmesi için hizmetler verilmektedir.

Çalıştığım kütüphanede internet erişiminin yeterli altyapıda olduğunu söyleyebilirim.

Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar erişilebilir ve tüm kullanıcılar için anlaşılabilir şekilde sunulmaktadır.

Çalıştığım kütüphanede elektronik kaynaklar ile ilgili kullanıcılara aktif bir şekilde eğitimler sunmaktadır.

Çalıştığım kütüphanede dijital eşitsizlikler azaltmak amacıyla kütüphanedeki teknik donanımla ilgili bilgilendirici pankartlar bulunmaktadır.

Çalıştığım kütüphanede kullanıcıların dijital gereksinimlerini belirlemek amacıyla geri bildirime önem verilir ve belirli aralıklarla kullanıcılara anket yapılmaktadır.

Çalıştığım kütüphanede kullanıcılara dijital ve elektronik kaynakların kullanmak konusunda birebir destek verilmektedir.

Çalıştığım kütüphanede elektronik ve dijital erişim hizmetlerini çeşitlndirmek amacıyla kurum içi ve kurum dışı işbirlikler oluşturulmaktadır.

Çalıştığım kütüphane dijital eşitlik ilkelerini belirleyen politika ve prosedürler mevcuttur.